

VI. KÖTET, 3. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1898 JÚLIUS—SZEPTEMBER.

MAGYAR
KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SCHÖNHERR GYULA.

1898. ÉVI FOLYAM.

III. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA.

1898.

TARTALOM.

	Lap
A Magyar Nemzeti Múzeum Erzsébet királyné elhunytá alkalmából 1898 szeptember 15-ikén tartott rendkívüli igazgatósági ülésének jegyzőkönyve	209
Esztegar László. A bibliografiai szakismeretek megszerzése. (<i>Első közlemény.</i>)	212
Dr. Erdélyi Pál. A gyöngyösi tordalék	225
Abafi Lajos. Kertbeny Károly könyvészeti törekvései. (<i>Második, befejező közlemény.</i>)	234
Morvay Győző. Középkoraink könyvtárai. (<i>Második, befejező közlemény.</i>)	246
Szily Kálmán. Az első magyar gazdasági folyóirat	270
Dr. Illéssy János. Nyomdatörténeti adatok	273
Magyar Könyvesház. (Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.) A kolozsvári református belső templom egyleveles hazai nyomtatványai. Dézi Lajos -tól	277
Tárca. A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának szervezete és szolgálatai szabályzata. (<i>Első közlemény.</i>)	282
állapotáról 1898 ápril 1-től június 30-ig	291
Szakirodalom. Fraknói Vilmos, Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonosítója Magyarországon. <i>Ism. E. L.</i> — Magyar Nyomdászok Évkönyve. <i>Ism. E-r.</i> — A budai könyvtár-egyesület negyedik évkönyve. <i>Ism. (e.)</i> — Mährisches Gewerbe-Museum in Brünn. Katalog der Buchausstellung. <i>Ism. E-r.</i> — Valfrid Vasenius. Outlines of the History of Printing in Finland. <i>Ism. Kropf Lajos.</i> — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok. (Egyetemes Philologiai Közöny, XXII. 4-7., Erdélyi Múzeum, XV. 3-6. Grafikai Szemle, VIII. 3-8., Irodalomtörténeti Közlemények, VIII. 2, 3., Századok, XXXII. 3-6.) II. Külföldi folyóiratok. (Archivallische Zeitschrift, új folyam 7., Centralblatt für Bibliothekswesen, XV. 4-8., Deutsche Litteraturzeitung, XIX. 7-19.) Le Bibliographie Moderne. I. G., II. 7-9., Revue des Bibliothèques, VIII. 1-5., Zeitschrift für Bücherfreunde. I. 10-12., II. 1-3.)	297
Vegyes Közlemények. Kinevezések és előléptetések a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Változások a budapesti egyetem könyvtárban. Múzeumi tisztviselők tanulmányúttjai. Vidéki könyvtáraink tanulmányozása. Bács-Bodrogmegyei könyvtárak. (<i>Zs.</i>) A hontvármegyei történelmi kiállítás katalógusa. (<i>-ó.</i>) Honter János emlékezete. (<i>-ó.</i>) Mátyás király törvénykönyvének 1488-iki kiadása. (<i>e.</i>) Ráday Pál naplója. (<i>E. P.</i>) Ipolyi Mithológiájának sorsa. (<i>e.</i>) A bécsi nyilvános könyvtárak. (<i>e.</i>) A népkönyvtárak Németországban. (<i>e.</i>) Egy érdekes könyvbejegyzés. (<i>Kropf Lajos.</i>) A magyar bibliografiai irodalomról. (<i>e.</i>) A köteles példányokról szóló törvény. Rövid válasz Szinnyei Gerzonnak. (<i>Révész Kálmán.</i>)	313

A Magyar Könyvszemle

előfizetési díját 1898 június 16-tól szeptember 15-ig beküldték:

Az 1898. évi folyamra: Concilia Emil, Temes vm. alispáni hivatala.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ

ELHUNYTA ALKALMÁBÓL

1898 szeptember 15-ikén tartott

rendkívüli igazgatósági ülésének

JEGYZŐKÖNYVE.

Szalay Imre igazgató elnöklete alatt jelen voltak : Dr. Krenner József, dr. Hampel József, dr. Fejérpataky László, dr. Horváth Géza igazgató örök, Szinnyei József, Mocsáry Sándor, dr. Richter Aladár, Horváth Ignác örök és dr. Semayer Vilibald segédör. — Jegyző: Tóth Árpád titkár.

Elnöklő igazgató az ülést megnyitván, a következő szavakat intézte az igazgatósági ülés tagjaihoz :

Tisztelt Uraim!

Ama szomorú alkalomból, a mely engem is időnek előtte haza szőlített, kérttem Önöket tisztelt Uraim a mai rendkívüli igazgatósági ülésre.

Mély gyászba borulva állja körül az ország Erzsébet királyné ravatalát, s a tör, a melylyel egy orgyilkos a legnemesebb szív dobbanását örökre megállította, minden magyar ember szíven fájdalmasan átnyilal; hisz a monarchiának különösen magyar fele az, a mely a földi angyal őszinte szeretetének és hathatós szószólásának oly nagyon sokat köszön az alkotmánya visszaállítása körül.

Felséges Urunk és Királyunk megmérhetetlen gyászában alattvalói hűséggel kérjük ki részünket; s kérjük a Mindenhatót. adjon Királyunknak erőt e borzasztó csapás elviselésére, hű népei igaz, őszinte részvételében, s majdan vigaszt, gyermekeiben s unokáiban és népei boldogításában.

Mi pedig, kik felejtethetlen Királynénkat az utolsó években már csak mint a legmélyebb anyai fájdalom gyászoló mártírját ismertük, őrizzük meg örökre áldott emlékét s helyezzük szerényen, de őszinte fájdalmas szívvvel ez emlékre az érdem babér-, a vértanuság palma-, s az örökbéke olajágát.

Isten nyugosztalja felejtethetlen királynénkat s vigasztalja Felséges Királyunkat.

Indítványozom, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum rendkívüli igazgatósági ülése

1. jegyzőkönyvileg adjon kifejezést gyászos fájdalmának;
2. hódolatteljes részvéte kifejezésének a trón zsámolyához juttatása végett megfelelő módon intézkedjék;
3. javasolja a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úrnak, kegyeskedjék Erzsébet királyné mellsobrát is, a haza nagyjainak múzeumi szoborgyűjteménye számára elkészíttetni, a mely szoborgyűjteményben már meg van Mária Terézia királynénak mellszobra, mint a kinek emlékét mi magyarok hasonlóképen külön kegyeletes hálával őrizzük.
4. az országos gyász jeléül a temetés napján a Magyar Nemzeti Múzeum összes osztályai zárva tartassanak;
5. a mit külön ki sem kell mondanom, a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői, mint állami tisztviselők, s a múzeumi épület külsőleg is kifejezésre juttatják magokon az országos gyászt; a múzeumi hivatalos kiadványok 6 hónapon át gyász pecsét alatt adatnak ki, tudományos kiadványainak legközelebbi számai pedig gyász keretekben jelennek meg.

Az igazgatósági ülés a tett javaslatokhoz egyhangúlag hozzájárulván, azokat határozatra emelte.

Ezzel az ülés tárgya ki lévén meritve, elnöklő igazgató azt bezárta.

A Magyar Nemzeti Múzeum részvétirata ö császári és apostoli királyi Felségéhez.

Császári és Apostoli Királyi Felséged,
Legkegyelmesebb Urunk, és Királyunk!

Mély gyászba borulva bátorkodunk őszinte, hódolatteljes részvétünknek ama megmérhetetlen veszteség felett kifejezést adni, a mely felejthetetlen Királynénk elhunytával első sorban Felségedet, de nem kevésbé bennünket is, a hű magyarokat kérlelhetetlenül sújtott.

Midőn egy lelkében teljesen eltévelyedett gonosztevő orgyilkos, gyáva merényletével a legnemesebb életét oltotta ki s hazánkat és hű népeit legkegyesebb anyjuktól fosztotta meg, elárvultan de Felséged iránt való hódolatteljes szeretetünkben egyesülve, ama kérelemmel fordulunk a Mindenhatóhoz:

adjon Felségednek erőt e borzasztó csapás elviselésére s lelje vigaszát felséges családjá körében, népei boldogítására irányuló soha meg nem szünő legkegyelmesebb atyai gondoskodásában!

Kik is alattvalói hódolattal öröklünk Császári és Apostoli Királyi Felségednek

Budapesten, 1898. évi szeptember hó 15-én

legalázatosabb szolgálói és hű jobbagyai
a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői kara
nevében:

Szalay Imre, s. k., igazgató.

Tóth Árpád, s. k., titkár.

A BIBLIOGRAFIAI SZAKISMERETEK MEGSZERZÉSE.

ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

— Első közlemény. —

Az a mindig jelentősebbé váló szerep, a mely a modern kultúréletben a könyvtáraknak jut, újabb és újabb intézkedéseket tesz szükségessé. Csak az utolsó félszázadra kell egy pillantást vetnünk, s a legkülönbözőbb irányú kísérletek, reformok, törekvések egész tömegével találkozunk s a munkában ott látjuk az államokat, a társadalmat, a tudomány és szellemi élet minden fajta intézményét és tényezőjét. Majdnem hihetetlen, hogy az egykor oly egyszerűen kezelt könyvtárügy mily szövevényes gépezetté alakult át, s a ki az utolsó évek könyvtári kongresszusait figyelemmel kísérte s belepillantott például a mult évi londoni bibliografiai kongresszus munkálatait tartalmazó kiadványba, meggyőződhetett, hogy mily sok oldalú ismeretre, mily komoly tanulmányra van szüksége annak, a ki a mai értelemben vett könyvtári élet mechanizmusáról tiszta képet akar magának szerezni.

Demokratikus társadalmunk a tudomány forrásait mindenki számára egyaránt hozzá férhetővé kívánja tenni. A könyvtárakat most már milliók veszik igénybe, a kiknek minden alkalmat meg kell adni, hogy kutatásaikat a legnagyobb kényelemmel és eredménnyel végezhessék. E mellett a szellem termékeinek megmérhetetlen tömegét, az ijesztő mérvben szaporodó sajtótermelést a jövő számára tudományos módszerrel konzerválni, a mi különösen a nemzeti könyvtárak egyik fő rendeltetése, s még a multa vonatkozó buvárkodásokat is folytatni, — mindezek valóban olyan feladatok, a melyeket csakis rendszeres és szakszerű tevékenységgel lehet megoldani.¹ Nagyon érthető, hogy a könyvtári

¹ A könyvtárak és a könyvtárnoki működés jelentőségéről a modern szellemi életben, igen érdekes fejtegetéseket tartalmaz *dr. Eichler Ferdinánd*

kérdéssel foglalkozók előtt mindig fontos volt az, hogy a könyvtárban alkalmazottak a szükséges szakképzettséggel rendelkezzenek. Azonban a kérdést jó ideig esetről-esetre való intézkedésekkel oldották meg. Mindig akadt egy-egy kiváló tudós, a ki tudomány-szaka mellett a könyvtári tevékenységhez is hajlamot érzett. Ezt azután alkalmazták s a könyvtár az illető tudós egyéniségének hatása alatt fejlődött egy bizonyos irányban, míg utódja alatt az az irány meg nem változott. E kedves és sok tekintetben jó hatású és eredményű patriarkhalis idők azonban elmúltak. A jelzett körülmények: a könyvtárakat használók nagy száma s a könyvtári feldolgozásra váró anyag nagysága nagy könyvtári személyzetet kíván, a melynek bizonyos egyöntetűséggel kell működnie, hogy az a nagy gépezet, a mit könyvtárnak nevezünk zavartalanul, funkcionáljon. A vezetők egyénisége ma is rányomhatja ugyan a maga bélyegét a könyvtárakra, azonban épen a nagy forgalom és nagy anyag miatt a legnagyobb kiválóság minden törekvése hiábavaló marad, ha nem áll rendelkezésére kellő ismeretekkel ellátott könyvtári személyzet, a melynek minden tagja a maga helyén a szükséges biztossággal végezze dolgait. Minthogy pedig a modern kulturális élet tünetei a könyvtárak folytonos szaporodására és nagyobbodására nyujtanak kilátást, a könyvtárnoki pályához szükséges ismeretek megszerzésének eszközeiről gondolkozni nagyon is időszerű. Nevelni kell könyvtárnokokat. Meg kell találni a módot arra, hogy a könyvtárnoki pályához szükséges ismereteket meg lehessen szerezni azoknak, a kik ehhez kedvet éreznek. Természetesen rendszeres könyvtárnoki szakképzésről csak olyan országokban lehet szó, a hol a fejlődés bizonyos fokára jutott könyvtári élet van s a hol az ilyen szaktanulmányokra rendszeresített és illően dotált állások mentül nagyobb száma — a legfőbb buzdítás. Azt hisszük, Magyarország most közeledik ehhez a ponthoz. S az utóbbi évek múzeumi és könyvtári mozgalmainak hullámaival, melyek úgyszólván egyszerre részint, mint a közoktatási kormány hivatalos intézkedései, részint mint a társadalom spontán megnyilatkozása szellemi életünket e téren szokatlan élénkségbe hozták, csakugyan fölszínre is került többek közt a könyvtárnokok szakképzésének ügye is. S a hazai könyvtárak és múzeumok gráci könyvtárnok: *Bibliothekspolitik am Ausgange des 19-en Jahrhunderts* című tanulmánya (Leipzig. Harrassowitz. 1897.)

országos főfelügyelősege nem is késett megtenni annyit, a mennyi az adott viszonyok között lehetséges volt. A *Magy. Nemzeti Múzeum* könyvtárában tartott szaktanfolyam legalább főbb pontjait megismertette a könyvtári működésnek és adminisztrációnak. Ez azonban nem lehet végleges megoldása a kérdésnek. Lehetetlen, hogy a könyvtári szaktanulmányok mindössze ezekre az évi pár hetes tanfolyamokra szorítkozzanak. Ezt mindössze a legsürgősebb szükségéseken segítő kezdetnek tekinthetjük, melyből azonban a könyvtári tudományok rendszeres művelésének kell kifejlődni. Hogyan? Milyen eszközökkel? Egyáltalán hogy áll ez az ügy a nyugati kulturállamokban, melyeknek kulturájukkal együtt könyvtári életük is százados hagyományokkal dicsekedhetik? Ezekre a kérdésekre szándékozunk felelni, midőn lehetőleg részletesen bemutatjuk azt a tanulmányt, melyet a második brüsszeli bibliografiai konferencia elé *Lameere* Eugene és *Sury* Charles terjesztettek, s a melynek alapján kifejlődött tanácskozás eredménye az volt, hogy a konferencia bibliografiai szakiskolák fölállítására iránti óhaját fejezte ki. Ez a tanulmány most nyomtatásban is megjelent.¹ Első része a bibliografiai szaktanulmányok ez időszertinti állapotait vizsgálja a különböző országokban, míg a második egy bibliografiai szakiskola tervrajzát tartalmazza.

Mindezekről tudomást szerezve, nagyobb biztossággal nyilatkozhatunk arról, hogy itthon mi módon kellene a kérdést megoldani.

I.

Egészen természetes, hogy a szerzők mindenekelőtt saját hazájukat veszik szemügyre, a hol újabb időben több oldalról is foglalkoztak a könyvészeti tanulmányok rendszeresítésével. Két újabb keletű belga tervezet ismertetésével kezdődik a tanulmány.

¹ Les Écoles du Livre et la Création d'une École du Livre à Bruxelles. Par Eug. Lameere et Charles Sury. Bulletin de l'Institut international de Bibliographie. 1897. 2 évf. 4. 5. 6. füzet. — A brüsszeli nemzetközi bibliografiai intézet rendes folyóiratának e hármask füzetében van szentelve. Azonban nem tartalmazza az egész anyagot s igen nevezetes rapportok az értesítés szerint csak a következő füzetekben fognak megjelenni s aztán az egészből készül majd egy mindent magában foglaló kiadvány. A könyvtári szaktanulmányok kérdésének mostani aktuálitása készített, hogy a jelzett tanulmányt már most bemutassuk.

Az egyiknek szerzője *Fétis* Eduard, a brüsszeli Bibliothèque Royale főnöke (conservateur en chef), míg a másik *Vandeveld* Ernesttől, a belga könyvkereskedői kör (Cercle belge de la Librairie) titkárától ered. A királyi könyvtár vezetőjét az újabb könyvtári kinevezések vitték rá, hogy a miniszterhez intézett egyik újabb jelentésében a könyvtárnoki szakvizsgálatok eszméjét pendítse meg.¹ Ez a vizsgálat kétféle volna a szerint, hogy a jelölt már elnyerte-e a bölcelet doktori oklevelet vagy nem. Az olyan jelölt, a ki még nem doktor, megvizsgáltatnék a klasszikus nyelvekből, a világtörténelemből és különösen Belgium történetéből, az ó-, közep-, és újkori irodalomtörténetből, a nyomdászat történetéből és az emberi ismeretek osztályozásából. A doktorokra nézve ez a vizsgálat nem lenne kötelező, azouban ők is vizsgálatot tennének annak bizonyítására, hogy a francia és flamand nyelveken kívül még két előnyelvet tudnak (választani lehet a német, angol, olasz és spanyol közül), továbbá, hogy értenek a könyvtári leltárak vezetéséhez és a különböző (methodikus és alfabetikus) katalogusok szerkesztéséhez. A kik pedig a kéziratárban akarnának alkalmazást nyerni, alávetnék magukat vizsgálatnak a középkori irodalomtörténetből, a paleografiából, az oklevéltanból, a kéziratok diszitése és festésének történetéből, a keresztény ikonografiából és a heraldikai és genealogiai tudományokból. Végül a metszettár alkalmazotjainak ismerniök kell a művészetek történetét, a metszetek osztályozását és a földrajzot.

Mint várni is lehet egy olyan tanulmánytól, mely egy speciális könyvészeti iskola felállításának eszméjét akarja megpendíteni, *Fétis*nek eme nagyon is indokolt kívánságaira szerzők azzal a kérdéssel felelnek, hogy a megjelölt *szakismereteket* ugyan hol sajátítsák el a vizsgára menni kívánók? Fölhozzák, hogy a ki ilyesmiket kíván, nem ismeri a belgiumi egyetemek tanulmányi rendjét, melyből a bibliografiai tudományok hiányzanak. Ugyan hol adják elő a könyv történetét úgy, a mint azt egy könyvtárnoknak tudni kellene? Hát a könyvtárkezelést, katalogusszerkesztést stb. ugyan hol lehet megtanulni? Aztán mint szembeszökő ellenmondást említik föl, hogy *Fétis* a bölceletdoktorokat is

¹ E *Fétis*, Rapport adressé à M. le Ministre de l'Intérieur et de l'Instruction publique sur la situation de la Bibliothèque Royale durant du les années 1894—95. Brüsszel, 1896.

megakarja vizsgáztatni a paleografiából és diplomatikából, holott ezekből a tárgyakból már az egyetemen lehet, sőt kell vizsgát tenni a történeti szak jelöltjeinek. Végső következtetésük az, hogy önálló könyvészeti iskolákat kell fölláttani, mely az egyetemtől függetlenül képezzen ki a könyvtári szolgálatra.

Azóta, hogy szerzők tanulmányukat elkészítették, már meg is jelent a könyvtárnoki vizsgálatot szabályozó belga közoktatásügyi miniszteri rendelet. (1897. decz. 24.) Ennek értelmében mindazoknak, a kik a brüsszeli királyi könyvtárban állást akarnak elnyerni, egy évi próbaévesség után, melyet a brüsszeli királyi vagy az ország más nyilvános könyvtárában lehet eltölteni, szakvizsgálatot kell tenni, amely írásbeli és szóbeli részből áll. Az írásbeli rész: egy a kir. könyvtár adminisztrációja köréből vett, vagy valamely általános bibliografiai kérdéssel foglalkozó dolgozaton kívül tíz könyvnek osztályozása és czedulázása, melyek között inkunabulumok, latin, görög és a vizsgázó által megjelölt modern nyelvű nyomtatványok vannak, továbbá két kéziratnak, egy régibb metszetnek leírása s egy régi pénznek vagy föliratnak megfejtése. A szóbeli részben kérdéseket kap a jelölt a bibliografia, bibliothékonómia és bibliothekografia köréből, a paleografiából és diplomatikából, a művészetek, metszés, litografia, a pénzek és érmekek és a könyvnyomtatás történetéből, az emberi ismeretek általános osztályozásából és végül le kell fordítania néhány mondatot könyvészeti tárgyú s az általa megjelölt nyelveken írt munkákból. A 3—5 tagból álló vizsgáló bizottságot, melynek elnöke a brüsszeli kir. könyvtár vezetője, a miniszter nevezi ki.¹

Dolgozatunk végén majd ki fogjuk fejteni, hogy az egyetemi tanulmányokba minden nehézségek nélkül be lehet illeszteni a bibliografiai tanulmányokat. Most nézzük meg a már meglevő külföldi hasonczélú intézményeket, Vandeveld tervezetéről mindössze fölemlítve, hogy azt szerzője a könyvkiadók 1896-iki brüsszeli kongresszusán bemutatta, s hogy a könyvkereskedői pályára készülőknek szánt olyan fajta iskolák létesítésére vonatkozik, a minők Lipszében és Milánóban vannak.

Németországban rendszeres könyvészeti tanfolyam csak a göttingai egyetemen van, a hol a nagyhírt bibliológus *Dziatzko*

¹ Le Bibliographe Moderne, 1897. évf. 6. szám. 409 l.

előadja a könyvnyomdászat és könyvkereskedelem történetét, az írás és könyv régi történetére vonatkozó ismereteket s ezeken kívül bibliografiai gyakorlatokat is (kataloguskészítés, osztályozás) végeztet. Ezek a gyakorlatok ingyenesek. A porosz királyságban csak rövid idő óta rendszeresítettek vizsgálatokat a könyvtárnok-jelöltek részére. 1894 előtt a volontair-rendszer volt szokásban. Külön vizsgát nem kívántak, elegendő volt a végzett felsőbb tanulmányokat igazoló oklevél. Azonban az 1893. decz. 15-i miniszteri rendelet szorosan megszabja a feltételeket, melyektől a könyvtári szolgálatba való fölvétel függ. Be kell terjeszteni az érettségi bizonyítványt s az egyetem valamelyik fakultásán szerzett doktori oklevelet, továbbá erkölcsi és orvosi bizonyítványt, s valamelyes igazolványt arra nézve, hogy a folyamodó rendelkezik a két évi próbaérvességgel idejére a megélhetésre szükséges anyagi föltételekkel. Ezt a két évet vagy a berlini kir. könyvtárban vagy valamelyik kir. egyetemi könyvtárban kell eltölteni; a jelöltnek jogában áll, sőt előnyös is, hogy a második évet a göttingai egyetemi könyvtárban töltsse el. Erre következik a könyvtárnoki szakvizsga, melynek czélja meggyőződést szerezni arról, hogy a jelölt két év alatt elsajátította-e a szükséges könyvtárkezelési ismereteket s hogy a világirodalomban megvan-e a kellő jártassága. Ezeken kívül a könyvtári szükségletekhez mérten ismernie kell az angol, francia és olasz nyelveket. S egy pár kérdést kap az írás és könyv történetéből is. Természetesen, a kiknek a paleografia, vagy az inkunabulumok terén speciális ismereteik vannak, előnyben részesülnek. Ha a vizsgálat nem sikerült, fél év múlva ismételni lehet, azonban ezt az időt is könyvtári volontaire-szolgálatban kell tölteni. Többször a vizsgát nem lehet ismételni.

Szerzők megemlékeznek még a lipcsei könyvkereskedő iskoláról, mely 1853-ban nyílt meg s három évfolyamból áll. Tanítják benne a német, francia, angol nyelveket, az irodalom és világtörténetet, encziklopediát (?), könyvvitelt, aritmetikát, természetrajzot s fakultative a gyorsírást.

Az angol könyvtárnokok egyesülete, mely 1877-ben alakult, 1885 óta a maga kezébe vette a könyvtárnoki vizsgálatok ügyét. Évenként kétszer, júniusban és decemberben külön bizottság ül össze, s ez adja a képesítési bizonyítványokat (certificates of proficiency). A vizsgálatokat Londonban, Oxfordban, Cambridgeben

és Liverpoolban tartják. Kár, hogy szerzők nem ismertetnek meg részletesebben az angol vizsgálati szabályzattal, mert abból, hogy a vizsgálatnál nem szoritkoznak kizárólag a bibliografiára és bibliothékonómjára, hanem az irodalomtörténetre és a többi tudományokra is kiterjeszkednek, még sokat nem tudhatunk.

Szerzők szerint ugyanennek az egyesületnek egyik tagja vetette föl az 1892. párisi könyvtárnoki kongresszuson az eszmét, hogy a leendő könyvtárnokoknak nevezetesebb könyvtárak, könyvnyomdák és könyvkötő műhelyek látogatása által kellene a szükséges gyakorlati ismereteket megszerezni.

Egész röviden emlékszik meg a tanulmány az osztrák kultuszminister 1874-iki rendeletéről is, mely arra vonatkozik, hogy a bécsi egyetemen kapcsolatos *Institut für oesterreichische Geschichtsforschungen* harmadéves növendékeinek bibliografiai és bibliothekonomiai leczkéken és gyakorlatokon is részt kell venni.

Franciaországban a párisi *École des Chartes*-ben 1869 óta bibliografiai tanfolyam is van. S a leendő archivista-paleographoknak az első év végén kell vizsgálatot tenni a bibliografiai, különösen a könyvtári osztályozásra vonatkozó tanulmányokból. Jelenleg *Mortet* látja el a tanszéket, hat hónapon át a könyv történetét s a hátralevő időben a nevezetesebb bibliografiai repertoriumokat ismertetve.¹ A párisi irodalmi fakultáson (Faculté de lettres) *Langlois Ch. V.* adja elő 1894 óta a bibliografia tudományát, s nagybecsű fejtegetéseit könyvalakban is közzé tette.² Azonban már jóval a Langlois kurzusa előtt rendszeres vizsgálatnak kellett magukat alávetni azoknak, a kik valamelyik franciaországi egyetemi könyvtárban alkalmazást akartak nyerni.³ A könyvtárnokok, a kik a rektor főnhatósága alá tartoznak, a miniszter által nevezetnek ki azon folyamodók közül, a kik képesítési bizonyítványt

¹ Charles Mortet, Leçon d'ouverture du cours de bibliographie et de service des bibliothèques, faite à l'École des Chartes le 8 décembre 1897. (Páris, Chevalier-Maresque, 1898.) — Ezt a kitűnő dolgozatot szerzők még nem ismerhették s azért nem is hivatkoznak rá.

² Manuel de bibliographie historique par Ch. V. Langlois, chargé de cours à la Faculté des lettres de Paris. I. Instruments bibliographiques. Páris, Hachette et C-ie. 1896.

³ Erre nézve részletes adatokat tartalmaz Albert Maire, Manuel pratique du Bibliothécaire cz. könyve. Ismertetését l. Magyar Könyvszemle, 1898. 100. l.

szereztek az 1879. évi augusztus 23-iki rendelettel szabályozott szakvizsgálaton. Ez a vizsgálat Párisban megy végbe a könyvtárak központi bizottsága előtt; két részből áll: az egyik egy bibliografiai tárgyú francia dolgozat, a másik tizenöt különböző tárgyú s a könyvnyomtatás különböző korszakából való könyvnek osztályozása és könyvtári feldolgozása (lapszámozás, a növekedési naplóba, az inventariumba és a különböző katalogusokba való beigtatás). A jelöltnek igazolni kell, hogy mint számfölötti, vagy alkönyvtárnok valamelyik egyetemi könyvtárban két évig mint próbaéves (stagiaire) működött. A kik azonban már archivist-paleographok, vagy megfelelő felső iskolai végzettségük van (les licenciés és lettres ou ès sciences, les docteurs en droit ou en médecine et les élèves diplômés de l'École des Hautes Études) mindössze félévi próbaszolgálatra kötelezvék. A folyamodóknak a német nyelvben való jártasságukat is igazolni kell. A *Mazarine*, *Arsenal* és *Sainte Geneviève* könyvtárakba szintén csak felsőbb tanulmányokról szóló diplomával vagy pedig az egyetemi könyvtárnoktól megkivánt képesítési bizonyítvánnyal lehet bejutni.

S csak nemrég, 1898 május 23-ikán adta ki a francia közoktatásügyi miniszter azt a rendeletet, a mely a községi könyvtárakra való képesítést szabályozza. Egészítsük ki a brüsszeli tanulmányt azoknak a feltételeknek ismertetésével, a melyektől Franciaországban a községi könyvtári szolgálatba való fölvétel függ. Mindazoknak, a kiknek nincs az École des Chartesban szerzett oklevelük, vagy egyetemi könyvtári szolgálatra képesítő bizonyítványuk, külön vizsgálatot kell tenni, a melyre a közoktatásügyi miniszter ad engedélyt folyamodás alapján. Ehhez születési bizonyítványt, részletes curriculum vitae-t kell csatolni, s meg kell benne jelölni azokat a nyelveket, a melyeket a folyamodó tud. A vizsgálat itt is két részből áll. Az írásbelin valamely általános bibliografiai vagy a községi könyvtári adminisztráció körébe vágó kérdéstről dolgozatot kell készíteni, továbbá tartalmi kivonatot adni olyan nyelvű könyv előszavából a melyet a folyamodó megjelölt, mintegy tíz könyvet föl kell könyvészetileg teljesen dolgozni (leltár, különböző katalogusok stb.) át kell írni latin és francia középkori és újabb kézirati szöveget s ezeket a kéziratokat le kell írni tudományosan a katalogus számára. A vizsgálat szóbeli része természetesen a bibliografiára és a községi

könyvtári adminisztrációra vonatkozó kérdésekből áll, melyeknek körét a rendelethez függelék gyanánt csatolt program szabja meg. E szerint tájékozottságot kívánnak a pergament és papiros. a könyvkiállítás, formák, kötés ismeretében továbbá az egyes könyvek különösebb értékének (ex librisek. kézirati bejegyzések, czimerek stb.) fölismerésében. Ezeken kívül a könyvnyomtatás történetének s a bibliografiai segédeszközöknek (Burnet, Quérard, Potthast) ismeretét kívánják meg. Hangsúlyozva van a katalogus rendszerekben való tájékozottság is s végül a könyvtári adminisztráció minden főbb mozzanata. A jelölt kívánatára az ikonografiából és a numizmatikából is adnak kérdéseket s az eredményt bejegyzik az oklevélbe. E rendelet kapcsán a vizsgáló bizottság is kineveztetett élén Delisle Leopolddal, mint elnökkel.¹

Egészen külön intézkedések érvényesülnek a Bibliothèque Nationaleba való fölvételnél. A szóban forgó tanulmány szerzői ezt csak röviden érintik, mi azonban Maire nyomán egy kissé részletesebben fogjuk ismertetni.²

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy külön vizsgálatok vannak szervezve a nyomtatványi osztály és a kézirattár számára s ezen kívül mindkét helyen külön kell vizsgálatot tenni a próbaévvesség (stagiaire) és külön az alkönyvtárnoki fokozat elnyerése végett. Arra nézve, hogy milyen föltételek mellett bocsátják a jelentkezőket ezekre a vizsgálatokra, a program nem tartalmaz külön felvilágosításokat. A vizsgálat követelményei a következők:

I. *A nyomtatványi osztályban.* A. A próbaéves czimért.

1. Mintegy husz munkát katalogizálni, melyek között előfordulnak inkunabulumok, görög, latin és modern nyelvű, különösen német könyvek.

2. Megállapítani a munkák cziméből a jellemző rendszót, a melylyel a tárgyszerinti alfabetikus repertoriumban helyet foglalnak. Ez a repertorium a Bibliothèque Nationale által havonként kinyomatott *Bulletin des publications françaises* mintájára szerkesztendő, minden névnek francia átírásával.

3. Egy latin vagy modern nyelvű előszót elemezni azoknak az adatoknak megállapítása végett, a melyeket az az illető mű írására vagy megjelenésére vonatkozólag tartalmaz.

¹ Revue des Bibliothèques. 1898. VIII. évf. 186. l.

² Albert Maire, Manuel pratique du Bibliothécaire, 33. l.

B. Az alkönyvtárnoki címért.

1. Mintegy tíz munkát vagy kisebb dolgozatot katalogizálni, melyek között inkunabulumok, latin, görög és modern nyelvű könyvek előfordulnak. Ezeket a könyvtárban szokásos bibliografiai rendszer szerint osztályozni.

2. Bibliografiai segédeszközök repertoriumok stb. által megtalálni mintegy tíz munkát, a melyeket az olvasóterem látogatói többé-kevésbé szabályos módon óhajtanak.

3. Írásban megfelelni bizonyos föladott kérdésekre annak bizonyítására, hogy a jelölt ismeri a Bibliothèque Nationale-ban alkalmazott osztályozási rendszereket, járatos a fontosabb bibliografiai segédeszközök kezelésében, tisztában van a könyvnyomtatás történetével és képes egyes könyvek különösebb érdekességeit fölismerni (az egyes példányok kivételes jelentőségét, a kötést, ex libriseket, kézirati bejegyzéseket).

II. A kéziratárban. A. A próbaéves címért.

1. Másolni kézirati szöveget.
2. Négy-öt kéziratot tudományosan leírni.
3. Kronologiai és diplomatikai kérdésekre megfelelni.
4. Latin vagy modern nyelvű paleografiai vagy irodalomtörténeti értekezés tartalmi kivonatát elkészíteni.

B. Az alkönyvtárnoki címért.

1. Négy-öt kéziratot tudományosan leírni.
2. Írásban megfelelni bizonyos föladott kérdésre a paleografia, a kéziratok bibliografiája vagy a könyvtárak története köréből.
3. Megmutatni, hogy a jelölt ismeri a könyvtárban a XVII. század óta alkalmazott különböző katalogusokat és osztályozásokat és azokat a többi gyűjteményeket, a melyekből a könyvtár kéziratanyagát kapta.

A mint ezekből látható, Franciaországban nagy gondot fordítanak arra, hogy a fejlődő könyvtárnoki nemzedék méltó legyen ahhoz a feladathoz, mely rá az általános kultúra terén az ottani virágzó könyvtári életben vár. Erről a könyvtári életéről, legalább mennyiben Párisban visszatükröződik, az elmúlt nyáron tett tanulmányutam alkalmával személyesen is meggyőződtem. Lesz alkalmam észleleteimet e helyen a kellő részletességgel elmondani. Most csak annyit jegyzek meg, hogy ez a gondosság, a mi a a könyvtárnokok kiképzésére nézve az elmondottakból látszik,

valóban szükségszerű fejleménye az ottani állapotoknak. A hol a könyv olyan nevezetes tényezője az életnek, mint ott, csakugyan gondoskodni kell, hogy annak kezelésére, annak a közhasználatba való bocsátására szakavatott emberek képeztessenek. S itt a tudományos bibliológiai tevékenység mellett meg kell még emlékeznünk Páris két olyan tanintézetéről, a melyek a könyvésztel szoros összefüggésben állanak. Ezek már nem könyvtárnokok szakképzésével foglalkoznak. Céljuk az, hogy finom ízlésű s a szükséges ismeretekkel rendelkező könyvnyomtatókkal és kiadókkal lássák el az országot. Franciaország századok óta a szép kiadványok hazája. a bibliofilség, ez a nemes sport, mindig virágzott benne s a középkori miniatoroktól kezdve Uzanneig mindig akadtak ott finom érzékű emberek, kik a könyvdiszítés, a könyvkiállítás terén valóban művészi hivatottsággal buzgólkodtak. Lássuk, mi történik arra nézve, hogy a hagyományos ízlés folyton fejlettesek, s az esetleges magasabb hivatottság megtalálhassa kifejlődésének feltételeit és eszközeit. Nézzük meg egy futó pillantással az *École municipale Estienne* és az *École Gutenberg* munka tervezetét.

Az *École municipale Estienne*¹ 1889-ben alapított és ugyanabban az évben november 20-án nyílt meg. »Célja, ügyes és képzett munkásokat nevelni a könyvivar és könyvművészet számára.« (. . . pour les arts et les industries du livre.) Az oktatás ingyenes. A fölvétel előtt vizsgát kell tenni, a mely áll diktálás utáni írásból, két számtani feladványból és gipsz minta után való rajzból. Tizenháromeves kortól lehet jelentkezni s egy évre 75 --90 növendéket vesznek föl. Az első öt hónap alatt bizonyos számú csoportokra vannak fölosztva s hetenként fölváltva tanulnak és dolgoznak a különböző műhelyekben. A tanfolyam elméleti és technikai részből áll. Az elsőnek tárgyai gyanánt forrásunk a francia nyelvet, világtörténelmet, földrajzot, számvetést és könyvelést, mértant, diszítő rajzot, mintázást, linealis rajzot, szépírást, testgyakorlást, a könyv történetét sorolja föl. A technikai kurzus pedig a következőkre terjeszkedik ki: betűöntés, szedés, stereotipia és galvanoplasztika, nyomtatás, lithografikus-

¹ L'enseignement à l' École municipale Estienne: Programm adopté par le Conseil de surveillance. Páris. 1896. — *Ville de Paris*. Notice sur l' Ecole Estienne, École municipale professionnelle des arts et des industries du Livre. Paris. 1896. — Petit guide du visiteur à l' École Estienne. Páris, 1898.

ezeruza-, toll- és kromorajz, kőmetszés, litografikus írás, autografia, könyomás, fametszés, domború metszés, rézmetszés (burin eau-forte, pointe-séche), kötés, márványozás, aranyvágás, aranyozás bőrre, fotografia, fototopia és fotogravür.

A nappali órák az iskola növendékeinek vannak szánva. Páris városa azonban esti tanfolyamot is rendezett azon ifjú emberek számára, a kik nappal el vannak foglalva, de a kik mégis szeretnék magukat tökéletesíteni mesterségükben.

Az *École Gutenberg* 1886 január 1-én nyílt meg s a Chambre des Imprimeurs védnöksége alatt működik. Növendékeinek az elemi iskolát kell előbb végezniök s legalább 13 éves életkor szükséges a fölvételhez. Az oktatás három évre terjed. Az elméleti rész magában foglalja a francia, latin, görög és gót (!) nyelvtant, írást és olvasást és különböző nehezebb kéziratok olvasását. Franciaország és a könyvnyomdászat történetét, földrajzot, szám-tant, a mértékrendszert s az elemi algebrát. A gyakorlati rész első sorban a szedésre és nyomtatásra terjeszkedik ki, különböző nyelvű szövegek kiszedése és a korrekció, tördelés, sajtó alá-helyezés és nyomás, betüöntés, a cliché-készítés különböző módjai, galvanoplasztika, papírgyártás, szóval a könyvnyomdászat körébe vágó minden szükséges ismeret elsajátítható ebben az iskolában. Minden évben július közepén vizsgálatot tartanak, melyen a növendékeknek a föl adott munkát a vizsgáló bizottság előtt kell elvégezni. Az utolsó sikeres vizsgálat után az iskola képesítési bizonyítványt ad.¹

Ime egy pár adat arra nézve, hogy Franciaországban milyen eszközökkel emelik a nyomdászati ipart mindig magasabb és magasabb színvonalra.

Olaszországban 1891-ben *Fumagalli* kezdett meg bibliografiai és paleografiai tanfolyamot Flórenczben. Azonban a forrásunkul szolgáló tanulmány ezt épen csak fölemlíti, valamint a milanói könyvkereskedői iskoláról sem nyújt határozottabb képet. Röviden fölemlíti még az 1885 október 28-iki miniszteri rendeletet, mely a nyilvános könyvtárak kéziratáiraiban alkalmazott könyvtárnokok képesítését szabályozza. E szerint a jelentkezők, miután igazolták, hogy a doktori czímet vagy a flórenczi paleografiai intézet diplomáját

¹ Notice sur l' École Gutenberg, fondée sous le patronage de la Chambre des imprimeurs. Páris, 1896.

elnyerték, vizsgálatot tesznek, mely a következőkből áll: 1. olasz irodalomtörténeti tárgyú dolgozat, 2. a jelölt választása szerint klasszikus vagy keleti nyelvű szövegnek olaszra fordítása, 3. francia szöveg leírása diktálás után s ugyanennek a szövegnek lefordítása nélkül, 4. angol vagy német szöveg fordítása olaszra.

Még egy nyomdászati szakiskolával ismertet meg a Lameere és Sury tanulmánya, mely 1889 óta Brüsszelben igen nagy eredménnyel működik, s mely a belga főváros nyomdatulajdonosainak és nyomdászainak köszöni létét. Ennek a tanintézetnek (École professionnelle de typographie) célja »a nyomdászat fejlesztése mesterségüket alaposan értő munkások nevelése által.« Minden brüsszeli nyomdásztanuló belejuthat, ha 14-ik életévét betöltötte. Szeptember 1-től június 30-ig hetenként háromszor az esti órákban van az oktatás s a teljes tanfolyam öt évig tart. Felölel mindent, a mi a nyomdászat körébe vág s a technikai ismeretek mellett különösen a francia nyelvtanra, a könyv történetére és a rajzra fordít nagy gondot. Minden év végén vizsga van s az ötödik év végén az iskola képesítési oklevelet ad. 1896-ban száztiz nyomdatulajdonos és nyomdász járult fenntartásához s 77 növendéke volt.¹

Az amerikai könyvészeti szaktanulmányokra vonatkozóan *Dewey Melvil*ről emlékeznek meg nagy elismeréssel szerzők. A deczimális rendszer nagyhirű feltalálója volt ugyanis az, a ki már 1879-ben hangoztatta a nagyobb könyvtárak mellett fölállítandó könyvészeti iskolák szükségét s 1887-ben a Columbia College-ben a trustee egyik gyűlésén el is határozták, hogy az egyetemi tanszakok közé a bibliografiai tanulmányokat is beveszik. 1887. január 5-dikén vette kezdetét ez a szaktanfolyam, mely kiterjedt a bibliothékonómiaira, a szorosabb értelemben vett bibliografiára, a katalógus készítésre és az osztályozásra. 1889 óta az a tanfolyam Albanyban van. Ezóta egyre szaporodik a hasonczélú iskolák és tanfolyamok száma. Az utolsó londoni könyvtárnoki kongresszuson bemutatott jelentés szerint többek közt New-York, Brooklyn, Philadelphia, Chicago dicsekedhetnek könyvészeti iskolával.

Ennyi az, a mit a könyvészeti ismeretek megszerzésének ismert eszközeiről szerzők a brüsszeli konferencia elé terjesz-

¹ École professionnelle de Bruxelles, notice historique. Brüsszel, 1897.

tettek. Sok érdekes adatot gyűjtöttek össze, habár munkálatuk kimerítőnek nem mondható. Már most is sokban kiegészítésre szorult. Céljük különben csak az volt, hogy a különböző szakképzési módok ismertetése által épen az egyenetlenség és hiányosság föltüntetésével kimutassák egy olyan nagyobb szabású tanintézet szükségességét, mely kizárólag a könyvre vonatkozó ismeretekkel foglalkozva az egész anyagot rendszeresen és alaposan felölelje. Ennek az iskolának tervrajza képezi dolgozatuk második részét.

A GYÖNGYÖSI TOLDALÉK.

DR. ERDÉLYI PÁLTÓL.

A ferenczrendiek gyöngyösi könyvtára újabban kellemes meglepetésekben részesítette a magyar nyelv és irodalom barátait. Csak az imént történt, hogy *Széchy* Károly utána járó buzgalmának sikerült megtalálni azt a régen keresett munkát, melyről Döbrentei után tudjuk, hogy a Laus Sancti Nicolai szövegét a XVI. század korai költői termékét számunkra megőrizte. *Péchy* Ferencz éneke, a melyről szó van, figyelmeztet bennünket arra, hogy e nagy szerzetes könyvtár más egyebet is rejteget, még pedig olyat, a mi kulturánk és irodalmunk multjának ismeretére s emlékeink számának gyarapítására mindeddig ismeretlen. *Kollányi* Ferencz a magyar ferenczrendiek XVI. századi történetének rajzához, a müncheni könyvtárban s a rend budapesti könyvtárában őrzött levelező könyveken kívül a gyöngyösi székház könyvtárának jegyzőkönyvét kutatta s használta föl, s *Melich* János csak az imént egy ismeretlen szógyűjteményt s több, glosszákat tartalmazó könyvet fődőzött fel, a melynek anyaga régi magyar nyelvünk ismeretéhez jelentékeny gazdagodást mutat. Ezek között egy a XVI. század elejéről származó nyomtatvány is szerepel, mely glosszáin kívül más tekintetben is figyelemre méltó. Érdekes maga a nyomtatott mű s az a *toldalék*, mely a végéhez fűzött 23 levélre terjedő kéziratot, s abban 22 régi magyar éneket őrzött meg az utókor számára.

A nyomtatott mű egyike Paratus számos kiadást ért munkájának: Sermones de tempore et de sanctis, Strassburghban 1503-ban jelent meg s könyvészeti segéd munkáinkban csak

egyszer találom fölemlítve (Panzer, VI. 30.) s ott sem, mint láttott és leirt, hanem mint idézett munkát. A Sermonesnek ezt a kiadását, ha nem is egyetlen, de legalább is nagyon kivételesen előforduló, ritka példányai egyikét, már e könyvészeti tény is becsessé teszi. Mert míg Paratusnak ennél régibb és újabb kiadásai a Nemz. Múzeum s más gyűjtemények könyvtáraiban elég sűrűen előfordulnak, ezt a kiadást sem katalógusokban, sem kézi könyveinkben leirva nem találtam meg. Sajnálatos, hogy ez sem teljes. A mi példányunkban az első résznek (Sermones de Tempore) első a_1 levele, s közbül több helyen több levele, hiányzik, s az a_2 folytatott Tabula alphabetica Sermonum Parati de Tempore s a Sermones, az említett hiányzó leveleket nem számítva a Sermo CLVII-ig a D ternionak 6. leveléig terjed, s ott az a oldalon a második columnában »Paratus cōtinens sermones de tempore anni totius opus perutile: finit feliciter« colofonnal záródik. A második rész, Sermones de Sanctis folytatólagos ivjelzéssel van ellátva, s F, en kezdődve az R₈ végződik a következő colofonnal: »Paratus 3tinēs sermones de sanctis ꝑ anni circulū una cū inuentario ꝑutili Argentine felicē sortitus est fine Anno 1503. Septiō Kl'as ap'lis.« A munka tehát egyfolytában nyomtatottnak látszik s ez esetben a két rész között csupán az E terniónak 8 levele hiányzik, a mely állapot meg egyezik azzal, hogy a rövid terniok közül hiányzó IV. könnyen helyet talált egy ternióba, mikor az F ternión is 6 beszéd (V—X) szövege van. Hogy egyfolytában nyomtatott nem csupán az ivjelzés folytatólagossága, hanem a Tabula s az a körülmény igazolja, hogy az első rész colofonja datumot nem visel. E munka így meglehetősen ép állapotban jutott ránk, a miben nagy része van a rend gondosságának, hogy jól és szépen bekötötte s a hiányzó szöveget több helyütt kézirattal pótolta. Hogy könyvészeti érdekén kívül a benne található magyar glosszák s a végéhez csapott toldalék énekei csak emelik e kötet becsét, nem kell különösen hangsúlyozni.

Az énekeket tartalmazó toldalék eredetileg nem 23 hanem 30 levélből állott s a kötet végére, annak bekötésekor került. Kétségtelen, hogy a kötése 1570 után készült, s miután a könyv 1503-ban jelent meg — s ismeretlen utakon bolygott, 1503—1570-ig kötetlenül, vagy legalább is, nem mostani kötésében került *Keserű*

Tamás birtokába, a ki a nyomtatott műnek utolsó levele hátlapjára sietett veres tintával bejegyezni, hogy istum librum possideo ego Tomas Kessrw 1570. Ugyanennek a veres tintával író kéznek egy más bejegyzése is van a Toldalék 21^a levelén, mely az esketési tilalmas és szabad napokról szóló promemoriát jegyzett oda. A kötetnek további sorsát más bejegyzések nyomán körülbelől így lehet összefoglalni. Keserű Tamástól kézről kézre menve futotta a könyveknek kiszámíthatatlan pályáját, időrendben: 1604-ben Füleken, 1620-ban Szádvárott, 1626-ban Trencsinszky Márton tulajdonában, 1629-ben Szenderőben a sebes Bodva mentében Dus Jakab tulajdona volt, a ki Szelevényi Páltól ajándékba kapta, s a ki megjegyezte, hogy e könyv Keserű Tamás tulajdona volt, a mint azt a könyv végén maga fölírtta. Ha 1570-ben a könyvnek vége a nyomtatott rész utolsó lapja volt, kötését azon esztendő után kellett nyernie, még pedig 1609 előtt, különben a kötet hátulsó táblájának belső fedő lapjára nem írhatta volna föl egy ismeretlen kéz a maga irnivalóit. S a mennyire e kötetnek meglehetősen ügyes kötési munkája mutatja csakugyan a mondott időben, 1570—1609 között köttetett be. A *Toldalék* három kéz írását mutatja, Dus Jakabét s *Udvári* Istvánét, a ki Divénben a szeretetre méltó Dus Jakab atya iránt való nagy szeretetétől indítatva írta meg, (vagy talán *le*) az eddig ismeretlen *Igaz bíró Jézus Krisztus* című éneket. A harmadik kéz alig érdekel, de különben is későbbi. Az ilyen tekervényes utakon járó könyvekben számos bejegyzés szokott lenni, van ebben is elég, a mi multjára s volt birtokosaira némi világot vet, vagy legalább is sejteti azt a társadalmi osztályt, a melynek dolgozó asztalán vagy thekájában helyet foglalt. Van ebben is elég, például, hogy a husvétutáni első vasárnapra a Pomeriumot használta, hogy a gyónók nevét följegyezték és a többi, — a mi mind arra mutat, hogy a könyv papi és pedig katolikus papi emberek tulajdonát tette, s azok a följegyzések, melyekből a könyv multját iparkodtunk meglesni. Ez utóbbiak egyuttal korhatározók, 1629—1635 között írottnak állítják a Toldalék szövegét, kivéve természetesen a későbbi harmadik kéz írását. A kötet a maga beszédességében sokkal jobban elmondja, hogy papi emberek forgatták, olvasták, s irogatták bele apróbb följegyzéseiket, értékes glosszáikat s figyelemre méltó toldalékában énekeiket, hogy sem sokáig kellene bizonyíthatnunk

Hogy mégis megtettük, azért történt, mert a Toldalék iratása idejére és íróira, olvasóira nagyobb súlyt helyeztünk.

Az előforduló nevek közül Szelevényi Páléra emlékezünk, ki a magyar ferenczrendiek történetében maradandóbb emléket hagyott maga után. Fridrich rövid följegyzéseiből egy nagy érdemű és közszeretben s általános tiszteletben állott ferenczrendi provinciális alakja bontakozik ki; olyané, a ki nehéz időkben viselte tisztét s hozzá társainak közelismerésére. 1583-ban a szegedi ház superiora, 1586-ban a gyöngyösi házé, de csak rövid ideig, alig egy évig, mert mikor a provinciális Mohácsi Tamás valamely pestises nyavalyában elhunyt, egyhangú rokonszenvvel választott meg helyébe provinciális miniszternek. Három izben (1589. 1592. 1595.) ruházta rá rendtársainak megingathatatlan bizalma e tisztet, melyet azonban már nem viselt hosszú ideig. Mert öregségtől megtörve, s korának gyengeségeitől intve maga mondott le arról. belátván, hogy hivatala viselésére elégtelen. Életének hiányzó adatai helyett jegyezzük ide újra, hogy becsülte a tudományt s meg volt benne az igazi tudós önzetlensége és fiatalabb társait buzdítani is tudta. Dús Jakab, kinek e művet odaajándékozta, valószínűleg a ő serkentéseire lépett közelebbi viszonyba az irás s énekszerzés műzsájával. 1591-ben, mikor provinciálisa őt e könyvvel kitüntette, hihetőleg még Gyöngyösön volt fraterre a rendnek s 1629-ben mikor a Sebes Bodva mentében, Szűz Mária tiszteletére éneket szerzett, Szendrőben élt, talán mint guardián vagy superior, miután a mint egy másik bejegyzése mutatja. az 1628 évet Osgyánban töltötte. Élete folyásáról nem sokat tudhattunk meg, semmivel sem többet, mint a mit e *Toldalék* róla emlékezetben hagyott, mert a szendrői ház kétszer leégett romjai alatt elhamvadtak a ház Annalesei, könyvtára s abban mind az, a mit róla vagy tőle birhattunk volna. E Toldalék azonban java része szerint az ő kezétől való s némi részben szellemi vagyona is, ama két éneke révén, a mit neki tulajdonítunk. Sajnálatos, hogy a ferenczrendiek könyvtárait nem ismerjük, hogy a szendrői ház elpusztult, mert a könyvtárunkban, vagy a szendrői könyvtárban volna mit keresnünk. Azt a kéziratot, a melyet Dús Jakab használt. Mert hogy e Toldalék java részében másolat, azon nincs okunk kételkedni. Az énekeknek szerkezete, nyelve és írásmódja korábbi időre mutat, mint a mikor papirosra kerültek.

Egyenesen középkori forrásra, egy századdal előbbre, valamely régebbi kódexre, mely a latinból fordított vagy átdolgozott darabokat a maga korai írásmódjával, nehézkes nyelvén és szó szerinti átültetésében őrizte meg Dús Jakabnak. A XVII. század derekán a magyar egyházi ének nyelve és verse sokkal magasabban állott, hogy sem e kezdetleges mondatszerkezetű s nehézkes énekeket akkoriaknak tarthassuk.

A *toldalék* a következő énekeket tartalmazza:

1. Fol. 1^b 2^a. *Gyeoneorkodgyel szívz Marja.* (De sancta Maria, cantio devota.)
2. » 2^b 4^a. *Angjaloknak nagjsagos aszszonja.* (De sancta Maria; nota: Salve Mater.)
3. » 4^a *Idueoz legi Istennek.* (In elevatione corporis et sanguinis domini.)
4. » 4^b *Oh my szent attjánk kegies.* (Himnus de sancta trinitate.)
5. » 5^a 6^a. *Az igaz hitben uegig megh magradgiunk.* (De sanctis apostolis.)
6. » 6^b 7^a. *Fényességos tengörnek csillaga.* (De beata virgine; nota: Salve mater.)
7. » 7^a 7^b. *Oh kegjeos szívz Marja.*
8. » 7^b 8^a. *O djcsöségos, o te szepseges.*
9. » 8^a 8^b. *Iduöz legj mennjej kjralne azzonj.* (De sancta Maria.)
10. » 9^a 9^b. *Az Vr Isten im az Adamnak.* (Cantio de adventu.)
11. » 9^b 10^a. *Dicseretös az gjermek kj ez nap.*
12. » 10^a 10^b. *Nagj cöröm nap ez nekiwnk.* (Karácsonj enekek.)
13. » 12^a *Az a nap jteletnek napja.* (Memento mori. Memorare novissima leti.)
14. » 12^b *Kerwnk tegödet attja.* (Pro pluvia.)
15. » 13^a *Gabriel angjal, bizonyos.* (De sancta Maria, in adventu; nota: O gloriosa.)
16. » 13^b *Földnek rettenetös Vra.*
17. » 14^a 14^b. *Attjanak bölcsessége.* (Patris sapientia, veritas divina.)
18. » 15^a *Iduöz legj Christus.* (In elevatione.)

19. » 15^b 16^a. *Zeöngjeön Nyeluem.* (Hymnus sancti Thomae: Pange lingua.)
 20. » 16^a 16^b. *Mit bizik ez uilág.* (Cur mundus militat.)
 21. » 17^a 17^b. *Attjanak bölczessege.* (Cantio de passione domini.)
 22. » 17^b 18^a. *Christus ky vagy nap es.*
 23. » 18^a 19^a. *Oh dicsösséges, Oh te szepseges.* (De beata virgine Oh gloriosa.)
 24. » 19^b 20^b. *Igaz biró Jezus Chrisztus.*

Az itt elősorolt 24 ének közül a nyolczadik, mint huszonharmadik s a tizenhetedik, mint huszonegyedik, ismételve előfordul. s így voltaképen 22 éneket kell közelebről szemügyre vennünk: azonkívül a 19 s a 23 számú énekek magyar és latin, váltakozó strófákkal szerepelnek, a mit csak a leírás hűsége kedvéért kell megemlítenem. Ez az énekes kézirat java részben ismert anyagot ad; olyant, a mit korábbi időkből s olyat, a mit későbbi évekből ismerünk, de ad ismeretlen anyagot is. Nekem azonban úgy tetszik, hogy e todalék érdekessége nem abban van, hogy ismeretlen énekeket is megőrzött, hanem abban, hogy kétségtelenül katolikus író által s hogy a XVII. századnak első felében iratott vagy másoltatott.

E könyv és todaléka, birtokosai és bejegyzései egyaránt a ferenczrendieknek a XVI. század végén egyre pusztuló s mindjobban ritkuló tartományába visznek. Oda a hol a török hódítás s a protestantizmus diadala nyomán a török hadak elől menekülő barátokkal s a hódító sereg nyomában romba dülő kolostorokkal találkozunk; oda, a hol a protestantizmus egymásután hódítja el a kolostorok lakóit és hiveit. Majd oda visz, a hol a visszahúzódó török sereg után újra megnépesülnek a megürült kolostorok s a khórusban magyar nyelven fölhangzó ének egymás után szerzi vissza az elpártolt hívőket. A todalék inkább az utóbb, a könyv az előbb vázolt képre emlékeztet, a XVI. és XVII. századok találkozásán erősödő katolicizmus idejére, a mikor a protestáns ének mellett fölhangzik a katolikus ének s a buzgó énekszerzők sorába egy-egy katolikus is belép s a kolostorokban a régi énekek előkeresésével, újak szerzésével foglalatoskodnak, s a főpapok székhelyein a katolikus hívek számára kiadandó nyomtatott énekeskönyvek szóba kerülnek. Lassankint az idő megérleli e gondolatokat s a főpapok, élükön Pázmány Péterrel, a diadalmas magyar

ének, magyar beszéd, magyar könyv és iskola segélyével megindítják az antireformációt. 1629-ben, ugyanabban az esztendőben, a mikor Dús Jakab a Sebes Bodva mellett Mária tiszteletére éneket szerez: megjelenik Bécsben *Hajnal* Mátyás jezsuita könyve, melynek függelékében megzendülnek a Mária tiszteletét hirdető énekek, s ugyanakkor Pázmány elméjében határozott alakot öltött a magyar katolikusok számára szerkesztendő Énekes könyv gondolata. Ebben az időben, mikor a militans jezsuiták már nyomtatott énekeket adnak a hívők kezébe — a szelid ferenczrendiek magukba szállva s az egyház javát szemelőtt tartva, csak maguknak írják és másolják énekeiket. *Udvari* István és *Dús* Jakab s az ismeretlen író ekkor rójják szögletes betűikkel Paratus-Sermonesei végéhez fűzött lapokra amaz énekeket, melyeknek jegyzékét föntebb adtam. Se kegyes barátok munkája, melynek egy bizonyos érdeme, hogy magyarul szólalt meg, kétségtelen, hihetőleg nem áll e kor világában egyedül. De ránk nézve, kik a kolostorok könyvtárait még nem ismerjük, ez a rövid Toldalék, még az egyetlen emléke annak az ájtatos hangulatnak, mely a ferenczrendiek kolostoraiban uralkodott.

Ez a toldalék egy adat ahoz a mozgalomhoz, mely az egyházi énekköltészet történetében a XVII. század folyamán végig, lassan neki induló s mind jobban erősödő fejlődésben alakult ki. Egy adat, s hozzátehetjük: a legkorábbi, a mit eddig kéziratoss emlékeink közül ismerünk, de érdekes adattá válik, ha megszólaltatjuk az énekeket, s megfigyeljük, mit beszélnek nekünk azok — az énekek születéséről és terjedéséről.

Említettem, hogy a 23 ének közül kettő kétszer is előfordul, így tehát 21 énekről számolok be, a mely a katolikus énekügy történetének fejlődésére érdekes és jellemző világot vet. Régi ének, olyan, a melyik a protestans kort megelőző klastromi irodalomból már ismeretes, a toldalékban három fordul elő:

2. sz. Angyaloknak nagyságos asszonya.

7. sz. Oh kegyes szűz Mária.

22. sz. Krisztus ki vagy.

Régi protestáns ének, olyan, a mely e toldalékot megelőzőtt protestáns énekes könyvekből már ismeretes, hat fordul elő:

4. sz. Oh mi szent atyánk.

6. sz. Fényességes tengernek.

- 11. sz. Dicséretes az gyermek.
- 17. sz. Atyának bölcsessége.
- 20. sz. Mit bizik ez világ.
- 22. sz. Krisztus ki vagy (lásd előbb.)

Katolikus ének, melyet a későbbben megjelent katolikus énekes könyvekből ismerünk, nyolcz fordul elő:

- 1. sz. Gyönyörködjél szűz Mária.
- 3. sz. Idvez légy istennek.
- 5. sz. Az igaz hitben.
- 10. sz. Az úristen im az Ádámnak.
- 12. sz. Nagy örömnep ez nekünk.
- 13. sz. Az nap ítéletnek.
- 18. sz. Idvez légy Krisztus.
- 19. sz. Zengjön nyelvem

Ismeretlen ének, a mit eddigi forrásainkból nem ismerünk,

- 8. sz. Oh dicsőséges
- 9. sz. Idvözlégy menyei
- 14. sz. Kérünk téged atya
- 15. sz. Gabriel angyal, bizonyos
- 16. sz. Földnek rettenetes Ura.
- 24. sz. Igaz bíró Jézus Krisztus.

E huszonkét énekből három régi, öt (illetőleg 6) régi protestáns, 8 új katolikus ének s hat ismeretlen új katolikus ének. E számok s e tények azt mutatják, hogy a magyar nyelvű egyházi énekeket katolikus iróink, mikor ők is gondot kezdtek fordítani a magyar éneklésre, három forrásból merítették: régi, klastromi irodalmunknak egyes kódexekben megőrzött emlékeit írták vagy dolgozták át, azután a protestáns énekeket alakították át, s végül a latin hymnologiából fordítva vagy eredeti énekeket komponálva, maguktól gazdagították énekeik készletét. Hogy lett a protestáns prédikátor hazafias énekből Mária-himnusz, arra tanulságos a 6. számú éneknek (Bornemissza, Váradi, debreczeni, bártfai stb. énekeskönyvek) a toldalék szövegével való összehasonlítása. Ez és ehez hasonló átalakítások egyáltalán nem ritkák s csak megerősítik azt a tételt, melyet irodalomtörténet-iróink régebben elfogadtak, a melyet Bogisich Mihály több előítélettel, mint készültséggel megtámadott és rendithetetlenül vitatott, míg tévedését be nem ismerve, elhallgatásával maga is megerősített.

Az ismeretlen énekek szerzői közül a Toldalék nyomán hármat meg is nevezhetünk, mindenekelőtt Dús Jakabot és Udvardi Istvánt. A szorgalmasabb s gazdagabb erő Dús Jakab, kinek kezétől a kódex 1b., 9b., továbbá a 12a., 16b., a 18a., 19a. levelei származnak. Valamennyi ismeretlen éneket, a mely ezeken a leveleken található, könnyű volna neki tulajdonítani, ellen bizonyítékok hiányában, s azon az alapon, hogy azokat ő írta le s előtte s utána senki szerzőségére adatunk nincsen. De mi csak a 9 számút (Idvöz légy mennyei királyné) tulajdonítjuk neki, a melyet a következő aláírással: »Szenderőben, 1629 esztendőben Szebes Bodva mentében F. Jaco. Dusi.« mintegy aláír, s a 8 számút (Oh dicsőséges) mint a mely az előbbivel tárgya és hangulata szerint közeli rokonságot mutat. *Udvardi* István Dús Jakabnak írja a 23 számú éneket (Igaz bíró Jézus) a melyet szintén nem ismertünk s így teljes joggal tekinthetjük őt az említett ének szerzőjéül. A harmadik, bizonyos Gáspár, kinek nevét az első ének versfői őrzik, aligha nem azonos azzal a Gáspár baráttal, a kiről Toldy emlékezik meg a XVI—XVII. századi énekirók között.

Hogy végül néhány szóval megemlítsük; e kéziratos toldaléket sem rendszeres gyűjteménynek, sem ha szabad így mondani hivatalos jellegű cantionalé-féle szerkesztésnek nem tartjuk, hanem Dús Jakab magános ájtatossága és elmerülő buzgalma emlékének. Az a derék barát nem keresett vele világi zamatú dicsőséget: egyszerűen megakarta lelkében hálálni néhai jóakaró mesterének és provincialisának hozzá mutatott jó indulatát, beleirogatta azokat az ájtatos énekeket, a melyeket itt-ott, kolostorának régi kézírtaiban, a protestánsoknak kézen forgó gyűjteményeiben megszerezett s a melyek hatása alatt, maga is versírássra, a szent költészet művelésére adta magát. Egy másik társa, ki nemcsak Szent-Ferenczben, hanem hitbéli buzgalomban és költői hajlamokban is méltó társa volt, s talán tanítványa is — az ő példáján lelkesülve s talán emlékének áldozva — írta meg a maga költeményét.

E kézirat nem csupán a katolikus énekeknek, hanem annak a nemes munkálkodásnak is egyik emléke, mely a Boldva vize mellett a magyar barátokat eltöltötte. A Pray-kódex s a Gyöngösi Toldalék levelén a Boldva neve egyformán előfordul.

KERTBENY KÁROLY KÖNYVÉSZETI TÖREKvéSEI.

ABAFI LAJOSTÓL.

— Második, befejező közlemény. —

Ugyanerre a témára visszatér két nappal utóbb, közben vett levelemre adott kimerítő válaszában, megemlítvén, hogy *Thewreuktól* kevés értékű adalékokat kapott, és hogy egyedül *Szabó Károly* és *Ráth Károly* azok a tudósok, kik folyton becsesnél becsesebb adatokkal tisztelik meg.

Azután pedig Magyar Könyvészet célját, lehetőségét és jövedelmezőségét fejti ki. »Magyar nyelvű Magyar Könyvészetnek — úgymond — alig van keletre kilátása, legfeljebb 300 példányra, kivált, ha az betűrendben van és csak a jelen századot öleli fel; mert azok a könyvek, melyek a nemzet tömegét érdeklik, annyira ismereteseek, hogy azokhoz nem kell könyvészet, a publicatiók többi öt hatodrésze a nagy közönségre nézve semmi érdekléssel nem bír, s annak mindegy, akár léteztek azok a könyvek, akár nem; ezek csakis az irodalombarátokat és kutatókat érdeklik, s ilyen hány van Magyarországon! Az ily könyvészet tisztán a könyvárusoknak szolgálna, akik 60 év óta lusták voltak arra, hogy ilyent maguk teremtsenek; a nagyközönségnek, még az előkelőnek is, az ilyesmire semmi érzéke.

Ez irányban elég tapasztalatot szerezvén, fordítottam egyet a dclgon. A többi Európának van körülbelül 5000 nyilvános könyvtára, és legalább ugyanannyi elsőrangú magánkönyvtára. Ezek eo ipso megszereznek minden könyvészeti és lexikális művet.

Én tehát németül szerkesztem művemet, s ellátom azt gazdag életrajzi és történeti jegyzetekkel, hogy minden még oly jelentéktelennek látszó munka részére figyelmet, világirodalmi érdeklődést keltsek. Továbbá nem adok alphabetikus monoton katalogust, hanem szervesen tagolt osztályokba való csoportosítást, mi által könnyebb áttekintést nyujtok, és mint valami irodalomtörténet, pszichologiai érdeket keltek fel.

Erre a belátásra még sok évi gyakorlatból merített körülmény által is jutottam. 20 év óta gyűjtök és már vagy 60,000 könyvcímem van. De minél tovább gyűjtök és rendezek, annál

ijesztőbben sejtem, mi minden *kell* hogy hiányozzék nekem, mely hiányokat azonban csak a hézagokból látom, a melyek kitöltésére se módom, se képzelhető alkalmam.

Ezek a hiányok azonban még a legcsekélyebb bajt okozák. A fődolog az, hogy 60,000 czimnek a feldolgozásával, kivált a tervezett egységes szerkesztés és jegyzetbőség mellett, az ember *sohasem* lesz sajtókész s örökön mutatkozik hiány.

Ellenben, ha a munkát szakok szerint felosztom, a lehető teljességet sokkal könnyebben érhetem el. Ha pl. a hellen vagy héberből való fordításokat összeállítom, akkor, némi jóakaratot feltételezve, *Télfy*nek vagy *Ballagín*ak könnyű lesz kijelölni azt, a mi figyelmemet elkerülte, előttük, specialisták előtt pedig ismeretes.

Ez által a publicatio is meg lesz könnyítve. Ha egyszer csak az első füzettel előléphetek, akkor az egész vállalat biztosítva van. A ki az első füzetet megveszi, az minden továbbit is megrendeli, mert már az első felkölté az érdeklődését, mivel valami kerek egészet lát abban, holott az ABC rendszer mellett az *A* és *B* betű magában — mutatványok — merő képtelenség lenne, a mely értelmet csak akkor nyer, ha A—Z-ig kész az egész mű.

Továbbá a mi munkánk is rendkívül meg lesz ez által könnyítve. Ön pl. egyelőre csak a fordítások czímét keresné ki, s ezek közül is csak bizonyos nyelvbeliéket. Az alatt időt nyerünk a tovább gyűjtésre; az első füzet folyton csinál propagandát, a vevők s az adatok egyre szaporodnak, s az utóbbi kötetekbe talán még a jövőt is, az 1864., talán 1865. évet is belefoglalhatjuk, szintugy mint a pótlékokat az első osztályhoz.

Egy előnye van az alphabetikus rendezésnek: a könnyebb keresés. Ez előnyt csak a könyvárusok kívánják és talán a magyarországi vevők nem irodalmilag érdeklődő része; de külföldön senki. Hiszen itt nem *keres* senki magyar könyveket; itt csak informálódni akarnak, vajjon a magyarok minő irodalommal bírnak. Ez pedig a csoportos elrendezés mellett sokkal inkább szembetűnő, mint az alphabetikus monotonia s a legheterogenebb czímek fárasztó össze-visszája mellett, a melyek semmi szellemi összefüggést nem sejtetnek. De az alphabetikus rendszernek amaz egyedüli előnyét is pótolni lehet az által, hogy végül a szerzők és könyvczímek repertoriumát adjuk.

Higgye el, tisztelt barátom, nekem, a ki 20 év óta ezen feladat fölött töröm az eszemet és számtalan éjet töltöttem álmatlanul, hogy ezen óriási vállalat létesítésének lehetőségét felfedezzem, higgye meg, hogy csak úgy létesíthető és kettős irányzatának megfelelően egyedül úgy, hogyha a mű tudományosan és rendszeresen életbe lép, nemcsak mint katalogus Magyarország részére, hanem a világirodalomra nézve mintamű gyanánt, buzdításul az oroszok, lengyelek, csehek, szerbek, dánok, svédek, hollandusok s egyéb kisebb nemzetiségeknek, hogy saját könyvészetükkel hasonló teljességgel s az anyagnak ugyanoly világos felosztásával a magyar mellé sorakozzanak. Nem szabad itt a németek és francziák könyvészeti modorára gondolni. Ezeknél egészen más feltételek érvényesülnek; könyvészetük csak hazai célra készül, a XVII. század óta rendszeresen folytatják azokat, s évről évre kiegészítik s azoknak tényleg nincs is más feladatuk, mint az irodalombarátnak a keresést megkönnyíteni, s erre az alphabetikus egyenes út csakugyan a legzűlésebb!

De *magyar* könyvészetnek még sokkal mélyebb és szellemibb irányzata is van: az egész világot meglepő és meggyőző tükörnek kell lennie, hogy ez az elszigetelt, rokonnélküli kis nemzet századok óta mily nem sejtett szellemi életet élt, — sokkal (és arányítva a németek és szlávok lélekszámához és előnyösebb helyzetéhez) igen sokkal gazdagabb szellemi életet, mint a monarchiának bármely más nemzete. Ebből a tényből kell, hogy Európa következtetésképen azt a domináló tudatot merítse, hogy a monarchia összes népei közt legnagyobb létjoga van a magyarnak, ki ennél fogva nemcsak történetileg is politikailag, hanem szellemileg is jogos és hivatott arra, hogy a többi népfajok fölött hegemoniát gyakoroljon, és hogy végül Ausztriának súlypontja történetileg, politikailag s szellemileg nem Ausztriában, hanem Magyarországon, nem Bécsben, hanem Pesten van, és nem *Schmerling*, hanem *Deák* által van képviselve. Ez az én vállalatom titkos hazafias irányzata.

Ha ezen szép és nemes feladatban Ön társam akar lenni: én becsületesen s önfeláldozóan nyujtom kezemet! — Megosztom Önnel egyenlő részben úgy a becsülést mint az anyagi hasznot. Megnevezem Önt mint társszerkesztőt, nem mint egyszerű munkatársat, — minden áldozatra Ön iránt kész vagyok; szóval: min-

dent meg akarok tenni, a mi tehetségemben áll. Viszont Önnek állhatatosan, következetesen, bizalommal és munkásan kellene hozzám szegődnie, mellettem állnia; nekem úgy kellene Önben bízhatnom, mint Ön bennem bízhatik!

Ha Önnek 1000 forintnyi előleges tiszteletdíjt felajánlottam, úgy azt meg is kapja, csak a módozatokat és terminusokat kell megállapítanunk, hogy szavamnak ura lehessen. Azonkívül a kiadótól nyerendő tiszteletdíj negyedrésze Önt illetné; *Schäffer* a 9 kötetért 18,000 frankot, kötetenkint 500 tallért szerződésileg biztosított, de én saját kiadás útján, vagy más kiadótól többet remélek kaphatni.

Ezek után határozott választ kérek: 1. Az Akadémiának adja-e Ön művét, és minő feltételek alatt? 2. Vagy teljesen elfogadja-e ajánlatomat. 3. Vagy az Akadémiának adja-e művét, de abból nekem kiszedi egyelőre az összes fordításokat és nyelvműveket?

Külön csomagban küldök Önnek néhányat műveimből, és csatolom könyvészetem első 22 osztályából annyit, amennyit estig elkészíthetek. Teljesen kész az »*Ó-magyar népkönyvek névtelen idegen forrásokból*« jegyzéke, 128 szám, köztük mintegy 30 kiegészítendő cím. Ezt a jegyzéket másolja le és menjen el *Toldy*hoz — de ne is sejtse se vele, se mással, hogy számomra gyűjt! — tőle legtöbbit tudhat meg, sokat a Múzeumban is *Mátray*tól s az Akadémiában *Budenzt*ől. Legegyszerűbb, adassa elé az összes XVI. és XVII. századbeli nyomtatványokat és jegyezze ki a hiányzó nyomtatási helyeket, kiadókat és lapszámokat, valamint azt is jegyezze fel, mely könyvtárban található az illető mű.

A többi osztályokkal másokhoz fordulhat: a finnel *Hunfalvy*hoz és *Fábián*hoz; a törökkel *Vámbéry*hez; a héberrel *Balaghi*hoz és levélben *Kámory*hoz; a göröggel és latinnal *Tel'fy*hez. *Czuczor*hoz s egyéb philologusokhoz. Ha ügyesen hozzáfog, az egészet néhány nap alatt elvégezheti. Végül szedje ki saját művéből az összes idevágó czédulákat. Az első 22 osztály ügyében kifejtendő fáradozását egészen önállóan, külön munka gyanánt, fogom díjazni. A többi osztályokat napról-napra elfogom küldeni, s Ön ugyanabban a rendben juttassa azokat hozzám vissza.«

A nagy ékesszólással előadott tervet helyeselve, elfogadtam *Kertbeny* ajánlatát s igyekeztem minél gyorsabban kiegészíteni

az egymást követő jegyzékeket s a mellett teljesíteni sok megbízásait, megrendeléseit és kívánságait, pl. a legujabb magyar irodalom átnézetét illetőleg, melyre *Ph. Chasles* részére égető szüksége volt.

Ennek folytán május 2-iki levelében az írja: »Az ezer forintnyi tiszteletdíjt, valamint a többi Ön által elfogadott feltételek teljesítését újra biztosítom Önnek. Minthogy azonban Ön előtt viszonyaimat nem titkolom, várnunk kell, míg lehetséges lesz, Önnek ily összeget egyszerre és készpénzben kiutaltványozni; de legközelebb megtörténik. Van ugyan elég váltóm, mely ez összeget bőven fedezi, de csak 1864-ben és 1865-ben válnak esedékessé. A szerződést tekintse megkötöttnek; sziveskedjek formaszertű szerződést fogalmazni s azt velem átnézés s azután aláírás végett beküldeni.«

Öt héttel utóbb (június 6-ikán) említi, hogy néhány nap mulva remél 2000 frank értékű jó váltókat küldhetni, mintegy biztosítékul addig, míg készpénzt küldhetne, a mi azonban sokáig nem fog várakoztatni. Egyuttal újabb eszmével lep meg. »Értesítsen azonnal, vajjon ha itt kiadó könyvkereskedést nyitok, hajlandó-e Ön nyomban üzletvezető- és cégjegyzőként ide jönni, és minő díjazást igényelne? De úgy írjon, hogy levelét másoknak is bemutathassam.« Természetesen német nyelven, a melyen az egész levelezés folyt.

Hajlandónak nyilatkoztam (május 15-ikén) Párisba menni, de azután szüleimet látogattam meg Temesvárott, majd Pozsonyba utaztam s ott néhány hétig tifuszban feküdtem. Július 10-ikén sürgető levelet írt *Kertbeny*, ki azalatt csaknem két hónapig szembájban szenvedett. Arról értesít, hogy legközelebb küld pénzt, de addig is biztosítékul *Hanfstätngl Ervin* párisi fényképész 2000 frank értékű négy váltóját megküldi, mihely azt óhajtom.

Csak július 24-ikén válaszolhattam és kérhettem a váltók beküldését. De azokról mélységesen hallgatott *Kertbeny*, midőn szeptember 10-ikén válaszolván azzal állt elő, hogy ismét néhány hétig közel volt a megvakuláshoz, és hogy most annál erélyesebben kell a munkához látnunk. »Teljes lóerővel kell immár a nyomtatáshoz látni, okvetlenül *kell* már kezdeni! Az előbbi századokra nézve művem annyira teljes, a mint az uttörő munkától egyáltalában várható. Részemről tehát a nyomtatást akár

holnap el lehetne kezdeni. De annál hézagossabb -- tartok tőle -- a jelen század 63 éve. Most tehát Ön álljon elé, küldje meg az Ön művéből az összes fordításokat magyarra és magyarból. A czédelákat gyorsan átnézem s a mi nekem megvan, vissza küldöm, s a többit itt tartom. Ezeket a czédelákat ellátom az Ön nevével s ezek képezik a vétel tárgyát köztünk, s illetve az Ön honoráriumbeli igényét, mely külön honoráriumot én fizetem, mivel ambízióm, hogy művem sokkal tökéletesebb legyen, mint azt kiadóm várhatja. A mellett egyéb propozícióm s a tiszteletdíjban való részeltetésére nézve tett ígéreteim teljes érvényben maradnak.«

A napokban, úgymond, az alapítandó könyvkereskedés ügyében is véglegesen fog határozni. De biz abból sem lett semmi. *Kertbeny* kénytelen volt Párist elhagyni. Október 17-ikén értesített Brüsszelből, hogy a hónap elején oda költözött, és hogy odavaló kiadó, *Flateau Emil*, fogja több művét kiadni, többi közt a Magyar Könyvészetet is, melynek első köteteért *Flateau* 3000 frankot, az egész 9 kötetért tehát 27,000 frankot fizet, »melynek felét becsületesen Önnek fogom juttatni.« A szerződés még formaszertűen nincsen megkötve; mihelyt ez meglesz, mi is kötünk külön szerződést, mert *Flateau* természetesen csak őt ismeri el szerződő félnek. Most tehát sürgősen küldjem, a mit ígértem. Ha az első kötet megjelent, visszamegy Párisba s újra előveszi a Librairie hongroise tervét, melyre nézve eddig az anyagi eszközök meg lesznek érve stb.

Ez a levél már nem ért Pesten. Ellentállhatlan vágyam támadt Németországot és a német könyvkereskedelmet alaposan megismerni és magamat szakmámban tökéletesíteni. Október elsején Lipcsébe, a könyvkereskedők Mekkájába utaztam s ott töltöttem két hónapot. Onnan megküldtem *Kertbenynek* (október 24-ikén) a kívánt adatokat és kifejeztem a fölötti csodálkozásomat, hogy folyvást pénzzel és tőkével kérédik s a végén annyia sincs, hogy levelelt bérmentesítse.

Ezért aztán hat havi hallgatással büntetett meg, 1864. május 3- és 24-iki levelében azonban elmondja, hogy szembaja megint néhányszor visszatért; hogy a könyvészetre újabb kiadót még nem keresett; hogy Kossuthoz nyílt levelet intézett, mely

miatt sok baja van; hogy a magyar menekültek életrajzát gyűjti össze stb. Végül pedig előadja pénzügyi helyzetét.

»Midőn 1860-ban Münchenből kiutasítottak, még 6000 frank készpénzem volt, míg további szerződésileg biztosított 10,000 frankom azáltal odaveszett. Az 1861. évben Genfben 5780 franknyi bevételtem volt. 1862-ben Genfben spekulációban 9000 frankot nyertem, mi miatt azonban *James Fazy* néhány hónap alatt perekkel stb. 6000 frankkal megkárosított. Párisba 1863. január hóban 10,000 frank készpénzzel és 10,000 franknyi váltókkal jöttem. Ebből elfizettem: régi adósságok törlesztésére 4000 fr., szegény anyámnak 1000 fr., *Szabónak*, *Thewrewnak* stb. könyvészeti adatokért 2000 frankot; szembajom pedig 4 hónap alatt 3000 frankomba és párisi existenciámba került. Mult évi október hóban Brüsszelbe hoztam 100 frank készpénzt és 10,000 franknyi váltókat, melyekre azonban csak 1280 frankot fizettek ki, míg a többit egy évre prolongálnom kellett. Ebből láthatja, hogy nem kérkedtem, ha tőkém folyósításáról szóltam.«

Végül kijelenti abbeli szándékát, hogy Kölnben, ahová még 1863 november havában mentem, meg fog látogatni. Ez elmaradt ugyan, de midőn őt *Xántus János* felkereste, rábirta azt, hogy Kölnben engem is meglátogasson.

A könyvészet kéziratával júniusban *Hinrichs* lipcei kiadót kínálta meg — eredménytelenül. Végre 1865 február 9-ikén örömmel írta, hogy legközelebb nem is álmodott novitással fog engem meglepni, t. i. a Magyar Könyvészet első füzetével, mely máris saját költségén Pesten nyomtatás alatt van. Tartalma: Magyar utazások könyvészetei 250 magyar, latin, német, hollandi, angol, francia, olasz, spanyol és szerb könyv czíme és külföldön utazott 600 magyar embernek rövid életrajzi adata. Néhány czím azonban hiányos, ezek kiegészítését kéri.

A kiegészítéseket, a mennyire lehetett, útnak indítottam; de az illető füzetet nem láttam soha. — igaz, más sem.

S ezzel megszakadt ebbeli összeköttetésünk. Csak 1874-ben közeledett ismét felém. Azalatt én mindinkább belemélyedtem az esztetikába és népköltészetbe, megírtam pályaműveimet »A balladáról« és »Az elegiáról«; és kibocsátottam a magyar népdalok fordítását, melyből *Kertbeny*nek is küldtem tisztelet-

példányt. A könyvészettel végkép felhagytam, felgyült anyagomat pedig utóbb *Petrik Géza* barátomnak adtam át.

Állhatatosabb volt *Kertbeny*. Berlinből, ahol sok évig tartózkodott, 1875-ben betegen a hazába visszatérve, idejét ezentúl úgyszólván egészen könyvészeti munkálkodással töltötte. 1876-ban újabb kísérletet tett arra nézve, hogy könyvészetét kiadja, még pedig következő czím alatt: »*A magyar nemzeti és nemzetközi irodalomnak könyvészete 1441—1876.* (Bibliographie ungarischer nationaler und internationaler Literatur.) s a következő beosztással, 12 füzetben, magyar szerkesztés mellett német jegyzetekkel:

1. *A magyar irodalom a világirodalomban.* A magyar művek idegen, önállóan megjelent fordításainak könyvészeti kimutatása. 300 szám.

2. *A világirodalom és Magyarország.* A Magyarországra vonatkozó idegennyelvű művek. 3000 szám.

3. *A világirodalom a magyar irodalomban.* A magyar fordítások idegen nyelvekből. 2000 szám.

4. *A magyar költészetnek könyvészete.* 1500 szám.

5. *A magyar drámai irodalomnak könyvészete.* 500 szám.

6. *A magyar regényirodalomnak könyvészete.* 1200 szám.

7. *A magyar történeti irodalomnak könyvészete.* 2000 szám.

8. *A magyar népismeret-irodalomnak könyvészete.* Földrajzi, statisztikai, ethnographiai stb. művek. 1500 szám.

9. *Bölcsészet, szépirodalom, művészet, nyelvészet.* 600 szám.

10. *A magyar jogtudomány-irodalomnak könyvészete.* 1000 szám.

11. *A magyar hittudományi irodalomnak könyvészete.* 2000 szám.

12. *A magyar vegyes irodalomnak könyvészete.* Gazdasági technológiai, gyógyászati, természettudományi, hadászati stb. művek. 1000 szám.

Ebből a munkából azonban csak az első füzet jelent meg Budapest, 1876-ban ily czímmel: »*A magyar irodalom a világirodalomban. Die ungarische Literatur in der Weltliteratur. Bibliografische Ausweise aller Übersetzungen aus dem Ungarischen in fremde Sprachen*« 8-r. 75 lap. 419 mű czíme, a szerzők, fordítók és kiadók rövid életrajzával. Folytatása elakadt.

De *Kertbeny*t ez a balsiker el nem csüggesztette. 1878-ban

ujabb tervvel foglalkozott, hogy gazdag jegyzeteit értékesíthesse. Ez alkalommal »*Magyarország irodalmának könyvészeti, életrajzi és irodalomtörténeti forrásai*«-t (Bibliographisch-biographisch und literaturgeschichtliche Quellen der Literaturen Ungarns innerhalb 424 Jahren) akarta közzétenni, még pedig a következő berendezés szerint:

I. Magyarország irodalmának statisztikája 424 év óta.

II. A magyar nemzeti irodalom története, latin, magyar, német és francia nyelven. Eddig 46 szám.

III. A magyar nemzeti irodalom életrajz-gyűjteményei latin, magyar és német nyelven. 31 szám.

IV. Magyar nemzeti irodalombeli monografiák, önéletírások, emlékbeszédek. 120 szám.

V. Magyar költők és költőnők. Életrajzi repertóriumok. 70 szám.

VI. Magyarország szláv irodalmi. Életrajzi és könyvészeti adatok. 31 szám.

VII. Magyarország német irodalma. Életrajzi és könyvészeti adatok. 11 szám.

VIII. Könyvészetek 1803—1878. 13 szám.

IX. Könyvkereskedői jegyzékek 1710—1878. 112 szám.

X. Könyvtárjegyzékek 1784—1878. 17 szám.

XI. A Korvinát tárgyaló művek. 10 szám.

XII. A nyomdászat története. 4 szám.

XIII. Folyóiratok, könyvészeti adatokkal. 81 szám.

XIV. Külföldi források Magyarország irodalmához és könyvészetéhez. 53. szám.

XV. Szakmabeli könyvészet: 1. M. T. Akadémia 5; 2. Balneologia 6; 3. Botanika 3; 4. Irodalmi levelezések 11; 5. Drámai irodalom 9; 6. Encyclopaediák 4; 7. Emigráns irodalom 47; 8. Finn-magyar 2; 9. Geologia 1; 10. Történeti irodalom 2; 11. Héber irodalomtörténet 1; 12. Olasz irodalomtörténet 2; 13. Klassikusok, hellen, római 4; 14. Külföldi modern klassikusok 10; 15. Katholikus irodalomtörténet 5; 16. Természettudományi irodalom 1; 17. Gazdasági irodalom 11; 18. Pamphletirodalom 6; 19. Protestáns írók 3; 20. Jog- és államtudomány 7; 21. Külföldi iskolák látogatása 3; 22. Fordítások magyarból 1; 23. Nemzetgazdaság 1; 24. Zoologia 1; 25. Méhészeti irodalom 1.

XVI. Folyóiratok repertoriuma. Eddig 3 szám.

Ez a terv azonban halva született gyermek volt. Közvetlen eredménye, haszna annak az emlékiratnak sem volt, melyet *Kertbeny*, kézirat gyanánt nyomatva, ugyancsak 1878-ban *Trefort Ágost* közoktatásügyi miniszterhez benyújtott.¹ Ebben a többi közt nemcsak magyar, hanem magyarországi könyvészet szükséges, sőt fontos voltát fejtegetvén s a magyar könyvészeti állapotokat előadván, *országos könyvészeti központi iroda* szervezését ajánlja a miniszternek. Ezt az irodát végrehajtó hatalommal fel kellene ruházni arra nézve, hogy a hazában megjelent minden nyomtatványt okvetlenül kézhez kaphassa, viszont kötelességévé lenne teendő, hogy az új jelenségekről havonként kimutatást bocssáson közzé, még pedig két nyelven, azaz a szláv, oláh stb. könyvczímek magyar fordításával, s azoknak s a magyar könyvek czimének német vagy francia fordításával is, úgy hogy azokról az egész művelt világ tudomást szerezhessen, mely czélra a közlöny a külföldi kormányoknak, könyvtáraknak s egyes befolyásos férfiaknak ingyen megküldendő lenne.

A miniszter nem volt hajlandó ily hivatalt szervezni, alighanem úgy vélekedvén, hogy a legújabb, folyó könyvészetről egyelőre eléggé gondoskodva van a *Magyar Könyvszemle* megjelenése óta, mely mellé más könyvészeti közlöny is sorakozott. 1878-ban ugyanis a Magyar Könyvkereskedők Egyletét s annak közlönyéül a »*Corvina*« czímű lapot alapítottam meg, a mely lap eleinte havonként kétszer, utóbb háromszor jelenvén meg, számról-számra közölte az újabb hazai jelenségeket.

De ha *Trefort* miniszter könyvészeti központ szervezését nem helyeselte is, magyarországi könyvészet szükséges voltát maga is átlátta, s az erre vonatkozó tervet lelkesen felkarolta.

Kertbeny az érdem, hogy a miniszter figyelmét erre az ügyre irányította, s annak érdeklődését arra nézve lekötötte. Már 1876 jul. 6-án kifejtette a miniszter előtt az általános magyarországi könyvészetnek egyrészt gyakorlati és tudományos haladásunk érdekében levő szükségét, másrészt pedig politikai fontosságát, mivel, ha a magyar s a hazai társnépek szellemi termékeit áttekinthetőleg egymás mellé állítjuk, a magyar nemzet szellemi túlsúlya s a hegemoniára való jogosultsága fényesen ki

¹ Memorial an Se. Exc. Herrn August v. Trefort stb. Budapest, 1878. Nagy 8-r. 32 l.

fog derülni, még pedig a külföld előtt, melynek kedvéért a könyvczimek német fordítással és magyarázó jegyzetekkel ellátandók.

Ez tetszetős indokolás volt, és a miniszter késznek nyilatkozott ily irányú vállalat létrehozatalát lehetőleg előmozdítani. És gyorsan szeretvén intézkedni, alig két hét lefolyása után *Kertbenynek* évi tiszteletdíjt állapítván meg, őt — alighanem *Kertbeny* rábeszélésére, vagy tekintettel arra, hogy a magyar nyelvnek igen gyarló ismeretét árulta el előtte — megbízta, *nem a magyar* könyvészet összeállítására, hanem a Magyarországon megjelent és magyarországi vonatkozású *német* könyvek bibliographiájának szerkesztésével. Ez pedig nagy hiba volt épen az elérni kívánt czél szempontjából. Első feladat volt volna a magyar nyomtatványok felsorolását adni és csak azután a mellé állítani a német s egyéb nyelvű irodalmi termékeket. Így azonban magyarországi német könyvészzel a magyar kormány gazdagította a német bibliografiát és ellenségeink, kik a magyar könyvészetet nem ismerték, méltán mondhatták: ime mily szellemi tevékenységet fejtettek ki fajbelieink még oly országban is, a hol annyira el vannak nyomva.

De *Trefort* elrendelte a mű szerkesztését s az egyetemi nyomdában 1000 példányban kinyomatását. S így jelent meg »*A magyar nemzeti és nemzetközi irodalom könyvésze*« első köteteként: »Magyarországra vonatkozó régi német nyomtatványok 1504—1600. Toldalék: a XV. és XVI. század 371 magyar nyomtatványa német kimutatásban, Szabó Károly eredetie (!) után. A vallás- és közoktatási magyar királyi miniszter engedélyével. Budapest, 1880.« Német czimlappal is: Bibliografie der ungarischen nationalen und internationalen Literatur. I. Band: Ungarn betreffende deutsche Erstlings-Drucke 1454—1600. Budapest, 8-r. CLXXXIV és 760 l. Ez a kötet 1428 német nyomtatvány címét foglalta magában s a többi közt terjedelmes magyar-német bevezetéssel volt ellátva, a mely a nemzeti irodalom fejlődésének s az európai könyvészet történetének rövid foglalatja után tárgyalja a magyar könyvészet anyagát és tervét, újra bizonyítván, hogy magyar bibliografia nem lehet pusztán nemzeti irodalom felsorolása. Majd bemutatja a teljes magyar könyvészethez már létező előmunkálatokat s az eddig létező magyar könyvészeti munkákat részletesen méltatja, illetve bírálhatja. Végül »személyes

végszó«-ban jelen munka keletkezését adja elő s a közreműködőknek köszönetet mond. Függelékül adja Magyarország könyvészeti statisztikáját 424 év óta, mely szerint könyvészetileg fel van említve 26,866 magyar, 6240 latin, 7031 német és 1239 szláv, összesen 41,385 irodalmi termék, melyek számát *Kertbeny* hozzávetőleg 70,000-ben, sőt mindent összevéve 100,000-ben véli megállapítandónak.

Ezen kötet megjelenése után 1878 november 9-ikén *Trefort* meghagyta neki, hogy a négy kötetre tervezett műnek, — melynek II. kötete a XVII., III. kötete a XVIII. és IV. kötete a XIX. szádot volt felölendő — egyelőre IV. kötetét állítsa össze.

Ebbe *Kertbeny* bele is fogott, de a kötet megjelenését már meg nem érthette, 1882 január 23-ikán hunyván el. A munka folytatásával *Petrik Géza* bizatott meg, a ki a kötetet be is fejezte, mely a következő czím alatt jelent meg: »Magyarországi német könyvészet 1801—1860. A Magyarországbán megjelent s külföldön hazánkra vonatkozólag megjelent német nyomtatványok jegyzéke. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium megbizásából megkezdte *Kertbeny Károly*. Folytatta s tudományos szakmutatóval ellátta *Petrik Géza*.« Két rész. (Ungarns deutsche Bibliographie 1801—1860. Verzeichnisz der in Ungarn und Ungarn betreffend im Auslande erschienenen deutschen Drucke.) Budapest, 1886. 8-r. CCXI és 416; 657 l.

Ennek a megbizatásnak *Petrik Géza* oly derekasan felelt meg, hogy őt *Trefort* az 1712—1860-ig terjedő magyarországi könyvészet összeállításával is megbizta. A leglelkiismeretesebb könyvtári kutatások alapján megjelent a »Bibliographia Hungariae. Magyarország bibliográfiája 1712—1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországbán s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak. Bevezetéssel *Szilágyi Sándortól*.« Budapest, 1888—1897. 4 vaskos kötet.

S ezzel, bár némi módosítással, megvalósult *Kertbeny* élete álma, ha nem is általa, de mindenesetre azon érdeklődés folytán, melyet *Trefort* miniszterben ő keltett fel.

Ennek kapcsán még csak azt kívánom megjegyezni, hogy az utóbbi munkának mintegy előre tervezett folytatásaként *Petrik Géza* összeállította a »Magyar Könyvészet 1860—1875. Jegyzéke az 1860—1875. években megjelent magyar könyvek-és folyóiratoknak«

czímű szakmutatóval ellátott művet, melyet (Budapesten, 1885. Nagy 8-r. 467 és CXLVII l.) a Magyar Könyvkereskedők Egylete adott ki, mint nemkülönb az annak folytatását képező és *Kiszlíngstein Sándor* által összeállított 1876—1885-ig terjedő Magyar Könyvészetet.

KÖZÉPISKOLÁINK KÖNYVTÁRAL.

MORVAY Győzötől.

(Második, befejező közlemény.)

101. Nagybecskereki tanítórend közs. főgimnáziuma. (Alapították 1846-ban.) *a) Tanári könyvtár.* 1876-ig atlaszokból, régi szótárokból, és a klasszikusok német fordításából állott. Évenként 200 frtot fordítanak gyarapítására. Állománya: Ön. szakm.: 295 m., 4236 db. — Tud. folyóirat: 168 m., 1088 db. — Vegyes: 2935 m., 3890 db. — Összesen: 3398 m., 9214 db. — (Az értesítő szerint: 2382 m., 2543 db., 1498 füzet.) — Értéke: 5991 frt 43 kr. — Számos régi XVII., XVIII. sz. kiadású könyve van. Rendezte: Zaka Gyula. — *b) Ifjusági könyvtár.* Alapították 1877. 8-ban. Szabó Ferencz nagybecskereki plébános 300 kötetet adományozott. Állománya: Tank.: 844 m. — Olv.: 148 db. — Összesen: 2325 db. — (Ért. szerint: 1381 m., 1848 db.) — Értéke: 2340 frt 20 kr. Rendezték: Edelmann Ottó, Morvay Győző. — A rendnek van becses házi könyvtára is. (Ertesítő a kegyes tanító-rend vezetése alatt álló nagybecskereki községi főgimnáziumról az 1894/5-iki tanév végén. Balássy József igazgatótól. Ebben: Herr Ödön, A gimnázium története 1846—1895. — Min. jel.)

102. Nagyenyedi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1662-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1856-ban és 1876-ban új termeket kapott. Gróf Mikó Imre klasszikusokból álló gazdag könyvtárával gyarapította. — Állománya: Theol. 3520 m., 4581 db. — Vegyes önálló szakm.: 12070 m., 17236 db. — Vegyes folyóirat. 321 m., 3261 db. — Vegyes füzet. 1477 m., 4938 db. — Összesen: 17398 m., 28016 db. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 11833 m., 16878 db. — Folyóirat 319 m., 3230 db. — Vegyes: 1461 m., 4242 db. — Összesen: 13613 m., 24350 db.) — *b) Ifjusági könyvtár.* Tank.: 32 m., Olv. 1632 db. — Összesen: 1714 db. — (A Bethlen kollégium legújabb története. Nagyenyed. — Min. jel.)

103. Nagykállói állami alreáliskola. (Alapították 1869-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1762 m., 2859 db. — Tud. folyóirat: 255 m., 1500 db. — Vegyes: 456 m., 1788 db. — Összesen: 2473 m., 6147 db. — (Ért. szerint 3021 db.) — Értéke: 5986 frt 50 kr. — *b) Ifjusági könyvtár.* Állománya: 1690 db. — (Ért. szerint: 1752 db.) — Értéke: 1566 frt 76 kr. — (A nagykállói m. kir. állami reáliskola története és XXVI-iki értesítője az 1895/6-iki tanévről. Közzéteszi Schurina István igazgató. — Min. jel.)

104. Nagykanizsai kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították 1765-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 2127 m., 3236 db. — Tud. folyóirat: 215 m., 1052 db. — Vegyes: 408 m., 4503 db. — Összesen: 2750

m., 8791 db. — *b) Ifjúsági könyvtár. aa) Naggyobb könyvtár.* 757 m., 804 db. — *bb) Kisebb könyvtár.* 526 m., 566 db. — Összesen: 1283 m., 1370 db. — *c) Az ifj. segélyegyesület könyvtára.* Állománya: 490 db. — (Értesítő a kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló nagykanizsai katolikus főgimnáziumról az 1895/6-iki tanévben. Szerk. Dr. Pachinger Alajos igazgató. — Min. jel.)

105. Nagykárolyi kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították 1727-ben.)
a) Házi könyvtár. — *b) Tanári könyvtár.* Kezdetben a házi könyvtár pótolta. 45 létezik. 21 szakból áll: *α)* Hittud.: 27 m., 42 db. — *β)* Bölcs.: 20 m., 24 db. — *γ)* Jogtud.: 8 m., 10 db. — *δ)* Magy. ny.: 45 m., 110 db. — *ε)* Német ny.: 10 m., 22 db. — *η)* Nyugati ny.: 14 m. és db. — *θ)* Latin ny.: 26 m., 42 db. — *ζ)* Görög ny.: 20 m. és db. — *ι)* Term. tud.: 48 m., 85 db. — *κ)* Menny.: 8 m., 10 db. — *λ)* Tört.: 105 m., 200 db. — *μ)* Földr. Stat.: 60 m., 93 db. — *ν)* Egészségtan: 22 m., 23 db. — *ο)* Paed.: 17 m., 30 db. — *π)* Bibliogr. 5 m. és db. — *ρ)* Szótár: 9 m., 18 db. — *σ)* Hivatalos közl.: 46 m., 50 db. — *τ)* Akad. ért.: 114 m. és db. — *υ)* Folyóirat: 33 m., 190 db. — *ζ)* Értesítő: 900 m. — *ω)* Vegyes: 22 m., 53 db. — Állománya: Ön. szakm.: 538 m., 845 db. — Tud. folyóirat: 45 m., 347 db. — Vegyes: 70 m., 131 db. — Összesen: 653 m., 1323 db. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1452 db. — (A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló nagy-károlyi róm. kath. főgimnázium milleniumi értesítője az 1895/6-iki tanévről. Ebben: Hain József, A róm. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

106. Nagykikindai állami VI. oszt. gimnázium. (Alapították 1858-ban.)
a) Tanári könyvtár. Az 1882/3. évig a könyvtárakra semmit sem fordítottak Ezen évtől kezdve a tanári könyvtár évi 300 frtot, folyóiratokra 150 frtot kapott. Mivel ezen költséget nem minden évben utalványozták ki, a tanári könyvtárban még a legszükségesebbek is hiányoznak. — Szakszerű fölosztása a következő: Van 13 szakasz. *α)* Magy. ny. és irod.: 102 m., 197 db., 74 füz. — *β)* Ném. ny. és irod.: 56 m., 174 db., 3 füz. — *γ)* Classica philologia: 65 m., 112 db., 9 füz. — *δ)* Francia, angol és olasz nyelv: 16 m., 16 db. — *ε)* Vallás. Bölcs. Paed.: 62 m., 42 db., 18 füz. — *η)* Magy. tört.: 88 m., 180 db., 36 füz. — *θ)* Világtört.: 49 m., 115 db., 1 füz. — *ζ)* Földrajz. Utleírások: 34 m., 43 db., 5 füz. — *ι)* Term. rajz: 56 m., 69 db., 8 füz. — *κ)* Termtan. Vegytan: 53 m., 60 db., 11 füz. — *λ)* Menny. Mért. Épít.: 50 m., 52 db., 19 füz. — *μ)* Archeol. Numism.: 7 m., 4 db., 3 füz. — *ν)* Encycl. Vegyes: 46 m., 45 db., 46 füz. — *ο)* Értesítők. Összesen: 684 m., 1168 db., 234 füz. — Állománya: Ön. szakm.: 750 m., 1332 db. — Tud. folyóirat: 179 m., 179 db. — Vegyes: 1147 m., 1147 db. — Összesen: 2076 m., 2658 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Rendezte 1893-ban dr. Morvay Győző. Állománya: 1289 m., 1671 db. Értéke 2324 frt. (Min. jel. szerint Tankönyv: 40., Olv. 718. — Összesen: 758 db.) — (A nagykikindai gimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Közli dr. Kresméry Károly igazgató. — Min. jel.)

107. Nagykőrösi ev. rev. főgimnázium. (Alapították 1632-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1637-ben a Rákóczy György által adott Gradualeért kiadott költségek említettnek. 1712-ből a könyvtár betűsoros jegyzékét ismerjük, mely 130 kötetet említ. 1751. óta az egyház bizonyos összeggel járult hozzá évenként.

1806-ban gróf Teleki László több művet adott a könyvtárnak. 1842-ben kezelési szabályok készültek. 1856/7-ben Szabó Károly és Szilágyi Sándor rendezték. Dotációja: *a)* évi 210 frt. *b)* A beiratási díjból 100—150 frt. *c)* Sigray-alapból 100 frt kamat. *d)* A könyvtári alapból (Péczelei Szabó Györgyné és Egressy Sámuel alapítványa) évi 13 frt 87 kr. Állománya: Szakm.: 12719 m., 18429 db. — *b)* *Tanári kézikönyvtár.* Állománya: 218 m. — *c)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 795 db. — (A nagykőrösi ev. ref. főgimnázium története. Írták: Ádám Gerzson igazgató és dr. Joó Imre tanár. — Min. jel.)

108. Nagyszalontai közs. algimnázium. (Alapították 1711 előtt.) *a)* *Tanári könyvtár.* 1874-, és 1880/1- és 1885-ben az ev. ref. egyházközség és a várossal kötött szerződésekben kikötöttet, hogy a város a könyvtárról is tartozik gondoskodni. Nevezetesebb adományozók: Rajla Péter (1867.), Balog Imre (1869.). 11 szakból áll: *α)* Hittan: 110 db. — *β)* Philos. Paed.: 158 db. — *γ)* Magy. ny. irod.: 290 db. — *δ)* Class. phil.: 345 db. — *ε)* Ném. és francia ny.: 218 db. *η)* Tört.: 209 db. — *θ)* Jog- és államtud.: 319 db. — *ζ)* Földr. 239 db. — *ι)* Menny. Term. tud.: 193 db. — *κ)* Tankönyv: 222 db. — *λ)* Kézi könyvtár: 260 db. — *μ)* Folyóirat: 1013 db. — *ν)* Értesítő: 1760 db. (1867-től kezdve.) Összesen: 4333 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1719 m., 2278 db. — Tud. folyóirat: 223 m., 622 db. — Vegyes: 1752 m., 1763 db. — Összesen: 3594 m., 4663 db.) — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 276 db. — Olv.: 577 db. — Összesen: 853 db. — (Ért. szerint: 243 db.) — (A nagyszalontai közs. algimnázium 1895/6-iki értesítője. Ebben: Gere Ferencz és Katona Mihály, A nagyszalontai gimnázium története 200 éves múltjából. — Min. jel.)

109. Nagyszebeni állami főgimnázium. (Alapították 1669-ben. Állomositották 1854-ben.) *a)* *Tanári könyvtár.* Az 1821-iki évben készült Eschenbacher-féle leltár szerint a könyvtár állománya: 113 m., 310 db. Ezek fele (61 m.) római és német klasszikusokból állott, másik fele: Historia, Geographia, Artes Liberales, Lexica, Libri mixti. Köztük volt 3 magyar mű. Az 1839-iki évi Horváth-féle leltár 270 szám, 666 db-ról szól. Köztük 65 magyar mű található. 1854/5-ben az új leltározás szerint volt: 1529 db. Ez időben évi 150 frtot fordítottak gyarapítására. Mivel a könyvtárnak helyisége nem volt, 1865/6-ban a gimnáziummal szomszédos házban két szobát béreltek a tanári és az ifjúsági könyvtár számára. 1867-ben 3803 db-ból állott. Jelenleg 8554 db-ból áll, 10,108 frt 69 kr értékben. és évenként 500 frtot fordítanak gyarapítására. — Állománya: Szakm.: 4409 m., 8516 db. — Folyóirat: 57 m., 1222 db. — Vegyes: 14000 m., 14346 db. — Összesen 18446 m., 24084 db. — (A nagyszebeni állami főgimnázium története. Írta dr. Boros Gábor. — Min. jel.)

110. Nagyszebeni ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1553-ban.) *a)* *Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 5305 m., 10004 db. — Folyóirat: 22 m., 48 db. — Összesen: 5327 m., 10052 db. — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 200 db. — Olv.: 1520 db. — Összesen: 1720 db. — (Min. jel.)

111. Nagyszebeni ág. ev. főreáliskola. (Alapították 1842-ben.) *a)* *Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 282 m., 384 db. — *b)* *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 210 db. — Olv.: 690 db. — Összesen: 900 db. — (Min. jel.)

112. Nagyszombati kath. érseki főgimnázium. (Alapították 1549-ben.)

a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 6550 m., 16210 db. — Tud. folyóirat: 27 m., 320 db. — Vegyes: 4445 db. — Összesen: 6577 m., 20975 db. — Értéke 25640 ft. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 65 db. — (Olv.: 593 db. — Összesen: 658 db. — (Ért. szerint: 401 m.) — Értéke: 700 ft. — (A nagyszombati kath. érseki főgimnázium értesítője az 1894/5-iki tanév végén. Szerk. Schlick István igazgató. Ebben: Horváth Zoltán, A nagyszombati kath. érseki főgimnázium története. — Min. jel.)

113. Nagyváradi prémontrei kath. főgimnázium. (Alapították 1699-ben.) a) *Tanári könyvtár.* A volt jezsuita könyvtár 5—6000 műve a gimnázium tulajdonába jutott 1851-ben ennek egyik felét a kir. jogakadémia, a másikat a főgimnázium kapta. 16 szakból áll: α) Vallás: 232 m., 328 db. — β) Magy. ny.: 207 m., 285 db. — γ) Ném. ny. 66 m., 111 db. — δ) Latin ny.: 230 m., 378 db. — ε) Görög ny.: 113 m., 189 db. — ι) Tört.: 251 m., 390 db. — η) Földr.: 48 m., 95 db. — ζ) Term. rajz: 83 m., 115 db. — ι) Term. tud.: 106 m., 146 db. — z) Chemia: 22 m., 33 db. — λ) Menny.: 64 m., 119 db. — μ) Bölcs. Paed.: 116 m., 162 db. — ν) Vegyes: 218 m., 282 db. — o) Bécsi cs. k. tud. Akad.: 649 db. — π) Folyóirat: 60 m., 381 db. — ϑ) Régi hirl.: 12 m., 41 db. — Összesen: 1827 m., 4117 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1537 m., 3046 db. — Tud. folyóirat: 73 m., 1071 db. — Vegyes: 1218 m., 1282 db. — Összesen: 2828 m., 5399 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 729 db. — Olv.: 2565 db. — Összesen: 3294 db. — (Ért. szerint: 2565 db.) — Értéke: 4477 ft. — (A jászóvári prémontrei kanonokrend nagyváradi főgimnáziumának értesítője az 1893—96-iki iskolai évekről. Szerk.: Kotunovics Sándor igazgató. Ebben: Cséplő Péter, A nagyváradi r. k. főgimnázium története. — Min. jel.)

114. Nagyváradi állami főreáliskola. (Alapították 1873-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 2068 m., 3084 db. — Tud. folyóirat.: 92 m., 945 db. — Vegyes: 860 m., 1295 db. — Összesen: 3020 m., 5324 db. — (Ért. szerint: 5219 db.) — Értéke: 4195 ft 68 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1662 db. — (Ért. szerint: 1575 db.) — Értéke: 2088 ft 56 kr. — (A nagyváradi m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1895/6-iki tanévről. Közli Krüger Viktor h. igazgató. Ebben: Bach Nándor, A nagyváradi állami főreáliskola története. (1873—1895.) — Min. jel.)

115. Naszödi alapítványi főgimnázium. (Alapították 1863-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Dr. Szilasi Gergely adományozott 575 művet 619 kötetben. Állománya: Ön. szakm.: 1702 m., 2860 db. — Tud. folyóirat: 87 m., 294 db. — Vegyes: 565 m., 1000 db. — Összesen: 2354 m., 4154 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 82 db. — Olv.: 879 db. — Összesen 961 db. — (Repor-tulal XXXII. lea despre gymnasium superior fundational din Naseud. — Min. jel.)

116. Nyiregyházi ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1806-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Az 1843-ig főnállott »professzori iskolának« nem volt könyvtára. Ekkor alapították. 1851-ben nagyobb beszerzést eszközöltek. 1861-ben a nyiregyházi ág. b. ev. egyház 10,000 ftos alapítványt tévén, a többek közt kívánja: »a czél-szerű iskolai könyvtárról gondoskodást és ennek évenkénti gyarapítását« is. — Az 1886-ban kötött szerződés és költségelőirányzat szerint termekre és

könyvekre 800 frtot költenek. Állománya: Szakm.: 2518 m., 2127 db. — Folyóirat: 75 m., 314 db. — Vegyes: 2796 m., és db. — Összesen: 5389 m., 5237 db. — (Ért. szerint: 2158 köt., 799 füz.) — Értéke: 4509 frt. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 482 db. — Olv.: 1285 db. — Összesen: 1767 db. — (Ért. szerint: 703 db.) — Értéke: 1933 frt. — (A nyiregyházi ág. evang. főgimnázium XXXI. értesítője az 1894/5-ik iskolai évről. Szerk.: Martinyi József. — Min. jel.)

117. Nyitrai kath. főgimnázium. (Alapították 1698-ban.) *a) Tanári könyvtár.* 1788-ban A tanulm. alap 100 frtot adott könyvek és tanszerek vásárlására. Állománya: Ön. szakm.: 3612 m., 4103 db. — Tud. folyóirat: 114 m., 343 db. — Vegyes: 368 m., 181 db. — Összesen: 4094 m., 4627 db. — (Ért. szerint: 4710 db.) — Értéke: 7819 frt. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Két része van osztva. Állománya: 2772 db. — (Ért. szerint: 1808 db.) — Értéke: 3895 frt. — (A nyitrai r. k. főgimnázium 1894/5. és 95/6. iskolaévi értesítője. Szerk. Horvát Sándor igazg. Ebben: Horváth S., Okmánytár a piaristák sz. László királyról czimzett nyitrai kollégiumának történetéhez. — Min. jel.)

118. Pancsovai állami főgimnázium. (Alapították 1851-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1854-ben még csak a tanárok használatát képező segédkönyvekből állott. — Az 1860/1-iki könyvtárrendezés 264 m., 311 db-ról szól. Állománya: Szakm.: 2787 m., 4414 db., 1863 füz. — Folyóirat: 54 m., 591 db. — Vegyes: 891 m. — Iskolai értesítő: 2634 db. — Összesen: 3732 m., 7639 db., 1863 füz. — (Min. jel. szerint: 3732 m., 9502 db.) — Értéke: 12628 frt 52 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 1358 m., 1581 db. olvasmány.: — Értéke: 1961 frt 51 kr. — (A pancsovai magyar királyi állami főgimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Közzéteszi Tordai György igazgató. Ebben: A pancsovai állami főgimnázium története. — Min. jel.)

119. Pápai szent-benedek-rendi algimnázium. (Alapították 1647 előtt.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 2591 m., 8336 db. — Tud. folyóirat: 38 m., 198 db. — Vegyes: 2571 m. és db. — Összesen: 5200 m., 11105 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank: 614 db. — Olv.: 669 db. — Összesen: 1283 db. — (A pannonhalmi szent Benedek-rendiek vezetése alatt álló pápai kath. gimnázium értesítője az 1895/6-iki iskolai évről. Szerk: Pető Menyhért, igazgató. Ebben: Bakonyvári Ildefonz, A pápai kath. gimnázium története a pálosok idejében. — Min. jel.)

120. Pápai ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1531-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1577-ben nyomdája van. 1661-ben »egy közönséges könyvesház«-ról tesznek említést. Állománya: Szakm.: 10644 m., 16986 db. — Folyóirat: 97 m., 1004 db. — Vegyes: 1426 m., 2127 db. — Összesen: 12167 m., 20117 db. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 9670 m., 15990 db. — Folyóirat: 94 m., 1069 db. — Vegyes: 1482 m., 2166 db. — Összesen: 11246 m., 19225 db.) — Évenként 500 frtot költenek reá. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 157 m., 2310 db. — Összesen: 2467 db. — (A dunántuli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története. 1531—1895-ig. Szerk. Kiss Ernő főgimn. igazgató. — Értesítő 1894/5-iki évről. — Szabó Károly, Huszár Gál életéről és nyomdájáról: Századok, 1868. évf. 146. és 421. l. — Eötvös Lajos, A pápai nyomda története: U. ott, 1869. évf. 310. és 737. l. — Min. jel.)

121. Pécsi zircz-csisztereci-rendi főgimnázium. (Alapították 1644-ben.) Volt régi könyvtára, de elpusztult. *a) Házi könyvtár.* Alapították 1850-ben. — *b) Tanári könyvtár.* 1872 év óta 300 frt évi kiadása van. 13 szakból áll. Állománya: Ön. szakm.: 2401 m., 3708 db. — Tud. folyóirat: 20 m., 671 db. — Vegyes: 2850 m., és db. — Összesen: 5271 m., 7229 db. — (Ért. szerint: 1588 m., 2895 köt., 126 füz.) — *c) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1855-ben. Állománya: Tank.: 1209 db. — Olv.: 1617 db. — Összesen: 2826 db. — (Értesítő szerint: 1349 m.) — *d) Segélyző egyesület könyvtára.* Alapították 1850-ben. — Állománya: 717 db. tankv. — 60 atlasz. — 373 szótár. — Összesen: 1150 db. — (A zircz-csisztereci-rend pécsi r. k. főgimnáziumának értesítője az 1894/5-iki évről. — Min. jel.)

122. Pécsi állami főreáliskola. (Alapították 1857-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1749 m., 3007 db. — Tud. folyóirat: 43 m., 468 db. — Vegyes: 179 m., 336 db. — Összesen: 1971 m., 3811 db. — (Ért. szerint: 1907 m., 2738 db., 959 füz.) — Értéke: 11585 frt 65 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 938 db. — Olv.: 3054 db. — Összesen: 3992 db. (Ért. szerint: 1296 db.) — Értéke: 2071 frt 07 kr. — (Requinyi Géza, A pécsi állami főreáliskola története 1857—1894. — Min. jel.)

123. Podolini kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1642-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1134 m., 4047 db. — Tud. folyóirat: 1323 db. — Vegyes: 650 m. — Összesen: 1804 m., 5370 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1088 db. — (Min. jel.)

124. Pozsonyi kir. kath. főgimnázium. (Alapították 1627-ben.) *a) A jezsuiták könyvtára.* 1625-ben Malli Gáspár, a collegium első főnöke II. Ferdinánd királyt kéri, hogy adományozza a jezsuitáknak az elszéledt veszprémvölgyi apácák jószágait, mivel azokban egy könyvtár is van, melyet több izben is ajánlottak megvételre. 1629 október 22-ikéé Függenschuh Ferencz jótévő pro instauracione bibliothecae 600 frtot ígért, de csak 200 frtot kaptak. 1631-ben kapnak 500 frtot, 1632-ben 1000 frtot. 1639-ben Kecskés János 372 műből álló könyvtárát adományozta a jezsuitáknak. Ekkor a könyvtár 17 szakból állott: (Doctrina sacra: 43, Concilia: 7, Patres graeci et latini: 194, Interpretes scripturae sacrae: 115, Theologi scholastici: 24, Controversiae 86, Concionatores et catechistae: 166, Canonistae: 77, Spirituales: 113, Historici sacri et profani: 222, Philosophi et mathematici 139, Oratores: 46, Poetae: 149, Medici: 251, Pharmaceutici: 42, Graeci: 43, Hebraei: 16. Összesen 1733 m.) Pázmány Péter könyvtárát a collegiumnak hagyományozta, de azt nem kapták meg. 1641-ben 2191 m. volt a könyvtárban. 1683-ban új rendezés vált szükségessé. 1739-ben Csécsi Ferencz páter 300 frtot adományozott, 1762—64-ben Pock Mátyás rector »pro pagellis polemico catecheticis« 2000 frt alapítványt tett. 1772-ben a lefoglalt lutheránus iskolának 7500 kötetből álló könyvtára idekerült; az eretnek könyveket elégették, a megkímélteket Budára küldték. Ekkor Faludy Ferencz volt a könyvtár őre. — *b) A régi könyvtár.* A jezsuiták idejéből való: 2025 m., 2933 db. — A Nagyszombatból áthelyezett akadémia könyvtárának állománya: 5424 m., 6077 db. volt. — *Aa)* A jezsuita könyvtár az ezennemű könyvtárak országos sorsában részesült. Hosszabb ideig maradt Pozsonyban. 1777-ben őre Pray

György, távoztával Herschnig Dániel volt. Utóbbi fejezte be a Pray György által kezdett katalógust. 1778-ban új polcz-fölszerelést nyer a könyvtár, mely még ma is megvan. Ugyanakkor a helytartótanács sürgette a rendezést és azért bizonyos jutalomdíjat is hajlandó volt fizetni. A katalogus azonban, dacára a pénz utalványozásának, 1779-ben még nem volt kész. 1783-ban Kovachich átkutatta a könyvtárt és főleg az »eretnek« könyveket és más legtekintélyesebb és legbecesebb könyveket Budára szállíttatta. — *Ab*) A Nagyszombatból Pozsonyba szállított könyvtár 5232 kötetből állott, azonban nem a teljes állomány került Pozsonyba. A pozsonyi, komáromi, szakoleczai, németujvári, basini kolostorok könyvtárai lassankint idekerültek. 1781-ben a Csécsi-alapból vásároltak. 1850-ben az intézet a klarisszák kolostorából átköltözött. Ekkor a könyvtár két részre osztatott. A gimnáziumnak 5424 m., 6077 db. theologiai és egyháztörténeti könyv maradt. 1874-ben rendezték, de nem elég alaposan. — *c*) *Tanári könyvtár.* 1850-ben alapítják. Már korábban is szereztek műveket a Csécsi-alapból, de nem igen érezték nagyobb hiányát, mivel a régi könyvtárt használták. A tanári testület jobbára német és szláv könyveket hozatott. A kormány a könyvtárt nem igen támogatta. Az 1862-ki iskolai jelentés szerint tanári könyvtár nincsen. Ekkor az intézet a M. Tud. Akadémiától kért és kapott magyar könyveket. A helytartóság 300 frtot utalványozott gyarapítására. Helyisége ma sincsen, a tanári tanácskozóban van elhelyezve. Állománya 4860 db. — (Min. jel. Ön. szakm.: 10624 m., 12870 db. — Tud. folyóirat: 56 m., 771 db. — Vegyes: 128 m., 299 db. — Összesen: 10778 m., 13940 db.) — Van: 579 tört., 409 latin, 306 magy. m. — Értéke: 18.784 frt 25 kr. — *d*) *Ifjúsági könyvtár.* 1852/3-ban önkéntes adományokból alakult. — Ekkor volt 26 m., 109 db. 102 frt 43 kr. értékben. — Állománya: 5795 m. — (Min. jel. szerint: 5683.) — Értéke: 8428 frt. — *e*) *Önképzőköri könyvtár.* Alapította dr. Schönvitzky Bertalan tanár 1888/9. évben. 1890 óta Gaal Mózes a könyvtár-őr. Állománya: 308 db. — (A pozsonyi kir. kath. főgimnázium története. Hazánk ezeréves fennállásának emlékére írta Schönvitzky Bertalan. Pozsony. — Min. jel.)

125. Pozsonyi ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1606-ban.) *a*) *Schinkó-könyvtár.* Állománya: 7364 m., 12584 db. — *b*) *Nagy könyvtár.* Állománya: 4671 m., 6125 köt., 623 füz. — *c*) *A nem theologiai könyvtár.* Állománya: 12962 m., 21033 köt. — *d*) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 646 m., 810 db. — (Min. jel. Tank.: 720 db. — Olv.: 6410 db. Összesen: 7130 db.) — *e*) *Tanári kézi könyvtár.* Rendezés alatt áll. (Min. jel. szerint: Szakm.: 24957 m., 40282 db. — Folyóirat: 21 m., és db. — Vegyes: 2135 db. — Összesen: 24978 m., 42438 db.) — *f*) *Tanuló ifj. könyvtára.* *aa*) Ifj. önképzőkör: 2896 köt. — *bb*) Német könyvtár: 823 k. — *cc*) Tót könyvtár: 1525 k. — *dd*) Szerb könyvtár: 592 k. — A hat könyvtárban összesen van: 46388 k., 936 füzet. Van több eredeti és lemásolt kézírata. — (A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum értesítője. 1895/6. Szörk. Zorkóczy Samu igazgató. — Min. jel.)

126. Pozsonyi állami főreáliskola. (Alapították 1850-ben.) *a*) *Tanári könyvtár.* Szakfölosztás: α) Encycl.: 99 m., 730 db. — β) Időszaki iratok 75 m., 422 db. — γ) Theol.: 136 m., 177 db. — δ) Bölc. Acsth. Paed.: 232 m.,

2605 db. — ε) Nyelvtudomány. Szépirod.: 821 m., 1634 db. — η) Földr. Tört.: 508 m., 1042 db. — θ) Physika. Chemia: 317 m., 564 db. — Tern. rajz: 190 m., 625 db. — ζ) Math. Geom.: 413 m., 586 db. — ι) Nemzetgazdaságtan: 86 m., 143 db. — κ) Jogtud.: 99 m., 227 db. — λ) Művészet: 79 m., 191 db. — μ) Orvostud.: 56 m., 64 db. — Összesen: 3111 m., 9110 db. — (Min. jel. szerint. — Ön. szakm.: 3111 m., 9110 db.) — Tud. folyóirat: 60 m., 450 db. — Vegyes: 2300 db. — Összesen: 3170 m., 11860 db. — Értéke: 5872 frt 22 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: 613 m., 1747 db. — (Min. jel. szerint. Olv.: 1625 db.) Értéke: 854 frt 25 kr. — (A pozsonyi m. kir. állami főreáliskola harminczhatodik értesítője az 1894/5-iki iskolai évről, fennállásának 44-dik évében. Közli Antolik Károly, igazgató. Ebben: A pozsonyi főreáliskola története. (1850—1893.) Dr. Bozóky Endrétől. — Min. jel.)

127. Pozsony-szentgyörgyi kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1685-ban.) a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Ön. szakm.: 810 m., 1060 db. — Tud. folyóirat: 11 m., — Vegyes: 1600 db. — Összesen: 821 m., 2660 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Olv.: 460 db. — (A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló pozsony-szt.-györgyi kath. gimnázium értesítője. 1895/6. Füredi János igazgatótól. — Min. jel.)

128. Privigyei kegyes tanítórend algimnáziuma. (Alapították 1666-ban.) a) *Tanári könyvtár*. Ön. szakm.: 942 m., 1458 db. — Tud. folyóirat: 64 m., 83 db. — Vegyes: 375 m., 991 db. — Összesen: 1381 m., 2532 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank.: 19 db. — Olv.: 5058 db. — Összesen: 5077 db. — (Tanintézetünk történelmének vázlata 1666-tól napjainkig. 1880/1. — Min. jel.)

129. Rákospalotai Wagner-Szabó-féle magángimnázium és reáliskola. Adatait sem a miniszteri jelentés, sem az értesítő nem közli.

130. Rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium. (Alapították 1853-ban.) a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Szakm.: 3592 m., 4752 db. — Folyóirat: 90 m., 2227 db. — Vegyes: 105 m., 1765 db. — Összesen: 3787 m., 8744 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank.: 154 db. — Olv.: 836 db. — Összesen: 990 db. — c) *Tankönyvek kölcsönkönyvtára*. Alapították 1894-ben. Minden tanuló 10—20 krt fizet. Állománya 128 db. — (A rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium XLIII. értesítője az 1895/6-iki évben. Fábry János igazgatótól. — Min. jel.)

131. Rózsáhegyi kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították a XVIII. században.) a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Ön. szakm.: 576 m., 1317 db. — Tud. folyóirat: 37 m., 843 db. — Vegyes: 91 m., 2406 db. — Összesen: 704 m., 4566 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Tank.: 999 db. — Olv.: 683 db. — Összesen: 1682 db. — (Min. jel.)

132. Rozsnyói kath. főgimnázium. (Alapították 1656-ban.) a) *Társházi könyvtár*. Alapították 1778-ban az orsz. tanulmányi bizottság felajánlása folytán. Vannak ritka és becses könyvei. Állománya: 3900 köt. — b) *Tanári könyvtár*. Alapították a rendtagok saját erejükből. Nevezetes Hollók Imre, rozsnyói székesegyházi nagyprépost gazdag történeti könyvtárának adományozása. Állománya: Ön. szakm.: 3242 m., 4167 db. — Tud. folyóirat: 180 m., 725 db. —

Vegyes: 210 m., 285 db. — Összesen: 3632 m., 5177 db. — (Értesítő szerint: 6200 db.) — *c) Szabó István-féle könyvtár.* Szabó István, a Homerosz fordítója, 1891-ik évben végrendeletileg 817 kötetet adományozott. — *d) Ifjusági könyvtár.* Állománya: Tank.: 192 db. — Olv.: 1340 db. — Összesen: 1532 db. — (A rosznyói kath. főgimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Dr. Tóth Lőrincz igazgatótól. Ebben: A rosznyói kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

133. Rozsnyói ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1525-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1794-ben Cházár András 2400 kötetet adományoz. — 1835-ben az „olvasótársaság» könyvtárt is kezelt, mely az egyház sajátja volt. Minden más könyvtártól elkülönítve kezelték, évi számadást készítenek, a gimn. ifj. ingyen használhatta. 7 szakból áll: *α)* Tört. Földr. Stat.: 425 köt. — *β)* Irodört. nyelv.: 345 köt. — *γ)* Class. phil.: 122 köt. — *δ)* Term. tud.: 206 köt. — *ε)* Philos. Paed.: 114 köt. — *η)* Folyóirat: 171 köt. — *θ)* Értesítő: 203 köt. — Összesen: 1586 köt. — Szakm.: 646 m., 1084 db. — Folyóirat 73 m., 434 db. — Vegyes: 1587 m., 189 db. — Összesen: 2306 m., 1707 db. — Értéke: 3398 frt. — *b) Ifjusági könyvtár.* Állománya: Tank.: 103 db. — Olv.: 941 db. — Összesen: 1044 db. — (Értesítő szerint: 1075 köt.) — Értéke: 500 frt. — (Értesítő a rosznyói államilag segélyezett ág. hitv. ev. kerületi főgimnáziumról az 1895/6-iki tanévben. Oravecz Mihály igazgatótól. Ebben: A rosznyói ág. h. ev. főgimnázium története. — Min. jel.)

134. Sárospataki ev. ref. főgimnázium. (Alapították a XVI. században.) *a) Főiskolai könyvtár.* A XVI. században rendezett és a közhasználatnak is szolgáló könyvtára volt. 1550 óta folyton gyarapodott; a Perényiek, Dobó István, Rákóczyak is hozzájárultak gyarapításához. 1623-ból van első nyoma a rendezésnek. A könyvtárost szótöbbséggel választják. 1652-ben I. Rákóczy György fia III. Zsigmond könyvtárát az iskolának hagyta. 1659-ben az ország első könyvtárának ismerték. 1671-ben a tanárok elüzetésekor Mátyás király könyvtárának sorsára jutott. Kis részét a tanárok vitték el Debreczenbe, melyekből 1703—4-ben néhányat visszahoztak. A XVIII. században több mint 200 adományozót említenek. Tőkéje nincsen, a közönség tartja fönn: *a)* 1775 óta az iskolai büntetés pénzeiből; *b)* aláírási díjakból; *c)* beiratási díjakból; *d)* 1788 óta a nagy és kis hallgatók díjából; *e)* a perselypénzből öreghitették. Rendesen esküdt deákok (primarii) kezelték 1—3 évig az igazgató-tanárs felügyelete alatt. 1783 óta a tanárok kezelik. A XIX. sz. első tizedében 10,000 könyve volt, ma 52000. 1809-ben idegen és hazai írók szerint csoportosították. 1855-ben újból rendezték. 1863-ban Erdélyi János könyvtárnok memorandumot írt a rendezésről. 1864-ben két frt napidíjjal hozzáfogott a rendezéshez, 16 szakra osztva fel az egész anyagot. 1868-ban Erdélyi halála után Szinyei Gerzson lett a könyvtárnok. Nevezetesebb adományozók: Teleki József gr., Fáy András, Teleky Sámuel, Teleki László. Megvették Beregszászi N. Pál, Kazinczy Ferencz, Porkólab Imre, Emödy István, Csengeri József, Szeremley Gábor könyvtárát. Évenként 1000 frtot költenek rá. Van külön, Linczhauer kassai festő által dekorált terme. Állománya: Szakm.: 42770 m., 52210 db. — Folyóirat: 185 m., 899 db. — Vegyes: 945 m., 6545 db. — Összesen: 438000 m.,

59654 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 63 db. — Olv.: 630 db. — Összesen: 660 db. — (A sárospataki ev. ref. főiskola (akadémia. gimnázium) értesítője az 1894/5-iki iskolai évről. Dr. Finkey József akadémiai, Szinyei Endre gimn. igazgatótól. XXXIX. évf. — Min. jel.)

135. Sátoraljaujhelyi kegyes tanítórend főgimnáziuma. (Alapították 1727-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1697 m., 2387 db. — Tud. folyóirat: 33 m., 351 db. — Vegyes: 209 m., 281 db. — Összesen: 1759 m., 2819 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1360 db. — Két helyiség. (A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló s.-a.-ujhelyi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1893/4-iki tanévről. Dr. Ormándy Miklós igazgatótól. Ebben: A s.-a.-ujhelyi r. k. főgimnázium története. — Min. jel.)

136. Segesvári ág. ev. főgimnázium. (Alapították a XVI. század elején.) *a) Tanári könyvtár.* 1651. körül már említik az iskolai hivatalnokok közt a könyvtárost. — Állománya: Szakm.: 6812 m., 9531 db. — Folyóirat: 151 m., 377 db. — Vegyes: 2031 m., 1766 db. — Összesen: 8994 m., 11674 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 21 db. — Olv.: 602 db. — Összesen: 623 db. — (Geschichte des Schässburger Gymnasiums von Dr. Richard Schuller. — Min. jel.)

137. Selmeczbányai kir. kath. VI. oszt. gimnázium. (Alapították 1536 előtt.) A gimnázium levéltárában található: Sub 24. Catalog der gymnasial Bibliothek des kath. Gymnasiums zu Schemnitz és Nro 13. Catalogus librorum abolitae S. J. secundum praescriptas 7 rubricas conficiatur., 6 nov. 1777. *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 2784 m., 3763 db. — Tud. folyóirat: 57 m., 443 db. — Vegyes: 65 m., 6367 db. — Összesen: 2903 m., 10573 db. — (Ért. szerint: 9729 db.) — Értéke: 8265 frt 83 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 210 db., Olv.: 1374 db. — Összesen 1584 db. — (Ért. szerint: 1491 db.) — Értéke: 1666 frt. — (A selmeczbányai kir. kath. nagygimnázium értesítője az 1895/6-iki tanévről. Közli Panek Ödön igazgató. Ebben: Szártoricz Ferencz: A selmeczbányai kir. kath. gimnázium története. — Min. jel.)

138. Selmeczbányai ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1528-ban.) *a) Tanári könyvtár.* 1587-ben Weigel János tanár könyvtárát adományozza az iskolának. 1832-ben a »nemes magyar társaság« megszerzi a magyar olvasótársaságnak 1000 kötetből álló könyvtárát. 1893/94-ben rendeztetett. — Állománya: Szakm.: 3448 m., 5919 db. — Folyóirat. 16 m., 119 db. — Vegyes: 315 m., 360 db. — Összesen: 3779 m., 6398 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* 1843/4-ben Breznyik János igazgató alapítja. — Állománya: Tank.: 649 db. — Olv.: 5800 db. — Összesen: 6449 db. — (A selmeczbányai ág. hitv. ev. kerületi lyceum története. Breznyik Jánosnak története alapján kivonatolva összeállították és 1889—1896. évig kiegészítették Hlavatsek András és Király Ernő tanárok. — Min. jel.)

139. Sepsi-szentgyörgyi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1859-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: szakm.: 5924 m., 9459 db. — Folyóirat. 83 m., 1053 db. — Vegyes: 957 m., 3087 db. — Összesen: 6964 m., 13599 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 50 db. — Olv.: 797 db. — Összesen: 847 db. — (Min. jel.)

140. Soproni Szent-Benedekrend főgimnáziuma. (Alapították 1636-ban.)
a) Jezsuita könyvtár. 1776-ig Sopronmegye őrizte a jezsuitáktól maradt könyvtárt. Ekkor a gimnázialiás igazgató vette át. 1779-ben katalógus készült róla. 1802-ben a részben (v. egészben?) maradt könyvtár a rendre szállt át. Idővel a rendi székházba helyezték át és ma »székházi könyvtár«-nak nevezik. — *b) Tanári könyvtár.* 1888-ban Paur Iván könyvtárával gyarapodott, de ez később Pannonhalmára került. — 13 szakból áll. Ön. szakm.: 2170 m., 4389 db. — Tud. folyóirat. 184 m., 650 db. — Vegyes: 1480 m., 2180 db. — Összesen: 3834 m., 7219 db. — (Ért. szerint: 6000 db.) —
c) Ifjúsági könyvtár. 1829-ben Szigethy György alapította. — 1850-ben 346 kötetből állott. — Állománya: Tank.: 100 db., 2567 db. — Összesen: 2667 db. (Ért. szerint: 2223 m., 2897 k.) — (A pannonhalmi Szent Benedekrend soproni kath. főgimnáziumának értesítője az 1895/6. iskolai évről. Szerk. Horváth Kristóf, igazgató. Ebben: A soproni kath. gimnázium története. — Min. jel.)

141. Soproni ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1557.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 4836 m., 15931 db. — Folyóirat. 186 m., 1223 db. — Vegyes: 2728 m., 5048 db. — Összesen: 7750 m., 22200 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 263 db. — Olv.: 10208 db. — Összesen: 10471 db. — (Min. jel.)

142. Soproni Lähne-féle VI. oszt. gimnázium. (Alapították 1853-ban.)
a) Tanári könyvtár. Állománya: Szakm.: 957 m., 1777 db. — Folyóirat, 11 m., 268 db. — Összesen: 968 m., 2045 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank: 184 db. — Olv.: 831 db. — Összesen: 1015 db. — (Min. jel.)

143. Soproni állami főreáliskola. (Alapították 1836-ban.) 1868-ban a kath. és evang. alreáliskolák által átadott könyvtárak 19 illetőleg 150 db. könyvet tartalmaztak. Az 1876. évi államosításkor 1378 db. könyve volt. 18 szakból áll. *α)* Szótár: 53 m., 229 db. — *β)* aa) Ném. ny. irod. 167 m., 259 db. — bb) Ném. remekiro: 29 m., 103 db. — *γ)* Magy. ny. irod.: 334 m., 517 db. — *δ)* Földrajz: 83 m., 124 db. — *ε)* Tört.: 223 m., 491 db. — *η)* Menny.: 126 m., 164 db. — *θ)* Term. rajz: 128 m., 181 db. — *ζ)* Vegytan: 111 m., 147 db. — *ι)* Természettan: 112 m., 138 db. — *z)* Folyóirat. *aa)* paed. és általános 30 m., 221 db. *bb)* nyelv és irod.: 17 m., 211 db. *cc)* menny. term. tud.- 39 m., 475 db. — *λ)* Paed.: 41 m., 47 db. — *μ)* Vallástan: 10 m., 12 db. — *ν)* Class. phil.: 50 m., 90 db. — *ο)* Vegyes: 90 m., 181 db. — *π)* Technikai tud. *aa)* Mérnöki és épít: 19 m., 27 db. — *bb)* Gépészet: 12 m., 22 db. — *ρ)* Ábrázoló és rajz. geom.: 52 m., 80 db. — *σ)* Bölcs.: 102 m., 128 db. — *τ)* Francia ny.: 185 m., 266 db. — Összesen: 2023 m., 4258 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1837 m., 3025 db. — Tud. folyóirat. 96 m., 1052 db. — Vegyes: 90 m., 181 db.) — Értéke: 12809 frt 04 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapítja Sopron városa 1868/9-ben 89 kötettel. Állománya: 3282 db. (Min. jel. szerint: Tank.: 45 db., Olv.: 3128 db. — Értéke: 4230 frt 41 kr. — Összesen: 3173 db.) — *c) I. erzsényi kör könyvtára.* Alapította 1871/2-iki évben az önképző kör. — Állománya: 615 db., 26 füz. — Értéke: 783 frt 86 kr. — (A soproni m. kir. állami főreáliskola XXI. évi értesítője az 1895/6-iki tanévről az intézetnek dr. Kárpáti Károly által megírt monografiájával. Közli Salamin Leo kir. igazgató. — Min. jel.)

144. Sümeghi községi alreáliskola. (Alapították 1857-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Alapította Winter Vilmos orvos 1864-ben 120 művel. — 1876/77 óta kisebb összegeket fordítanak rá. 1880/81-ben kapott külön helyiséget. 16 szakból áll: Ön. szakm.: 522 m., 921 db. — Tud. folyóirat. 44 m., 323 db. — Vegyes: 3178 m., 3817 db. — Összesen: 3744 m., 5061 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1873/4-ben. Minden tanuló 1 frtot fizet. Állománya: Tank.: 220 db. — Olv.: 425 db. — Összesen: 645 db. — (A sümegi állami segélyezett közs. reáliskola története 1857—95. Dr. Kellemen Károly igazgatótól. — Min. jel.)

145. Szabadkai községi főgimnázium. (Alapították 1746-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Már 1846-ban létezik. Az ötvenes években a tanítóktól egyenkint 16 krt szedtek. — 1882/3-ban a kaszinó 500 könyvet adományoz. 14 szakból áll. Ön. szakm.: 2600 m., 4777 db. — Tud. folyóirat. 55 m., 498 db. — Vegyes: 97 m., 111 db. — Összesen: 2752 m., 5386 db. — Értéke: 8086 frt — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 455 db. — Olv.: 2312 db. — Összesen: 2767. — (Ért. szerint: 2495 m., 2767 db.) — Értéke 2433 frt 48 kr. — (Szabadka sz. kir. város községi főgimnáziumának értesítője az 1894/5-iki évről. Haverda Mátyás igazgatótól. Ebben: A szabadkai községi főgimnázium története. Iványi István tanártól. — Min. jel.)

146. Szakolczai kir. kath. algimnázium. (Alapították 1659-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 591 m., 2328 db. — Tud. folyóirat. 53 m., 301 db. — Vegyes: 106 m., 3127 db. — Összesen: 750 m., 5756 db. — (Ért. szerint: 5705 db.) — Értéke: 5417 frt 23 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 938 db. — Olv.: 520 db. — Összesen: 1458 db. — (Ért. szerint: 1124 db.) — Értéke: 854 frt 88 kr. — (A szakolczai kir. kath. algimnázium értesítője az 1894—5-iki tanévről. Közli Lukavszky Alajos igazgató. Ebben: A szakolczai gimnázium története. — Min. jel.)

147. Szamosújvári kath. örmény algimnázium. (Alapították 1861-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: 477 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 302 db. — Min. jel.)

148. Szarvasi ág. ev. főgimnázium. (Alapították 1802-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Alapították 1834-ben. — Vajda Péter sürgetésére tervszerűen fejlesztették. Ekkor összes felszerelése 200 frtot ért. A könyvtár fejlesztésében közreműködtek: Greguss Ágost, Domanovszky Endre és Zsilinszky Mihály. Cédula-katalógusa van. Állománya: Szakm.: 8852 m., 10793 db. — Folyóirat: 173 m., 1228 db. — Vegyes: 1279 m., 3499 db. Összesen: 9304 m., 6520 db. — (Min. jel. szerint: Szakm.: 10867 m., 12342 db. — Folyóirat: 173 m., 1228 db. — Vegyes: 352 m., 3735 db. — Összesen: 11392 m., 3735 db.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 282 db. — Olv.: 1756 db. — Összesen: 2038 db. (Min. jel. szerint: Tank: 230 db. — Olv.: 1862 db. — Összesen: 2092 db.) — (A békési ág. hitv. evang. egyházmegye tulajdonát képező, általa fentartott szarvasi főgimnázium évi értesítője 1894/5-iki évről. Ebben: Benka Gyula igazgató. A szarvasi főgimnázium története 1802—1895. — Min. jel.)

149. Szászrégeni ág. ev. algimnázium. (Alapították 1861-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1857-ben 13 műből állott. 1866-ban a város a tanári kar fölbíására

tekintélyes könyvtárt alapított, melyet az 1867-ben készült szabályzat szerint bárki évi 1 frt vagy végleges 2 frt fizetése után használhatott. A könyvtárnak az első évben 88 részvényese volt. Tőkéje 365 frt 81 kr. A tanulók félvéenkint 25 kr. használati díjat fizetnek. Ugyanakkor létesül a kerületi könyvtár, melyet 1868-ban megerősítene. Minden pap és tanító tartozik részt venni főtartásában. Czime: Bibliothek der Sächsisch-Regener evang. Lehranstalten, vereinigt mit der Bibliothek des Sächsisch-Regener evang. Kirchenbezirk. 1868-ban 1245 darabból, 1893/4-ben 4969 darabból állott. Tőkéje 5523 frt 88 kr. Állománya: Szakm.: 2865 m., 4245 db. — Folyóirat: 326 m., 444 db. — Vegyes: 1493 m., 12266 db. — Összesen: 4684 m., 16955 db. — *b) Bibliotheca pauperum.* Az intézetből távozó deákok visszahagyott könyveiből áll. (?) — *c) Ifjusági könyvtár.* 1892 óta minden tanuló 25 krt fizet félvéenkint. Adományozók: Vall. és közokt. min., a Landeskonsistorium, a Verein für siebenbürgische Länderkunde, a heidelbergi egyetem, a bécsi katonai előkészítő iskola, a prágai Verein für Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse stb. Állománya: Tank.: 211 db. — Olv.: 324 db. — Összesen: 535 db. — (Programm des vierklassigen Gymnasium A. B. und der mit demselben verbundenen Lehranstalten in Sächsisch Regener am Schlusse des Schuljahres 1894/5. Von Wilhelm Hellwig Rector. Ebben: Schuster, Geschichte des Sächsisch Regener Gymnasium. — Min. jel.)

150. Szászsebesi ág. ev. aligmnázium. (Alapították 1850-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 4962 m., 9425 db. — Folyóirat: 42 m., 145 db. — Vegyes: 1390 m., 1995 db. — Összesen: 6394 m., 11565 db. — *b) Ifjusági könyvtár.* Állománya: Tank.: 98 db. — Olv.: 463 db. — Összesen: 561 db. — (Min. jel.)

151. Szászvárosi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1609-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 5216 m., 10094 db. — Folyóirat: 84 m., 658 db. — Vegyes: 1395 m., és db. — Összesen: 6695 m., 12147 db. — *b) Ifjusági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1507 db. — (A szászvárosi ev. ref. Kun-kollegium értesítője az 1893/4-iki tanévről. — Min. jel.)

152. Szatmári kir. kath. főgimnázium. (Alapították 1634-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1847-ben 21 db.-ból állott. 1850 óta évenként a familiatióból és a főlvételi díjak egy részéből dotálják, 1857/8. óta a tanulmányi alap dotálja. Rendezték 1849. 50. 57 és 90. években. Van czédula-katalógusa. 13 szakra oszlik: *α) Vallás:* 181 m., 244 db. — *β) Magyar ny.:* 339 m., 524 db. — *γ) aa) Latin ny.:* 349 m., 491 db. — *bb) Görög ny.:* 154 m., 491 db. — *cc) Latin és görög (?)* 36 m., 60 db. — *δ) Német ny.:* 106 m., 245 db. — *ε) Tört.:* 411 m., 873 db. — *η) Földrajz* 73 m., 105 db. — *θ) Stat. nemzetgazd. Államtud.:* 117 m., 198 db. — *ζ) Term. rajz.:* 129 m., 187 db. — *ι) Menny.:* 65 m., 76 db. — *κ) Term. tud.:* 106 m., 203 db. — *λ) Bölcs. Paed.:* 162 m., 234 db. — *μ) Vegyes:* 129 m., 359 db. — *ν) Folyóirat:* 83 m., 717 db. — Összesen: 2440 m., 4737 db. (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 2305 m., 3755 db. — Tud. folyóirat: 115 m., 717 db. — Vegyes: 135 m., 363 db. — Összesen: 2555 m., 4835 db.) — Értéke: 10078 frt 57 kr. — *b) Ifjusági könyvtár.* Alapították 1859-ben. Állománya: Tank.: 3008 db. — Olv.: 877 db. — (Ért. szerint: Olv.: 423 m.) — Értéke:

1200 frt. — *c) Tanulói segély könyvtár.* Alapították 1854-ben. Használatban van. 1393 db. 1372 frt 93 kr. értékben; használatból kiment: 1498 db. könyv 1383 frt 90 kr értékben; összesen: 2891 db. — (A szatmári kir. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

153. Szatmári ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1610-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 342 m., 420 db. — Folyóirat: 21 m., 59 db. — Vegyes: 26 m., 27 db. — Összesen: 389 m., 506 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 32 db. — Olv.: 608 db. — Összesen: 640 db. — (A szatmárnémeti helv. hitv. gimnázium 1800/1. — Min. jel.)

154. Szegedi kegyes tanító-rend főgimnáziuma. (Alapították 1720-ban.) *a) A társház könyvtára.* Az alapítással egyidős. Az alapító levél 3 pontja szerint a könyvszerzés és eladás csakis a házfő előterjesztésére történhetik. Az első 80 évben igen kevés volt a beszerzés. 1726-ban a tanács 26 rh. frtot adott ki a társház könyvtárára. 1727-ben könyvtárnokok voltak: Fiala Jakab, 1760-ban Lengyel Bódog, 1764-ben Horányi Elek, 1768-ban Karaba Ágost, 1778-ban Egerváry Ignác, 1814-ben Ugróczy Ferencz, 1833-ban Karácsonyi Incze. Rendezés volt: 1814., 1830., 1844., 1856. és 1879. években. 1810-ben volt 19 szakban 3512 m., 4028 db. 1879-ben a Somogyi-könyvtár duplikátumait kapta. Áll 17 szakból 5416 m., 10675 dbbal. Vannak ósnyomatványai 1488—1536-ból 19 db., régi magyar könyvei 1537—1711-ből 22 db., idegen hazai nyomtatványai 1619—1711-ből 33 db. A társház magántulajdona. — *b) Tanári könyvtár.* 1852/3-ban 200 műből áll. Nevezetesebb adakozók: Remellay Gusztáv (1857/8.), Purgstaller József (1858/9), Kümmer János főigazgató (1869/70), Löw Lipót (1870/1.) 15 szakból áll: *α)* Hittud.: 102 m., 148 db. — *β)* Magy. ny. irod.: 408 m., 488 db. — *γ)* Latin ny.: 405 m., 544 db. — *δ)* Philos: 82 m., 88 db. — *ε)* Paed.: 69 m., 121 db. — *η)* Földr.: 209 m., 139 db. — *θ)* Tört.: 381 m., 717 db. — *ζ)* Math.: 124 m., 171 db. — *ι)* Term. rajz: 89 m., 96 db. — *κ)* Term. tan. Vegytan: 127 m., 133 db. — *λ)* Rajz Ábr. geom.: 21 m., 25 db. — *μ)* Archeol.: 177 m., 25 db. — *ν)* Folyóirat: 58 m., 396 db. — *ο)* Vegyes: 155 m., 172 db. — Összesen: 2368 m., 3428 db. — (Min. jel. szerint: 3232 m., 5136 db.) — Értéke: 5811 frt 83 kr. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Alapította 1840-ben Dr. Horváth Cyrill az »olvasók és működők« társaságával. Állománya: Tank.: 730 db. — Olv.: 3345 db. Összesen: 4075 db. (Ért. szerint: 3418 db.) — (Pap János, A piaristák Szegeden. 1720—1886. Szeged. 1886. — A kegyes tanító-rend vezetése alatt álló szegedi városi főgimnázium értesítője az 1895/6-iki tanévről. Szerk. Magyar Gábor igazgató. Ebben: A tanári könyvtár állományának pontos és szakszerű kimutatása. — Min. jel.)

155. Szegedi állami főreáliskola. (Alapították 1851-ben.) *a) Tanári könyvtár* 1873-iki évben még a kezdet állapotában volt. (665 db.) 1884-ben rendezi Matskássy József a párisi Bibliothèque Nationale mintájára. 9 szakból áll: *α)* Magy. ny. irod.: 288 m., 365 db. — *β)* Classicus nyelvek: 31 m., 35 db. — *γ)* Német ny. irod.: 165 m., 241 db. — *δ)* Francia ny. irod. 108 m., 140 db. — *ε)* Idegen ny.: 31 m., 44 db. — *η)* Tört. és rokon: 238 m., 382 db. — *θ)* Földr. és rokon: 176 m., 204 db. — *ζ)* Hittan: 66 m., 83 db.

l) Jog- és államtud.: 77 m., 100 db. — z) Philos. aesth. paed.: 176 m., 275 db. — λ) Physika és Astron.: 100 m., 115 db. — u) Term. rajz: 160 m., 244 db. — v) Chemia: 60 m., 90 db. — o) Orvosi tud.: 18 m., 20 db. — π) Gazdaságtan: 14 m., 30 db. — ρ) Math. Technika: 178 m., 256 db. — o) Vegyesek: 108 m., 140 db. — r) Folyóirat: 64 m., 393 db. — v) Értesítő: 2500 db. — Összesen: 4549 m., 5657 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1985 m., 2864 db. — Tud. folyóirat: 64 m., 393 db. — Vegyes: 23 m., 1972 db. — Összesen: 2072 m., 5229 db.) Van két eredeti levele Deák Ferencztől. Értéke: 7416 frt 26 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: 1271 m., 1985 db. — (Min. jel. szerint: Tank.: 700 db. — Olv.: 2150 db. — Összesen: 2850.) Értéke 1373 frt 35 kr. — (A szegedi m. kir. állami főreáliskola értesítőnyé az 1894/5-iki tanévről. Szerk. Hoffer Endre igazgató. Ebben: Homor István, A szegedi m. kir. áll. főreáliskola története 1851—1894-ig. — Min. jel.)

156. Székely-kereszturi unitárius gimnázium. (Alapították 1794-ben.)

a) *Tanári könyvtár*. Állománya: Szakm.: 6243 m., 13863 db. — Folyóirat: 78 m., 522 db. — Vegyes: 638 m. 1088 db. — Összesen: 6959 m., 15473 db. — b) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: Olv.: 1972 db. — (Min. jel.)

157. Székely-udvarhelyi róm. kath. főgimnázium. (Alapították a XVII. században.) a) *Tanári könyvtár*. A jezsuiták könyvtára képezte alapját. 1801-ben 47 frt 50 krt fordítanak gyarapítására. — 1819-ből való az első ismeretes katalógus. 4 szakból, 319 könyvből állott. — 1856/7-ben 915 db. — Állománya: Ön. szakm.: 2042 m., 3369 db. — Tud. folyóirat: 12 m., 815 db. — Vegyes: 3833 m. — Összesen: 5887 m., 4184 db. (Ért. szerint: 2480 db.) — Értéke: 4614 frt 75 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár*. (Alapították 1858-ban.) Állománya: Tank.: 2 db. — Olv.: 1034 db. — Összesen: 036 db. — (Ért. szerint: 1245 db.) — Értéke: 1500 frt. — (A székely-udvarhelyi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1895/6-iki tanévről. Szerk. Soó Gáspár igazg. Ebben: Daróczi János, A székely udvarhelyi r. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

158. Székely-udvarhelyi ev. ref. főgimnázium. (Alapították 1671-ben.)

a) *Közkönyvtár*. Bethlen János a kollegium alapítója 26 db. könyvet adományozott, ezt szaporította Apafi Mihály 18 dbbal. 1720-ban van 180 db.) 1797-ben 18 szak 3826 dbbal. — Mostani állománya: 7912 m., 11019 db. — b) *Kiss-könyvtár*. Baczka-madarasi Kiss József alapította. Állománya: 1139 m., 3374 db. — c) *Gyulai-könyvtár*. Alapította Gyulai Lajos gróf. Állománya: 1222 m., 1921 db. — A három könyvtár külön kezeltek. Összes állománya: 10273 m., 16314 db. — Értéke: 10—12000 frt. — d) *Tanári könyvtár*. Szakm.: 9260 m., 12634 db. — Folyóirat: 153 m., 2268 db. — Vegyes: 860 m., 1412 db. — Összesen: 10273 m., 16314 db.) — e) *Ifjúsági könyvtár*. Állománya: 777 m., 1536 kt., 1413 db. — Min. jel. szerint: 1933.) — f) *Gyermekkönyvtár*. Állománya: 299 m., 400 kt. — Értéke: 477 frt 35 kr. — (A székely-udvarhelyi ev. ref. kollégium értesítője az 1894/5-iki iskolai évről. Ebben: Gönczy Lajos, A székely udvarhelyi ev. ref. kollegium multja és jelene. Történeti vázlat. — Min. jel.)

159. Székely-udvarhelyi állami főreáliskola. (Alapították 1871-ben.)

a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1670 m., 3007 db. — Tud. folyóirat: 85 m., 688 db. — Összesen: 1755 m., 3695 db. (Ért. szerint: 3269 db., 739 füz.) — Értéke: 10,430 frt 23 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 134 db., Olv.: 1334 db. — Összesen: 1468 db. — (Ért. szerint: 1214 db., 4 füz.) — Értéke: 1226 frt 40 kr. — (A székely-udvarhelyi magy. kir. állami főreáliskola XXIV. évi értesítője az 1894/5-iki iskolai év végén. Ebben: Dr. Vajda Emil, A székely udvarhelyi m. kir. áll. főreáliskola története. — Min. jel.)

160. Székesfejevári zirc-cisztercezi róm. kath. főgimnázium. (Alapították 1727-ben.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 3078 m., 3469 db. — Tud. folyóirat: 662 m., 838 db. — Vegyes: 1590 m., 1856 db. — Összesen: 5330 m., 6163 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 867 db. — Olv.: 2583 db. — Összesen: 3450 db. — (Min. jel.)

161. Székesfejevári állami főreáliskola. (Alapították 1854-ben.) a) *Tanári könyvtár.* Alapították az ötvenes években. Állománya: Ön. szakm.: 1491 m., 3013 db. — Tud. folyóirat: 26 m., 205 db. — Vegyes: 1200 db. — Összesen: 2717 m., 4418 db. (Ért. szerint: 1696 m., 3375 köt., 3218 db.) — Értéke: 8852 frt 94 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* 1776-ik évben már létezik. Állománya: 2447 m., 3338 köt., 3157 db. — (Min. jel. szerint: 3151 db.) — Értéke: 4463 frt 40 kr. — (A székes-fehérvári magy. kir. állami főreáliskola évi értesítője az 1894/5-iki tanévről. Az intézet fennállásának 41-ik évében. Szerkesztette Kuthy József, kir. igazgató. Ebben: Borostyán Sándor tanár. A székes-fehérvári reáliskola története. 1854—94. — Min. jel.)

162. Szentesi községi főgimnázium. (Alapították 1887-ben.) a) *Tanári könyvtár.* Legrégibb említése 1859-ben történik. 13 szakkból áll: α) Hittud.: 88 m., 95 db., 2 füz. — β) Magyar ny. irod.: 456 m., 614 db., 69 füz. — γ) Német ny. irod.: 149 m., 279 db., 2 füz. — δ) Class. phil.: 373 m., 540 db., 26 füz. — ε) Vegyes nyelvészet: 48 m., 68 db., 4 füz. — η) Tört. földr.: 485 m., 722 db., 46 füz. — θ) Term. tud.: 358 m., 424 db., 42 füz. — ζ) Math.: 190 m., 226 db., 3 füz. — ι) Philos. Aesth.: 45 m., 59 db., 2 füz. — κ) Paed.: 91 m., 100 db., 13 füz. — λ) Encycl.: 7 m., 56 db. — μ) Jog- és államtud.: 63 m., 65 db., 13 füz. — ν) Vegyes: 218 m., 404 db., 24 füz. — Összesen: 2571 m., 3652 db., 246 füz. (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 716 m., 1152 db. — Tud. folyóirat: 11 m., 126 db. — Vegyes: 1840 m., 2132 db. Összesen: 2577 m., 3410 db. — Értéke: 6587 frt 16 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 391 db. — Olv.: 1354 db. — Összesen: 1745 db. — (Ért. szerint: 1041 m., 1354 db.) — Értéke: 1344 frt. — c) *A szegény tanulók könyvtára.* Állománya: 392 db., 602 frt 80 kr. értékben. — (Dr. Berecz Sándor, A szentesi városi községi főgimnázium története. — Min. jel.)

163. Szentgotthárdi állami gimnázium. (Alapították 1893-ban.) a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 49 m., 63 db., — Tud. folyóirat: 16 m., 21 db. — Összesen: 65 m., 84 db. (182 köt., 6 füz.) — Értéke: 687 frt 48 kr. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 99 db. — (Min. jel. szerint: 62 db.) — Értéke: 128 frt 50 kr. — (A szent-gotthárdi m. kir. állami gimnázium 1895/6-iki évi III. értesítője. A millenium évében közzéteszi Gaál Lajos ig. helyettes. — Min. jel.)

164. Szilágysomlyói róm. kath. algimnázium. (Alapították 1829-ben.)

- a) *Tanári könyvtár.* Ön. szakm.: 687 m., 827 db. — Tud. folyóirat: 21 m., 128 db. — Vegyes: 120 m., 850 db. — Összesen: 828 m., 1805 db. —
 b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 345 db. — (A minorita rend vezetése alatt álló szilágysomlyói róm. kath. magángimnázium 1888/9-iki értesítője. — Min. jel.)

165. Szolnoki állami főgimnázium. (Alapították: 1831-ben.) a) *Tanári*

- könyvtár.* Szakm.: 574 m., 1161 db. — Folyóirat. 51 m., 269 db.; — Vegyes: 2779 m., 3361 db. — Összesen: 3404 m., 4791 db. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Tankönyv: 818 m. — Olv.: 1457 m. — Összesen: 2275 m. — (Min. jel.)

166. Szombathelyi prémontrei-rend főgimnáziuma. (Alapították: 1772-ben.)

- a) *Tanári könyvtár.* 1863-ban volt 2000 m., 3750 köt. Ezen év óta átlag 450 frt évi átalánya van. 1871-ben selejtezték. 16 szakból áll: α) Theol.: 502 m., 932 db. — β) Philos. Paed. Aesth. 723 m., 978 db. — γ) Tört. segédtud.: 337 m., 522 db. — δ) Term. rajz. Anthropol.: 371 m., 548 db. — η) Math.: 105 m., 131 db. — θ) Physika. Chem. Medica: 162 m., 204 db. — ζ) Class. phil.: 582 m., 1115 db. — ι) Magy. ny.: 590 m., 1115 db. — κ) Ném. ny.: 689 m., 1673 db. — λ) Egyéb ny.: 140 m., 248 db. — μ) Gazdaság.: 484 m., 623 db. — ν) Államtud. Stat. Pol.: 299 m., 451 db. — o) Encycl. Szótár. Atlas: 172 m., 468 db. — π) Folyóirat. 186 m., 879 db. — ϑ) Vegyes: 242 m., 365 db. — Összesen: 6240 m., 11,321 db. — (Min. jel. szerint: Ön. Szakm.: 6309 m., 11,436 db. — Tud. folyóirat. 24 m. és db. — Vegyes: 148 m. és db. — Összesen: 6481 m., 11608 db.) — Értéke: 21088 frt 57 kr. — Van 31 db. XVI. sz. nyomtatvány: 13 db. a század első, 18 a második feléből és 61 db. levél régibb és újabbkori íróktól (Kazinczy, Bacsányi. Kisfaludy, Czuczor, Döbrentei, Szentmiklós Alajos, Kis János, Dukai Takács Judit) — b) *Kézi könyvtár.* Állománya: 454 m., 400 frt értékben. — c) *Ifjúsági olvasó könyvtár.* Már 1850 előtt létezett; 1866/7-ben 3000 kötetből állott. 1868-tól 1895-ig az önképző kör 3227 frt 60 krral járult hozzá. 1891/92-ben selejtezés volt. Állománya: Tank.: 884 db. — Olv.: 1204 db. — Összesen: 2088 db. — (Ért. szerint: 1204 m., 1810 köt., 224 füz.) Meg vannak az 1823—37-ig fennállott »Magyar Társaság« évkönyvei (12 köt.), az önképző kör munkálatai. (30 kötet) — a) *Az ifj. segélyegylet könyvtára.* Alapították: 1868-ban december 6-ikán. Állománya: 884 m. — (A szombathelyi kir. kath. főgimnázium értesítője 1894/5-ben szerk. Kófalvi Vidor igazg. — Ebben: A szombathelyi kir. kath. főgimnázium története. — Min. jel.)

167. Tatai kegyes tanító-rend algimnáziuma. (Alapították 1765-ben.)

- a) *Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. Szakm.: 251 m., 1865 db. — Tud. folyóirat. 75 m., 138 db. — Vegyes: 1173 db. — Összesen: 1499 m., 3176 db. — Értéke: 3400 frt. — b) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1178 db. Értéke: 600 frt. — (A magyarországi kegyes tanító-rend tatai algimnáziumának értesítője az 1894/5-iki tanévről. — Min. jel.)

168. Temesvári róm. kath. főgimnázium. (Alapították: 1751-ben.) a) *Tanári*

- könyvtár.* A 60-as években a liceumi alap tartotta fenn a könyvtárt. Álló-

mánya: Ön. szakm.: 3037 m., 5485 db. — Tud. folyóirat. 95 m., db. — Vegyes: 188 m., 1000 db. — Összesen: 3320 m., 6580 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 2512 db. — (Pfeiffer Antal, A kegyes tanító rendiek temesvári társházának és a főgimnáziumnak története. — Min. jel.)

169. Temesvári állami főreáliskola. (Alapították: 1852-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 16 szakaszra van osztva. Állománya: Ön. szak.: 900 m., 1621 db. — Tud. folyóirat. 64 m., 595 db. — Vegyes: 29 m., 3339 db. — Összesen: 993 m., 5555 db. — (Ért. szerint: 5869 db.) *b) Ifjúsági könyvtár.* Rendezése és az értesítőben közölt jelentés mintaszerű. Állománya: 1646 m., 2816 db. — (Min. jel. szerint: Tank.: 825 db. — Olv.: 2835 db. — Összesen: 3660.) — Értéke: 4238 frt 74 kr. — (A temesvári m. kir. állami főreáliskola története. Több tanártársának közreműködésével írta dr. Berkeszi István. Ebben: Perényi Adolf, Az ifjúsági könyvtár története. — Min. jel.)

170. Trencsénikir. kath. főgimnázium. (Alapították: 1649-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Adatai 1777-ben 150 frtnyi könyvvásárlásról tesznek említést. Állománya: Ön. szakm.: 1530 m., 1789 db. — Tud. folyóirat. 15 m. és db. — Vegyes: 72 m., 3171 db. — Összesen: 1617 m., 4970 db. — (Ért. szerint: 1893-ból: 5815 db. — Értéke 5983 frt 98 kr.) — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 435 db. — Olv.: 1987 db. — Összesen: 2422 db. — (Ért. szerint 1893-ban 1521 db. 1678 frt 75 kr. értékben.) — A trencsénikir. kath. főgimnázium értesítője az 1894/95. tanévre. Közli Rauchbauer József igazgató. — Ebben: Vlahovics Emil, A trencsénikir. kath. főgimnázium története 1649–1895-ben. — Min. jel.)

171. Trsztenai kir. kath. algimnázium. (Alapították: 1869-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: 4080 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 319 db. — Min. jel.

172. Ujverbászi pártfogósági algimnázium. (Alapították: 1809-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Alapította Godra Mihály igazgató 1837-ben. A negyvenes években sok értékes művel rendelkezett. 1849-ben a nemzetiségek elpusztították. Most évenként mintegy 300 frtot fordítanak reá. 4 szakból áll: *α)* Philol. irod.: 292 m., 413 db. — *β)* Tört. Földr.: 131 m., 246 db. — *γ)* Math. Therm. tud.: 64 m., 104 db. — *δ)* Philos. Paed.: 49 m., 73 db. — *ε)* Vegyes: 35 m., 58 db. — Összesen: 571 m., 894 db. — (Min. jel. szerint Ön. szakm.: 571 m., 894 db. — Tud. folyóirat. 145 m., 452 db. — Vegyes: 2330 m., 2408 db. — Összesen: 3046 m., 3754 db.) — Értéke: 1200 frt. — *b) Ifjúsági könyvtár.* 1887-ben rendezte dr. Morvay Győző. Állománya: Olv.: 471 m., 476 db. — Értéke: 250 frt. — (Huszonnegyedik évi értesítője az ujverbászi államilag segélyezett községi algimnáziumról 1894/5-iki tanévben. Szerk. Kovalszky Lajos igazgató. — Min. jel.)

173. Ujvidéki kir. kath. magyar főgimnázium. (Alapították: 1873-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1423 m., 3394 db. — Tud. folyóirat. 36 m., 405 db. — Vegyes: 3041 db. — Összesen: 1459 m., 6840 db. — (Ért. szerint: 6824 db.) — Értéke: 15626 frt 54 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították: 1877/8-ban. Állománya: Tank.: 802 db. — Olv.: 1860 db. — Összesen: 2662 db. — (Ért. szerint: 1822 db.) — Értéke: 2342 frt 85 kr. —

(Az újvidéki kir. kath. magyar főgimnázium XII. évi értesítője az 1894/5-iki tanévről. Szerk. Városy Tivadar igazgató. Ebben: Az újvidéki kir. kath. magyar főgimnázium története. 1873—1894. — Min. jel.)

174. Újvidéki görög-keleti szerb főgimnázium. (Alapították 1810-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: szakm.: 5703 m., 9383 db. — Folyóirat. 36 m., 935 db. — Vegyes: 2483 m., db. — Összesen: 8222 m., 12801 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 1544 db. — (Min. jel.)

175. Ungvári kir. kath. főgimnázium. (Alapították 1613-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 1499 m., 3081 db. — Tud. folyóirat. 143 m., 1153 db. — Vegyes: 171 m., 1633 db. — Összesen: 1813 m., 5867 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank: 813 db. — Olv.: 2117 db. — Összesen 2930 db. — (Min. jel. szerint.)

176. Váczi kegyes tanító-rend főgimnáziuma. (Alapították: 1714-ben.) *a) Házi könyvtár.* 1796-ban Koppay Károly történettanár könyvtárát évi 60 frt használati díj mellett a rendnek adta. 1800-ban Zimányi Lajos veszprémi házfi 115 kötet matematikai és filozófiai munkát adott. Egyéb adakozók Nagy Jeromos rendtag, br. Palocsay N. Jelenleg 16,000 kötetből áll. — *b) Tanári könyvtár.* 9 szakból áll: α) Hittud. Philos. Paed.: 69 m., 139 db. — β) Magy. ny.: 103 m., 181 db. — γ) Ném. ny. irod.: 86 m., 210 db. — ϵ) Lat. Gör.: 140 m., 362 db. — η) Tört. Földr.: 197 m., 371 db. — θ) Term. rajz: 63 m., 99 db. — ζ) Menny. Termtud. Vegyt.: 73 m., 113 db. — ι) Szólár folyóirat: 66 m., 280 db. — κ) Különféle: 117 m. 165 db. Összesen: 914 m., 1820 db. — (Min. jel. Ön. szakm.: 1100 m., 1577 db. — Tud. folyóirat. 25 m., 215 db. — Vegyes: 882 m., 1095 db. — Összesen: 2007 m., 2787 db. — Értéke: 5996 frt. — *c) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 69 db. — Olv.: 1700 db. — Összesen: 1769 db. — (Ért. szerint: 1155 m., 1674 db.) — Értéke: 1850 frt. — (A váczi kegyes tanító-rendi kath. főgimnáziumnak hazánk ezer éves fennállása alkalmával kiadott értesítője az 1895/6-iki évben. Szerk. Halmi László igazgató. Ebben: A váczi kegyes tanító rendi kath. főgimnázium vázlatos története. — Min. jel.)

177. Vágújhelyi izraelita alreáliskola. (Alapították 1858-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 248 m., 500 db. — Folyóirat. 38 m., 350 db. — Vegyes: 1 m., 1700 db. — Összesen: 277 m., 2550 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 30 db. — Olv.: 150 db. — Összesen: 180 db. — (A vágújhelyi államilag segélyezett nyilvános izr. reáliskola XXXIII. évi értesítője az 1894/5-iki tanévről. Szerk. Dr. Mahler Miksa, igazgató. — Ebben: Reáliskolánk története keletkezése óta napjainkig. — Min. jel.)

178. Verseczi állami főreáliskola. (Alapították: 1852-ben.) A reáliskola épületében van a könyvtár is elhelyezve. *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Ön. szakm.: 347 m. — Tud. foly.: 122 m. — Vegyes: 600 db. — Összesen: 369 m., 600 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Olv.: 592 m. — (A verseczi m. kir. állami főreáliskola története. Összeállította Buday József. kir. igazgató. — Min. jel.)

179. Veszprémi kegyes tanító rend főgimnáziuma. (Alapították 1711-ben.) *a) Tanári könyvtár.* 1850/1-ben 90 jelentéktelen kötetből állott. 1863-ban

a könyvkiadók adománya gyarapítja. 1867 óta a fölvételi díjnak egy részét fordítják reá. 1875-ig a házi könyvtárt használják. Ezen évtől fogva évi 200 frtot fordítanak reá. 1884-ben Kissovics József az új főgimnáziumnak adja több száz kötetre menő könyvtárát. 8 szakból áll: *a*) Hit. Bölcs. Paed.: 197 m., 356 db. — *β*) Irod. és nyelv.: 203 m., 379 db. — *γ*) Tört. Jog. Nenz. gazd. Stat.: 381 m., 811 db. — *δ*) Menny.: 182 m., 263 db. — *ε*) Folyóirat. 71 m., 955 db. — *ϛ*) Szótár: 42 m., 174 db. — *θ*) Életrajz: 40 m., 43 db. — *ζ*) Vegyes: 37 m., 40 db. — Összesen: 1153 m., 3031 db. — (Min. jel. szerint: Ön. szakm.: 1086 m., 2010 db. — Tud. folyóirat. 73 m., 1036 db. — Vegyes: 54 m., 103 db. — Összesen: 1213 m., 3149 db.) — *b*) *Ifjúsági könyvtár.* 1857-ben a tanárok alapítják. Állománya: Tank.: 302 db. — Olv.: 1590 db. — Összesen: 1892 db. — (A kegyes tanító rendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium értesítője az 1894/5-iki tanévről. Szerk. Takács József igazgató. Ebben: Tölcséry Ferencz, A kegyes tanító rendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgimnázium története. (1711—1895.) — Min. jel.)

180. Zentai községi algimnázium. (Alapították 1876-ban.) *a*) *Tanári könyvtár.* Alapját Majoros István orsz. képviselő vetette meg XVI., XVII. és XVIII. századbéli művekkel. 1876/77-ben a gimnázium megnyitásakor 52 m., 76 db. és 3 folyóirat volt csak. Czédulakatalogusa van. Állománya: Ön. szakm.: 2974 m., 4850 db. — Tud. folyóirat: 31 m., 400 db. — Vegyes: 2130 m., és db. — Összesen: 5135 m., 7380 db. — (Értesítő szerint: 5214 db. 2130 értesítő.) — (Értéke: 9403 frt 87 kr.) — *b*) *Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1876/7-ben. Állománya: Tank.: 350 db. — Olv.: 1026 db. — Összesen: 1376 db. — (Ért. szerint: 813 m., 996 db.) — Értéke: 1404 frt. — (Zenta városi községi gimnázium tizenkettedik értesítője az 1894/95-iki évben. Szerk. Szűcs Lajos igazgató. Ebben: A Zenta városi közs. gimnázium alapításának és 19 évi működésének története. — Min. jel.)

181. Zilahi ev. ref. algimnázium. (Alapították 1646-ban.) *a*) *Tanári könyvtár.* Nagyobb adományokban részesült: 1689., 1706., 1713., 1762., 1816 években. Első jegyzékei 1767. és 1774-ben készültek a 1815-ben Salamon József fölhívást intéz az egyház-megye pappjaihoz és hiveihez könyvek adományozása végett, minek eredménye lőn az 1816-iki tetemesebb szaporulat. Ekkor még a deákok voltak könyvtárosok. 1851-ben dr. Salamon József 195 művet adományoz. 1858 óta a VI. és VII. osztály tanulói évi 1 frtot adnak a könyvtár gyarapítására. Ugyanezen évben báró Wesselényi Ferencz főgondnok 525 frtos alapítványt tett, melynek évi kamatja csak maradandó becsü könyvek vásárlására fordítandó. 1867-ben 7000 db. könyve volt, ebből 1000 duplum. 1888/89. óta évi 480 frt általánynyal rendelkezik. 1882-től 1886-ig újból rendeztetett. 10 szakból áll. 1892-ben czédulakatalogus készült. Van 57 régi magyar nyomtatványa. Állománya: Szakm.: 6688 m., 14665 db. — Folyóirat: 124 m., 740 db. — Vegyes: 510 m., 903 db. — Összesen: 7322 m., 16208 db. — *b*) *Ifjúsági könyvtár.* Állománya: Tank.: 280 m., — Olv.: 542 db. — Összesen 822 db. — (A zilahi államilag segélyezett ev. ref. kollégium (főgimnázium és előkészítő osztály) értesítője az 1894/5-iki iskolai évről.

Szerk. Berényi János igazgató. Ebben: Somogyi Jenő. A kollegium története. Kincs Gyula. A zilahi ref. kollegiumi könyvtár története. — Magyar Könyvszemle, 1894. 349 l. — Min. jel.)

182. Zombori állami főgimnázium. (Alapították 1872-ben.) *a) Tanári könyvtár.* Állománya: Szakm.: 1240 m., 3224 db. — Folyóirat: 146 m., 1962 db. — Vegyes: 18 m., 3731 db. — Összesen: 1404 m., 8917 db. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Állománya: 1406 db. olvasmány. — Jeszenszky Dezső, A zombori magyar királyi állami főgimnázium története. (1872—1895.) — Min. jel.)

183. Zsolnai kir. kath. algimnázium. (Alapították 1776-ban.) *a) Tanári könyvtár.* Már 1819/20-ban volt néhány (11) könyve. 1874/5-ben az alreál iskolai 205 kötetből álló könyvtárt kapja. 1883-ban 500 könyvet szerzett be. — Állománya: Ön. szakm.: 855 m., 1457 db. — Tud. folyóirat: 33 m., 238 db. — Vegyes: 58 m., 2505 db. — Összesen: 946 m., 4200 db. (Ért. szerint: 4185 m.,) Értéke: 5228 frt 69 kr. — *b) Ifjúsági könyvtár.* Alapították 1864-ben. Állománya: Tank.: 455 db. — Oliv.: 1292 db. — Összesen: 1747 db. Értéke: 1561 frt. 48 kr. — (A zsolnai kir. kath. algimnázium értesítője az 1895/96-iki tanévre. Ebben: A zsolnai gimnázium története. — Min. jel.)

Ezen összeállításra a fontosabb adatokat a monografiák és a vallás- és közoktatásügyi miniszter említett jelentése szolgáltatják. Míg ez egyfelől némely intézet könyvtárainak teljes történetét, fejlődését és állapotát nyújtja, másrészt sokszor csakis a miniszteri, szóban fukar jelentésnek számadataival kell beérnünk. A figyelmes olvasó előtt föltűnő dolognak fog tetszeni azon körülmény, hogy a monografiák, értesítők és a miniszteri jelentés között sokszor mily óriási eltérés áll fenn, mely eltérés okának földerítésében tényleg semmiféle adat, de még föltevés sem gyámolít bennünket. Tény az, hogy főnáll és a számok megbízhatóságába vetett hitünket megingatja. Nem illetjük semmiféle váddal a kétrendbeli jelentéseket, de midőn azt kellene inkább hinnünk, hogy teljes meg egyezést találunk közöttük, épp az ellenkezőre bukkanunk. Ahol a miniszteri jelentés némely adatokat összevon, ahol az értesítők vagy pedig a monografiák megjelenésének éve közt van eltérés, ott a különbség még érthető, de nem az többé, midőn egyidejű jelentéseknek egymást nem fedező adataival állunk szemközt.

Az elősorolt számbeli adatok fonalán legyen szabad végül azoknak összegét rövid kivonatban összeállítanunk. Ezen összeállításban tekintettel voltunk arra, hogy mily mennyiségben látják el az egyes főntartó hatóságok intézeteiket. Adatainkban itt csakis a miniszteri jelentésre támaszkodtunk, mivel annak számai hivatalos jellegüknél fogva is a legbiztosabbaknak és minden kritikát kizárandóknak látszanak.¹

¹ E táblázatos kimutatásba az összes hazai középiskolák fel vannak véve, tehát azok is, melyek a fentebbi összeállításba adatok hiányában nem voltak felvehetőek.

Az intézetek nevei, a fõntartóság szerint csoportosítva.	számuk	Tanári könyv- tár		Ifjúsági könyvtár darab	Más könyvtár	Helyiség	
		mű	darab			Van	Nincs.
<i>I. Állami intézetek :</i>							
1. Gimnáziumok:	21	63,697	114,403	22,649	3	24	6
2. Reáliskolák:	24	52,769	125,147	49,941	2	40	1
	45	116,466	239,550	72,590	5	64	7
<i>II. Tanulmányi alap által fentartott intézetek :</i>							
1. Magyarországi t. alapból.	15	38,516	87,584	36,717	4	29	2
2. Bibics-alapból:	1	14,567	24,579	4,702	—	2	—
3. Erdélyrészi t. alapból.	7	20,453	40,010	12,715	3	18	—
4. Naszói alapból.	1	2,354	4,154	961	—	2	—
	24	75,890	15,6227	53,095	7	51	2
<i>III. Községi intézetek :</i>							
1. Gimnáziumok:	12	38,738	58,350	21,727	2	14	2
2. Reáliskolák:	4	13,594	23,994	3,979	—	4	1
	16	52,332	82,344	25,706	2	18	3
<i>IV. Szerzetes rendek közép- iskolái :</i>							
1. Kegyes-rendieké:	18	34,863	75,509	31,992	8	24	—
2. Szt.-Benedek-rendé:	6	37,066	61,111	17,963	2	6	1
3. Csiszterci-rendé:	4	18,183	34,342	11,582	3	7	—
4. Premontrei-rendé:	5	24,990	39,582	12,288	5	9	—
5. Minorita-rendé:	1	828	1,865	345	—	1	—
6. Más rendeké:	2	14,117	33,618	2,446	—	9	—
	36	130,067	245,027	76,615	18	56	1
<i>V. Gör. kath. középiskolák :</i>							
	2	8,756	13,566	4,292	—	4	—
<i>VI. Ág. ev. felekezeti intézetek :</i>							
1. A dunáninneni egyh. ker.-ben:	2	28,757	48,836	13,579	2	7	—
2. A dunántúli egyh. kerületben:	3	13,082	30,996	12,108	—	5	—
3. A tiszai egyh. kerületben:	5	45,635	93,060	12,024	—	9	—
4. A bányai egyh. kerületben:	5	23,778	43,475	7,456	—	8	—
5. Az erdélyi egyházkerületben:	9	70,148	121,302	12,018	1	19	2
	24	181,400	337,669	57,185	3	48	2
<i>VII. Ev. ref. intézetek :</i>							
1. A dunántúli egyh. kerületben:	2	11,246	32,630	8,576	1	4	—
2. A dunamelléki egyh. ker.-ben:	6	55,578	71,988	7,813	1	12	—
3. A tiszáninneni egyh. ker.-ben:	2	51,467	73,116	2,596	1	3	—
4. A tiszántúli egyh. kerületben:	10	67,626	111,179	8,098	1	15	—
5. Az erdélyrészi egyh. ker.-ben:	7	88,299	133,801	12,399	2	28	—
6. Közös intézet:	1	3,787	8,744	980	—	1	—
	28	272,333	432,668	45,505	6	63	—

Az intézetek nevei, a fõntartóság szerint csoportosítva.	számuk	Tanári könyvtár		Ifjúsági könyvtár darab	Más könyvtár	Helyiség	
		mû	darab			Van	Nincs.
VIII. Unitár. egyh. intézetek :	2	30,383	47,473	4,900	—	9	—
IX. Szerb gör.-kel. egyházi intézetek :	1	8,222	12,801	1,544	—	1	—
X. Román gör. kel. egyházi intézetek :							
1. Gimnáziumok :	2	5,389	8,459	2,712	—	2	1
2. Reáliskolák :	1	4,530	7,364	2,037	—	—	—
	3	9,919	15,823	4,749	—	2	1
XI. Izr. egyh. intézet :	1	277	2,550	180	—	—	—
XII. Magánintézetek :	4	4,298	7,189	2,739	—	3	1
Összesítés :							
1. Gimnáziumok :	156	796,262	1.432,563	281,598	39	275	14
2. Reáliskolák :	30	93,467	204,680	68,534	2	51	3
Összesen :	186	889,729	1.637,243	350,132	41	326	17

*

A fõntebb közölt összeállítás és a hozzáfüggesztett történeti adatok tanuságait a középiskolai monografiák mostani állapotánál fogva nem foglalhatjuk kulturális feladatainknak megfelelő általános keretbe. A mit a kezdeten állítottunk, hogy az iskolai történetek nagyobb része hiányos és fölületes, arról a részletes tárgyalásnak kimerítő képe elég bizonyosságot nyujt. Nem látjuk a könyvtárak vezetésénél mérvadó irányokat, nem szerezhettünk pontos, az egész országot felölelõ képet azok állapotáról, használatáról, gyarapításáról, de a mi kulturális szempontból a földolog, nem nyújtanak fölvilágosítást arról sem, mint hatnak az iskolán belül a tanárookra és tanulókra, nem szólva arról, hogy a közönségre egyáltalában semmiféle befolyást nem gyakorolnak. Iskolai, főleg tanügyi, de művelődési faktorokként állnak az ifjúság előtt, amde a nagy vidéki közönségtől mereven elzárkoznak és reá nézve úgyszólván hozzáférhetlenek. Pedig vidéki városainkban egy-egy nagyobb arányu iskolai könyvtár az illetõ városnak nyilvános könyvtárát képezhetné, míg a kisebbek nagyra fejlõdõ nyilvános könyvtárak alapját alkothatnák.

Vidéki városaink legnagyobb része semmiféle kulturális, közhasznú intézménnyel nem rendelkezik. Ujjainkon számlálhatjuk föl Szegedet, Kassát, Debreczent, Pozsonyt, Kolozsvárt, Sárospatakot, a hol ily intézmények megvannak.

Ezen helyen látjuk alkalmasnak megpendíteni azon eszmét, miként volna lehető ily nyilvános könyvtáraknak rövid időben és nagy számmal való megalkothatása.

A vidéki kaszinók könyvtárai jobbára selejtes művek és kétes rangú szépirodalmi művek tárháza. Ritka esetben találunk tudományos értékű műveket, melyek a közönség izlését fejleszthetnék, kevesek tudásszomját kielégitenék és a szellemi haladásnak nagyobb teret biztosítanának. A kultúra nemcsak a szépirodalom eszméiben hódítja meg saját területét, hanem főleg a tudományos becsü munkákban. És a kultúrának nagyobb terjedelmét előmozdítani volnának hivatva minden rangú iskolai, főleg a középiskolai könyvtárak. Mihelyt ledől a féltékenyen őrzött gát, mely a közönség és az iskolai könyvtárak, vagy más iskolai működés között jelenleg még fönnáll, megdől a közönségnek igen sokszor furcsa nézete iskoláról és tanárokról. Szokások és tilalmak zárják el a közönséget tőlük, melyek kihívják bíráló és ítélő szellemét.

Nyiljanak meg e gátak és hozzuk közelebb a közönséget magunkhoz és a könyvtárakhoz! A vidék rászorul arra, hogy napszámos-munkában elfáradt polgára szellemi szükségleteit ne csak az újságokból, kaszinóbeli vitákból, hanem a szakszerű tudományos művekből is merítse.

Ismerünk eseteket, melyekben ily könyvtárak létesítése a szakférfiak kényelmén és elernyedő lelkesedésén szenvedett hájtörést. Ez mindenestre igen nagy akadály, melyet azonban legyőzhet egy mindenképp nemes czélnak könnyen létesíthető sikere.

Maga a terv nem oly kivihetetlen. Tanuságot tesznek erről azon vidéki városok, melyekben az iskolai könyvtár a közönség rendelkezésére áll, sőt ily helyeken azt tapasztaljuk, hogy az iskolai, illetőleg iskolai és nyilvános könyvtár állandó adományok, személyenkint pár fillér lefizetésével évről-évre nagyobbodik. S a nagy közönség e fillérei mellett a nyilvánossági jelleg a városi és megyei hatóságok anyagi támogatását is megszerezhetné e könyvtáraknak, miáltal a rendes könyvtári átalányok nagyobbod-

nának és ezen megnagyobbodott átalányokból a könyvtárt kezelő tanár is megkaphatná fáradozása díját.

Az olvasók csekély megadóztatása, a városi és megyei hatóságok csekély anyagi hozzájárulása idővel nemcsak gyorsabb ütemben fejlődő és nagyobb arányú könyvgyűjteményeket, hanem olvasótermet, egyszóval rendszeres, szakszerű nyilvános könyvtárakat teremtene. És ha ez minden középiskolánál keresztül vitetnék, majdnem 190 vidéki városban állana szakszerű könyvtár az iskola és a közönség szolgálatára.

AZ ELSŐ MAGYAR GAZDASÁGI FOLYÓIRAT.

SZILY KÁLMÁNTÓL.

Sándor István a Magyar Könyvesházban följegyzi, hogy 1796-ban Bécsben egy ujság jelent meg a következő czim alatt: »*Magyar Újság, mely Magyar és Erdélyországban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot erányozza*« s rekeszben még hozzá teszi, hogy Pethe Ferencz írta.

Id. Szinnyei József szerint ez volt az *első* magyar gazdasági folyóirat.¹ Sz. megjegyzi, hogy Pethének e lapja 1796 elején indult meg és a végével *meg is szűnt*, hetenként egy ívet, összesen tehát 52 ívet adván.

Ugyancsak Szinnyei 1878-ban már mit sem tud arról, hogy Pethe ezt a gazdasági ujságot szerkesztette volna, hanem e helyett azt állítja, hogy Pethe 1796-ban a »*Vizsgálódó Magyar Gazda*« című lapot szerkesztette.

Ferenczy József meg-meg mást mond. Szerinte Pethe Ferencz a mult század végén a »*Gazdaságot czélozó Újság*«-ot szerkesztette

Kinek van közülök igaza? Azt csakugyan nem hihetjük el, hogy Pethe a mult században *egyszerre* három magyar gazdasági lapot szerkeszthetett volna.

E hármast ellenmondást, tudtommal, Balás Árpád fejtette

¹ *Első*, ha t. i. a Pozsonyban, 1783-ban »Királyi Magyar Újság a Földművelésről« című folyóiratot figyelmen kívül hagyjuk, a mit jogosan meg is tehetünk, mert ez, mint Sándor István (i. h.) mondja: egynehány darab Levele után megszűnt.

² Vasárn. Ujság, 1862. évf. 404. l.

³ Magyarország term.-tud. könyvészete, 590 l.

⁴ A magy. hírlapirodalom története, 159. l.

meg a Pethe Ferencz életéről írt lexikoni cikkében.¹ — A dolog t. i. így áll:

A »Magyar Ujság, mely Magyar és Erdély Országban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot erányozza« Bécsben 1796 január első napján indult meg és ugyanazon év június 21-ikéig huszonnégyszám jelent meg belőle. A június 28-ikán kiadott huszonötödik szám (Nro 25.) egyszerre csak elhagyja az eddigi hosszú lélekzetű czímet s helyette a »Gazdaságot tzelozó Ujság« czímet veszi föl, s így folytatja azt augusztus 30-ikán kibocsátott Nro 35-ig. A szeptemberi első szám (Nro 36.) újra czímet változtat, s ettől kezdve »Vizsgálódó Magyar Gazda« czím alatt jelenik meg.

Balás Árpád úgy adja elő a dolgot, mintha ezt a czíme szerint *három*, de lényege szerint *egy* újságot *az egész esztendőben* (1796-ban) Pethe Ferencz szerkesztette volna, noha jól tudja s meg is említi, hogy Pethe, nyolcz évig külföldön tartózkodása után, 1796-ban tért vissza és egyelőre Bécsben telepedett meg. Már pedig az, a ki csak 1796 folyamán tért vissza külföldről, bajosan szerkeszthette, különösen akkor, a Bécsben 1796 január 1-jén megindult újságot. Ebből azt kell következtetnünk, hogy e folyóiratot kezdetben más valakinek kellett szerkeszteni, s hogy Pethe csak év közben vehette át a szerkesztést.

Egy chemiai magyar műszónak (az *erjedés*-nek) történetét kutatva, e nyáron rájöttem, hogy e szót legelőször Pethe Ferencz használta. Az volt a kérdés, hol és mikor használta elsőben? A csapázás visszavezetett a »Vizsgálódó Magyar Gazda«-ig.

Elmentem a Magy. Nemzeti Múzeum könyvtárába s kikértem ezt a sokezimű gazdasági újságot. Az *erjedés* szó keresgélése közben megtaláltam, a mit nem is kerestem, hogy mikor vette át Pethe Ferencz e gazdasági folyóirat szerkesztését?

A »Gazdaságot tzelozó Ujság« 33-ik száma ugyanis egy Hadháztól *E' s ez* aláírással beküldött levél következő szavakkal kezdődik:

»Magyar Gazd' Uraimék! — Én a G. tz. Újságot eddig csak imitt-amott a' hol megkaphattam, próbául olvastam. Megvallom, hogy eddig idegen voltam tőle, nem azért, mintha ez az igyekezet nem hasznos, és nem felette igen szükséges volna: hanem a látott Daraboknak — meg kell vallanom — híjjánosságó-

¹ A Pallas nagy lexikona, XIII. k. 998. l.

kért és sok zavaros hibájokért. Most látom, hogy *Magyar pennára került az Igazgatás*: azért én is a több rendes olvasók közé akarok számláltatni; és ime az egész esztendőre megkívántatott 4 Rfrtot és 30 krt küldöm, hogy *ama ledarált 24 heti számot* is küldjék meg. A levél további tartalmából kitűnik, hogy írója nem lehetett más, mint a nagyérdemű Földi János, a Hajdúkerület ordinarius physicusa.

E levél kapcsában az Újságnak *mostani szerzői*, megköszönvén a Nagyérdemű *E' s ez* Urnak buzgóságát, jól elverik a port az első 24 szám szerkesztői hátán. A szerkesztő-változásnak tehát a 25-dik számnál kellett bekövetkeznie. És ha most a 25-ik számot jól megvizsgáljuk, azt találjuk, hogy e számnak (és csakis ennek a számnak) az alján Pethe Ferencz kezdő betűi *P. F.* állanak, vagyis Pethe a szerkesztést csak a 25-ik számmal vette át. s az első 24 szám más valaki (ki?) szerkesztésében jelent meg.

Ebből világosan kitűnik, hogy

1. A »*Magyar Újságot, mely Magyar és Erdély Országban a Mezei gazdaságot és Szorgalmatosságot erányozza*« nem Pethe Ferencz, hanem más valaki szerkesztette.

2. Pethe Ferencz átvevén a szerkesztést, a lap címét nyomban megváltoztatta s a »Gazdaságot tzelező Újság«-ot, valamint a »Vizsgálódó Magyar Gazdát« is (látszik a stílusából) tényleg ő szerkesztette.

Ezt hamarosan megállapíthattam, de az *erjedés* szót nem találtam meg, pedig a nyomok kétségtelenül a Vizsgálódó Magyar gazdára utaltak. Szerencsémre, a Magy. Nemzeti Múzeum példánya csonka: egy pár szám hiányzik belőle. Hát ha a keresett *erjedés* éppen a hiányzó számok egyikében fordult elő? Hol lehetne teljes példányt találni? A »Königl. Ungarische Zeitungsexpedition des Herrn von Schönfeld in Wien« a hol 1796-ban az *előpénzt* kellett befizetni, rég be van csukva. De talán van egy példány a bécsi udvari könyvtárban? Jött a válasz, hogy *nincs*. Forduljunk másfelé! Pethe Ferencz 1797 végétől 1801-ig gróf Festetich György szolgálatában állt, előbb mint gazdasági könyvvívó, azután mint tisztartó a keszthelyi urodalomban. Nagyon hihető, hogy gróf Festetich György, a Georgikon alapítója, előfizetője volt a Pethe szerkesztette gazdasági lapnak. Kérdezősködjünk Keszthelyen.

Párkányi József úr, a keszthelyi grófi könyvtár jelenlegi

kezelője, lekötelező szivességgel arról értesít, hogy a »Vizsgálódó Magyar Gazda« 1796-iki számaiból egy sincs a keszthelyi grófi könyvtárban, hanem az 1797-iki évfolyamból van egy csonka példány.

Ime egy egészen váratlan új adat! A »Vizsgálódó Magyar Gazda« tehát nem szűnt meg 1796-ban, hanem még 1797-ben is járt.

Párkányi úr, kérésemre, szives volt az 1797-iki folyam Keszthelyen meglevő számaait pár heti használatra hozzám eljuttatni. E számokból azt látom, hogy 1797-ben 46 szám jelent meg belőle, közben-közben egy-egy hét átugrásával. Az utolsó szám (december 21-ikén) így fejeződik be:

Jelentés az Érdemes Olvasóhoz.

»A környülállások úgy hozták magokkal, hogy ezen V. M. Gazda név alatt járó Heti számjaimat megállítsam, de tsak bizonyos ideig, míg t. i. más plánomot készíthetek hozzá, azután ismét folytatni fogom. Mihelyt tehát azzal elkészülhetek, azonnal hírül adom Érdemes Olvasóimnak; addig métóztassanak a Praenumeratióval várákozásban lenni.«

Szegény Pethe Ferencz! Érdemes olvasóidnak 17 esztendeig kellett várákozniok; míg az új plánum szerint készített Nemzeti Gazdát 1814-ben csakugyan megindíthattad.

Végezetül, én is jelentem érdemes olvasóimnak, ha ugyan érdeklí őket, hogy az *erjedés* szó őszalakját eme könyvészeti kutatásom okozóját, a Vizsgálódó Magyar Gazda 1797-iki folyamának 11-ik lapján csakugyan megtaláltam.

NYOMDATÖRTÉNETI ADATOK.

DR. ILLÉSSY JÁNOSTÓL.

I.

Pozsony, 1587 márczius 6. A pozsonyi kamara véleménye a Nagy-Szombatban állítandó jezsuita nyomdáról.

Ad cameram aulicam.

Generosi et magnifici domini etc. Supplicem libellum Jesuitorum in litteris dominationum vestrarum etc. ad nos pro captanda nostra opinione missum, accepimus. Tria sunt, quae per

hunc supplicationem postulant. Unum est, ut typografia a reverendissimo quondam Nicolao Telegdio, episcopo Quinqueecclesiensi legata ipsis tradatur. (Másik kettő, hogy a túróczi prépostság nekik adassék s hogy peres ügyeikben külön jogvédőt kapjanak.) Quod ad typografiam attinet, non desunt multae et magni momenti rationes, quae hanc typografiae traditionem vehementer prohibent. Una est, ut de minutioribus taceamus, quod ipse etiam reverendissimus Quinqueecclesiensis legator ita hanc legationem testamentarie fecerit et eo mentem sensumque suae legationis intenderit, ut ipsa typografia intra hoc regnum maneat, nec ex eo usquam efferatur. Docent hoc manifeste verba testamenti ita disposita, ut typografia ipsa collegio Jesuitarum Tirnaviae fundando tribuatur.

Alia ratio est quod non solius legatutis aere et pecunia illa empta fuit, sed sacratissima quoque Majestas mille florenos hungaricos ex proventibus archiepiscopatus Strigoniensis ad hanc emptionem donare dignata fuit. Multi etiam alii et praesertim episcopi, aliaeque dignitates et aulistites hujus regni sua subsidia contulerunt; capitulares quoque et imprimis ecclesiae metropolitanae Strigonienses, in qua ecclesia typografia ipsa adhuc servatur, soli quingentos florenos hungaricales contribuerunt. Quorum omnium vota, studiaque ad utilitatem ecclesiae in hoc afflicto regno Hungariae dispositae, intuta in irritum abirent, si haec typografia e regno efferretur.

Tertia ratio est, quod in toto hoc regno nulla alia apud catholicos superest typografia, cum contra apud adversarios catholicae religionis plerisque in locis habeatur et multa scripta, varias haereses disseminantia per eos edantur. Non desunt autem divina providentia ecclesiam protegente in variis locis capitularibus viri ecclesiastici et in sacris et in aliis studiis litterariis exercitati, qui subinde opuscula faciunt insultibus haereticorum respondentia, ecclesiamque propugnantia, quibus, si typografia erepta fuerit amittent et animum hisce studiis pietatis desudandi. Nulla ergo ratione censere prosumus, ut typografia ipsa Jesuitis tradatur, sed potius ut servetur in capitulo ecclesiae metropolitanae Strigoniensis ad usus et necessitates ejus ecclesiae et totius regni. sat. sat. Posonii, die 6. Martii 1587.

(Fogalm. Orsz. Ltár, Exped. camer.)

II.

Kassa, 1521 április 7. Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsánna fejedelemasszony rendelete a szepesi kamarához Müller nyomdász fizetése iránt.

Susanna dei gratia electa regnorum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc. regina, principissa Transilvaniae et Siculorum comitissa.

Generosis fidelibus nobis sincere dilectis, salutem et benevolentiam nostram. A mely typograffust uram ő kegyelme onnan felül alá küldött, fogyatkozott állapottal vagyon nyavalyás; kegyelmetek adasson a perceptorral hat forintot neki. Szegedy Gergely is, mivel a mi parancsolatunkból ment vala fel postán e napokban, maga pénzét hat forintot költött el; azt is adassa meg kigyelmetek Szegedy Gergelynek. Bene valeant. Actum Cassovia, die 7. Aprilis, anno 1621. Susanna, mp.

Kivül: Generosis dominis Andreae Berzeviczy et Joanni Palaticz etc. camerae nostrae Scepusiensi consiliariis, fidelibus nobis gratis etc.

(Eredeti. Orsz. Ltár, limbus.)

*

A nyomdász, a kiről szó van, Müller Miklós, mint a hogy a fejedelemasszony parancslevelére rá vezetett következő sorok bizonyítják: Ich *Nicolaus Müller* hab empfangen von dem Herrn Einnehmer sechs thaler. Bethlen Gábor bizonyosan 1620 év végén a csehországi hadjáratban ismerkedett meg vele s küldte Kassára »onnan felül alá«. Volt ugyan ebben az időben Kassán nyomdász: Festus János, de bizonyosan már öreg volt és ráfért a segítség. Annyi tény, hogy Festus a következő 1622. esztendőben meghalt, talán egy idő tájban Bethlenné Károlyi Zsuzsánnával. Azt a »halálról való emlékezet«-et, melyet »az cassai magyar ecclesianak második méltatlan lelki pásztora«: Velechinus István tartott az elhunyt fejedelemasszony felett, már nem Festus nyomatta ki, hanem *Mollerus Miklós* »ő felsége typografusa.« Mollernek ebben az esztendőben még egy magyar nyomtatványát ismerjük: Alvinczy Péter munkáját »Az Urnak szent vacsorájáról.« Működésének több eredménye nem is maradt ránk. Vásárhelyi Gergely »Világ kezdetétől fogva jóságos és gonosz cselekedeteknek példáinak summái« cz. 1623-ban megjelent munkája előszavában panaszolja, hogy könyvit már négy év előtt elkezdte nyomtatni, de a correctorok »megölettettenek catholica religioért, a nyomtató-mester is háza népével együtt pestisben megholt«. Mollerus vagyis Müller helyét Schultz Dániel foglalta el, a ki nyomdáját Bártfáról helyezte át Kassára. (V. ö. Régi magy. Könyvtár, I. k. 522., 523., 524., 528; II. k. 427. sz.)

III.

Szerencs, 1647 december 10. I. Rákóczy György fejedelem rendelete Udvarhelyi Péterhez, a kassai kamara jövedelmeinek kezelőjéhez bizonyos biblia iránt.

Egregio domine nobis benevole.

Istentől kegyelmednek egészséget és minden jókat kívánunk. Két rendbeli leveleit vöttük kmednek, egy, kiben mit írjon a *biblia* felől értjük, s bizonyos dolog: szüüből kívántuk eddig is elkészü-

lését, mivel szükségünk is volna reá. De ha egyébaránt nem lehet, kmednek csak vegye meg a táblájára való fekete bőrt, ha lehet bagariát, mentől szebbet s pántlikát is; küldje Eperjesre: elhittük leszen ott arra való compactor. a ki meg tudja kötni; ha penig ott is késedelmesnek itélné elkészülését, kmed csak küldje kezünkben a bibliát, bőrt és pántlikát; mi másutt is megtudjuk csináltatni, mivel Váradon jó compactor vagyon sat. sat. Datum ex castro Szerenciensi, die 10. X-bris anno domini 1647. Egregiae dominationis vestrae benevole

G. Rákóczi.

Kívül: Egregio domino Petro Udvarhely proventuum camerae Cassoviensis perceptori etc. nobis benevolo.

(Eredeti. Orsz. Ltár. limbus.)

IV.

1666 január 2. Breuer Sámuel löcsei nyomdász nyugtája a Gyöngyösi János könyvének kinyomásáért járó költség kifizetéséről.

Én Samuel Brewer löchei typograffus tenore praesentium megvallom, hogy a nemzetes Szabó Márton uram Palatinus uram ő nagysága murányi tisztartója azon könyv felől, a kit reverendus pater Joannes Chrisostomus ő nagyságának dedikálta, jámborul megcontentálta kész pénzzel fl. 138, d. 50. die 2. Januarii anno 1666.

Idem qui supra

Ita est Fr. Chrisostomus de Gyöngyös.

Pro compactura 4 imperiales.

Pro mea necessitate 4 florenos.

Kívül: Pro 1666. 2. Januarii quietantia super fl. 149 d. 70.

(Eredeti. Orsz. Ltár. limbus.)

*

A könyv, miről itt szó van: Gyöngyösi Chrysostomus János »Arany gyapjuból ékesített ruha« cz. munkája. Megjelent 12-r. 1665-ben. Ajánlva van Wesselényi Ferencz nádor feleségének gr. Széchy Anna Máriának. (V. ö. Régi Magyar Könyvtár, I. k. 1024. sz.)

MAGYAR KÖNYVESHÁZ,

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS BELSŐ TEMPLOM EGYLEVELES HAZAI NYOMTATVÁNYAI.

DÉZSI LAJOSTÓL.

Zoványi Jenő »Egyleveles nyomtatványok s irodalomtörténeti adatok a kolozsvári reformátusok belső templomában« czimen kilencz unikumot közölt az »Irodalomtörténeti Közlemények« 1895-ik évfolyama 82—95. lapján. Azon emléklapok ezek, melyekkel az egyház elhunyt érdemes vezető férfiai, papjai, tanárai stb. iránt való háláját és kegyeletét kívánta leróni. Összeállították az elhaltak életrajzi adatait, a tisztársaktól, barátoktól, tisztelőktől s tanítványoktól gyászverseket szedtek össze s egy nagy iven kinyomtatva a templomban függesztették föl. Nincs reá adatunk, hogy több példányban nyomtatták s így gyászjelentésül is szolgáltak volna: márványemléktáblát nem állíthattak szegénységük miatt s anyagi erejükhöz mérten be kellett ezzel érniök. E mindjárt kezdetben unikum jellegével bíró nyomtatványok közül idővel több elpusztult s jelenleg már csak kilencz latin és egy magyar van meg belőlük. Kolozsvártt élt s ugyanott eltemetett egyénekről szólnak s így kétségkívül Kolozsvártt is nyomattak s a nyomtatás idejéül is bizvást vehetjük a halálozás évét. Nyolcz ezek közül 1711 előtti évekből való s e folyóirat t. szerkesztője felszólítására Zoványi Jenő és Szilády Áron szíves beleegyezésével (könyvészeti czélra rövidített czimmal) közöljük azokat adaléku Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára második kötetéhez. Megjegyezzük, hogy Zoványi ez emléklapoknak csupán életrajzi részét közli, a vers-

szerzők nevével együtt, a verseket nem, pedig bizonyára ezekben is vannak életrajzi adatok, vonatkozások s a közlést már csak e miatt is megérdemelték volna, ha ritkaságuk nem tenné is azokat érdekesekké. A későbbi időből származó magyar emléklapnak Zoványi még címét se közli, pedig a fentemlített okokból, tekintve, hogy ez magyar nyelven van írva, ez is megóvándó lenne az előbb utóbb bekövetkező elpusztulástól.

1.

[166.] (*Kolozsvár,*) 1673.

Mors Vere Christiana viri Dei admodum reverendi ac clarissimi Dn. Petri Kovásznai, Ecclesiarum Orthodoxarum in Transylvania Episcopi; Fratrum in Comitatu Kolos ac Tractu Kalotaszeg Senioris. Ecclesiae denique Orthodoxae Claudiopolitanae Ministri . . . Anno Domini 1673, die 21. Julii.

Egyleveles nyomtatvány.

Porcsalmi András ref. lelkész. Pataki István kolozsvári ref. kollégiumi rektor, Sárpataki Mihály kolozsvári ref. lelkész, Tolnai Mihály és a kolozsvári ref. kollégium gyászverseivel.

2.

[167.] (*Kolozsvár,*) 1689.

Beati Manes Viri dextrae Dei clarissimi dum viveret ac doctissimi D. Michaelis Szathmár-Némethi Operarii in colenda Messe quae Claudiopoli Christo colligitur laboriosissimi, Dioecesium Colos et Kalota-Szeg Senioris gravissimi . . . Die 25. Maj. 1689.

Egyleveles nyomtatvány.

Tolnai István, Szőnyi Nagy István ref. lelkész, Szathmár-Némethi Sámuel kollegiumi tanár, Jeddi Mihály kollégiumi senior, Gyalai György, Jenei György, Zentelki István (?) Hadadi István, Hosszúfalusi P. János, Veszprémi István, Gyalai K. András, Hunyadi B. Márton, Radnóti István, Ajtai Baltazár, Námfalusi Márton, Szilágyi Péter, Ajtai, Zoványi P. György, Nárallyai Márton, Bácsfalusi János, Sámsondi János, Balog Zsigmond, Stenczel János, Belényesi László, Bihari István, Csengeri István gyászverseivel.

3.

[168.] (*Kolozsvár,*) 1690.

Inferiae Piis Manibus Clarissimi quoad viveret ac doctissimi viri D. Stephani Tolnai, S. S. Theologiae in Collegio Reformato- rum Claudiopolitano Professoris, mox ibidem in Ecclesia Pastoris

ac Tractuum Kolos et Kalota-Szeg Senioris vigilantissimi, Medici secunda praxi laudatissimi, etc . . . Die 25. Martii, hora 4. matutina. Anno MDCXC . . .

Egyleveles nyomtatvány.

Szathmár-Némethi Sámuel tanár, Zentelki István kollégiumi senior, Papolczi K. Bálint, Hadadi András, Hunyadi Márton, Gyalai József, Marusi István, Margitai P. János, Zoványi György, Kurtány József, Sámsondi János, Viski P. Pál, Hunyadi B. András, Pongrácz György, Katona Mihály, Katona Pál, Csengeri István gyászverseivel.

4.

[169.] (*Kolozsvár.*) 1693.

Immortale Decus magnae eruditionis gloria inclyto nomini etiam post fata superstiti, Praeclarissimi dum viveret ac Celeberimi viri, D. Stephani S. Pataki, Celsissimi Principis ac Domini D. Michaelis Apaffi II. h. t. Ephori dexterrimi per multos retro annos in Colleg. Reform. Claudiop. Lingvarum, Philosophiae, mox SS. Theologiae Professoris acutissimi, facundissimi etc. etc . . . Die 2. Januarii Anno 1693. Aétatis suae LII.

Egyleveles nyomtatvány.

Szathmár-Némethi Sámuel tanár, Batai György lelkész, Csepregi Turkovics Mihály tanár, Tótfalusi Kis Miklós, Hadadi Mihály lelkész, Boros Gáspár lelkész, Lengyelfalvi István kolozsvári isk. senior, Gyarmati János, Bölöni D. Illyés, Gyalai B. Márton, Gyalai K. András, Hadadi András, Gyulai Márton, Deési György, Szilágyi János és Péter, Divini Pál, Veszprémi József, Radnótfái Sz. János, Margitai P. János, Soós Ferencz, Várallyai Márton, Zoványi György, Némethi János, Kurtány József, Balog Zsigmond, Sz. Mihályi János, Viski Pál, Csengeri Péter, Laki Péter, Ujhelyi Ferencz gyászverseivel.

5.

[170.] (*Kolozsvár.*) 1698.

ATHANASIA, quam Beato e vivis excessu Ipso die Athanasii sacri Ingressus est Clarissimus ac Doctissimus D. Georgius Batai, Minister Christi in ecclesia orthodoxa Claudiopolitana fidelissimus, Dioecesium Kolos et Kalota-Szeg notarius juratus etc . . . A. 1698. Sept. 11.

Egyleveles nyomtatvány.

Csepregi T. Mihály kolozsvári lelkész, Almási József kollégiumi senior, Dömsödi János, Udvarhelyi Mihály, Mérai István, Polgári András, Dési János, Kisztri N. István, Fogarasi Gábor, Viski Mihály,

Uzoni Mihály, Teleki Mihály, Tordai Dávid, Szigethi Mihály, S. Pataki János, Kőröspataki Ferencz. Erdődi Mihály, Bodoki István, Técsi Zakariás, Iványos Miklós, Rhédei Sándor és Mihály, Nagy Gábor gyászverseivel.

6.

[171.] (*Kolozsvár.*) 1702.

Exemplar, Viri in emolumentum boni Publici nati atque animati. Quod, visendum exhibet, vel in ipsa mortis imagine, Praeclarissimus ac industrio labore cultissimus D. Nicolaus Kis M. Tótfalusi, Magister Artis Literariae in Transilvania, Sculptoriae videlicet, Fusoriae etc. necnon ipsius Typographiae Praeses . . . Claudiopoli, Anno Aerae vulgaris 1702. die 20. Mensis Martii . . .

Egyleveles nyomtatvány.

Csepregi Turkovics Mihály kolozsvári ref. lelkész. Vizaknai Briccius (Bereczk) György orvos, Kőröspataki Ferencz kollégiumi senior, Dodoki D. István contrascriba. Vizaknai András, Bihari N. András, Técsi N. Zakariás, Szarvadi János. Vaji Ferencz, Martonosi Mihály, Baczoni Máté, Csengeri T. Pál, Almási Bénéjámín, Daróczi K. András, Miklósvári János, Csávási Sámuel, Tholdi V. Miklós, Harasztosi Mihály, Tétsi Mihály, Székely Mózes, Rhédei Sándor, Mihály és Ferencz, Szegedi Ferencz. Jura Tamás és négy könyvnyomtató u. m. Fekete Jakab, Telegdi Pap Sámuel, Heltzdörffer Mihály, Miskolczi Cs. Ferencz gyászverseivel.

7.

[172.] (*Kolozsvár.*) 1704.

Austeritas fatorum Singulari documento demonstrata, in morte praematura Viri desideratissimi, Reverendi ac Clarissimi D. Michaelis T. Csepregi, In Ecclesia Reformatorum Claudiopolitana Ministri verbi Divini . . . Ao 1704. Die 13. M. April.

Egyleveles nyomtatvány.

Divini Pál kolozsvári lelkész, Bihari N. András kollégiumi senior, Tétsi Mihály, Köpeczi János. Diószegi Gábor, Daróczi K. István, Viski János, Deáki József, Jenei Miklós, Bányai Mihály, Bagosi István, Radi Sámuel, Rátkai P. Péter, Bányai Mátyás, Szőlősi Mihály, Zalányi Pál, Seres Sámuel, Tokai István, Sz. Mihályi Pál, Mogyorósi Tamás, Sz. Némethi Mihály, Vadkerti Pál, Mohai Zsigmond, Füzéri György, Kalnai György, Vári János. Csepregi T. György testvére, Ujhelyi Zsigmond, S. Pataki István, Luczai László, Sámsondi József gyászverseivel.

8.

[173.] (*Kolozsvár.*) 1709.

Portus Aeternum Duraturae Quietis. Ad quem Post impleta fidelis servi munia Praematura morte vivis ereptus, citato cursu appulit Clarissimus ac Doctissimus D. Michael Szathmar-Nemethi, Philosophiae, et Lingvarum S. S. Hebraicae, ac Graecae, in illustri Claudiopolitano Reformatorum Collegio Professor solidissimus; etc . . . A. 1709.

Egyleveles nyomtatvány.

Mogyorósi Tamás kollégiumi senior, Csernátoni József, Kőrösi István, Vekei József, Deesi György, Remethei János, Váradi Gábor, Fűzesi Mihály, Viski Márton, Zalányi István, Baczoni Mihály, Dalnoki István, Budai András, Illyefalvi Mihály, Pataki István, Mezei István, Tetsi András, Martonosi Mihály, Baczoni P. János, Kolozsvári György, Baczoni Márton, Viski János, Vásárhelyi K. Mihály, Viski Pál, Ujvárosi Mihály, Zalányi Gergely, Vitéz György, Laki Péter gyászverseivel.

TÁRCZA.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK SZERVEZETE ÉS SZOLGÁLATI SZABÁLYZATA.

(Első közlemény.)

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1898 február 25-ikén 10,498. sz. a. kelt rendeletével a Magyar Nemzeti Múzeum részére új szervezetet és szolgálati szabályzatot állapított meg. E szabályzatból kivonatolva közöljük az általános résznek azon pontjait, melyek az egész intézetre kiterjedve, a könyvtári osztálynak az intézethez és az egyes osztályokhoz való viszonyát szabályozzák; a könyvtár belső szervezetére és ügykezelésére vonatkozó különös rész szövegét pedig egész terjedelmében közzétesszük.

I. Általános rész.

1. §.

Az 1807. XXIV., 1808. VIII. s az 1836. XXXVII. és XXXVIII. t.-cikkek alapján létesített Magyar Nemzeti Múzeum országos intézet, mely javadalmát részben saját alapítványi tőkéje jövedelmeiből, részben az országgyűlés által évről-évre megszavazott összegben, az államkincstárból húzza.

A Magyar Nemzeti Múzeum a vallás- és közokt. magy. kir. miniszter hatósága és kormányzata alatt áll.

2. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum célja: a hazai történelem és segédtudományai, úgyszintén a közmívelődés s a természettudományok keretébe tartozó, elsősorban hazai, másodsorban pedig a hazaiak kiegészítésére szolgáló külföldi tárgyak gyűjtése és megőrzése; célja továbbá, hogy a múzeum egyes osztályaiban képviselt szakokat a gyűjtemények tudományos feldolgozása útján fejlessze, s a gyűjtemények nyilvánossága révén a közmívelődést szemléleti úton is előmozdítsa.

A Magyar Nemzeti Múzeum ezenkívül »A Magyar Nemzeti Múzeum kiadványai« gyűjteményes elnevezés alatt, tudományos szakmunkákat is ad ki.

3. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum kizárólag tudományos és közművelődési czélokra lévén rendelve: annak épülete és az azt környező kert a fenti czéloknak nem szolgáló gyülekezések vagy ünnepélyek színhelye nem lehet.

4. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteménytárai a következők:

1. Széchenyi orsz. könyvtár, — melynek részei:

a) könyvtár (nyomtatványok);

b) kéziratár;

c) levéltár (a letétbe helyezett családi levéltárakkal együtt);

d) hírlapkönyvtár.

2. Érem- és régiségár, *stb.* . . .

Az osztályok rendelkezésére ez idő szerint: fényképészeti-, gipszöntő-, vegytani- és állattani laboratoriumok állanak.

A Széchenyi orsz. könyvtár hivatása a Magyarországra vonatkozó kéziratok és oklevelek felkutatása s eredetiben vagy hű másolatban való megszerzése; továbbá az 1897. évi XLI. t.-cz. alapján a Magyarorszáiban megjelent minden nyomtatványnak —, valamint különös tekintettel a hazai történelemre és segédtudományaira, ama külföldi nyomtatványoknak gyűjtése, melyek Magyarországra vonatkoznak . . .

5. §.

Ha a múzeum birtokába, ajándék vagy hagyomány útján, vagy más úton, gyűjteményeinek keretébe nem tartozó tárgyak kerülnek: azok, az adakozó értesítése mellett, letétkép oly állami közintézeteknek engedendők át, melyek hasonló tárgyak gyűjtésére hivatvák.

Történelmi, tudományos vagy műbecscsel egyáltalában nem bíró tárgyakat a Magyar Nemzeti Múzeum nem köteles elfogadni.

6. §.

A múzeumi hivatalos órák hétköznaponként, illetőleg a gyűjtemények nyitási napjain, reggel 9 órától d. u. 1-ig, de ha szükséges, azon túl is tartanak.

A könyvtár olvasó- és dolgozóterme minden év január 1-től június hó végeig, továbbá szeptember 1-től az év végeig a hivatalos órák alatt naponként nyitva áll.

7. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumnak igazgatósági irodája van.

A múzeum hivatalos teendőit a tisztviselői kar és illetőleg a szolgazemélyzet látja el. Ezek:

a) *Az igazgatóság*: igazgató, titkár (együttal pénztárnok), és irnok:

b) *az osztálytisztviselők*: igazgató-örök (közülök a szolgálatban legidősebb egyszersmind az igazgató helyettese. és egyikök a Magyar Nemzeti Múzeum pénztárának ellenőre), örök, segédörök, segédek.

c) *szolgaszemélyzet*: laboransok, kapus, szolgálk és háziszolgálk. Kívülök, a mutatkozó szükség szerint, mint állami szolgálatban nem állók, osztály-tisztviselői teendőkben napidíj mellett segédkeznek váltakozó számú ideiglenesen alkalmazott egyének.

Osztálynyitáskor a szolgaszemélyzet kiegészítésére, felügyelet céljából, rokkant katonák, — a múzeumkerti és a külső felügyeletre. kerti és éjjeli örök alkalmaztatnak.

8. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselőinek rangsorát és fizetési fokozatát az 1893: IV. t-cz.. napi díjaikat pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1896. évi 1139 eln. sz. a. kiadott rendelete szabályozza.

A szolgaszemélyzet, hivatalos kiküldése esetén, szabályszerű élelmezési díjában részesül.

9. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóját a vallás- és közokt. m. kir. miniszter javaslatára ő cs. és apost. kir. Felsőége, — a Széchenyi orsz. könyvtár nyomtatványi osztályának órét, egy segédét és egy szolgálját, az alapító-level értelmében a gróf Széchenyi-család javaslatára a vallás- és közokt. m. kir. miniszter, — a múzeum összes többi tisztviselőit és szolgaszemélyzetét az igazgató javaslatára a vallás- és közokt. m. kir. miniszter nevezi ki.

A napidijasokat az osztályvezetők meghallgatása mellett, a rokkant katonákat, kerti- és éjjeli öröket pedig illetékes hatóságuk hozzájárulásával a múzeumi igazgató alkalmazza.

Múzeumi tisztviselő ez álláson kívül, más hivatalos állást a vallás- és közokt. miniszterintúntól nyert előleges engedély nélkül nem viselhet.

Magánczélú, habár szakmájukba is vágó tudományos munkálkodást az osztálytisztviselők és alkalmazottak, hivatalos óráik alatt általában nem-, illetőleg csak oly esetben végezhetnek, ha igazolni tudják, hogy e mellett hivatalos teendőjük semminemű hátramaradást nem szenved.

Múzeumi tisztviselőnek, kézi könyvtárától eltekintve, szakmájába vágó magángyűjteményt tartani nem szabad. Amennyiben a múzeumhoz kineveztetésekor ilyen gyűjteménye volna, köteles azon egy év alatt túladni, s megvételtre első sorban a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajánlani fel.

Múzeumi tisztviselőnek a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát

képező, akár eladásra került gyűjteménybeli, akár használaton kívül helyezett felszerelési tárgyat, még nyilvános árverésen sem szabad megvennie.

10. §.

A múzeumi tisztviselők minősítését illetőleg az 1883. évi I. t-czikk 1. és 3. §§-ban foglalt általános elvek mérvadóak.

Különösen pedig:

A segédi állásra alkalmazandóktól megkívánatik annak igazolása, hogy a tanulmányaik végzésekor fennállott rendszer szerint egyetemen, vagy más felsőbb iskolán teljes tanfolyamot végeztek. Ezenkívül kineveztetésüket megelőzőleg az igazgató, az illető osztályvezető, s egy meghívott szakférfiú jelenlétében szakbeli képzettségüket colloquiummal is bizonyítaniok kell, különös tekintettel annak az osztálynak ügykörére, melyben működni óhajtanak.

A segédőröktől, az öröktől és az igazgató-őröktől a doktori oklevél kívánatik.

Irodalmi, vagy egyéb tudományos működés útján igazolt kiváló szakbeli képzettség esetén azonban e feltétel alól, valamint a segédi állásra pályázóknál a colloquium kötelezettsége alól az igazgató javaslatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter kivételképen felmentést adhat.

...

Az osztálytisztviselőktől az illető osztály ügykörének természete szerint a magyar nyelven kívül még két élő nyelv, s lehetőleg a latin nyelv tudása, a titkártól pedig a magyar és német nyelvnek beszédben és írásban való tudása kívánatik meg.

Az osztálytisztviselőktől irodalmi munkásságuk feltüntetésén kívül megkívánatik még, és pedig:

a) a könyvtárban magyar történelmi és irodalomtörténeti vagy diplomatikai . . . collegiumok sikeres hallgatása. . . .

A múzeumi tisztviselőkről és szolgálókról rendes minősítési táblázatok vezetettek, melyek az igazgatósági irodában őriztetnek.

A Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői és szolgáló utolsó szolgálati évök teljes fizetésével felérő nyugdíjra, az 1885. évi XI. törvényczikk értelmében, 40 évi szolgálat alapján jogosítottak, s ha a szolgálat kötelékétől megválnak, a maguk, s illetőleg hozzátartozóik állandó ellátása, vagy pedig egyszer s mindenkorra szóló kielégítése iránt e törvényczikk értelmében történik intézkedés.

11. §.

A múzeumi tisztviselők, a mennyiben a szolgálat érdekei megengedik, évenként 6 hétre terjedhető szabadságidőre tarthatnak igényt.

Az osztályvezető az alája rendelt tisztviselőknak és szolgálóknak 3 napig-, és az igazgató általában 8 napig terjedhető szabadságot adhat.

A 8 napot meghaladó szabadságolás iránti kérvények felett, melyek írásban adandók be, s mindenkor az osztályvezető ellenjegy-

zésével látandók el, az igazgatóság felterjesztése alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter határoz (23. §. k).

12. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum összes kiállított gyűjteménytárgyainak megismerlése nyitás idején, valamint azoknak hivatalos órák alatt a fennálló szabályok keretén belül való tudományos használata, ingyenes. A nyitási napokon kívül, a hivatalos órák alatt jövő látogatók, valamint azok, kik a könyvtár helyiségeit megtekinteni kívánják, személyenként és osztályonként 50 kr. belépti díjat fizetnek. Minden osztályvezetőnek jogában áll, hogy szaktudósnak ilyenkor is ingyen belépést engedélyezzen.

A belépti díjak az illető osztály gyarapítására fordítandók.

Múzeumi tárgyakat az osztályokból, vagy az intézeti épületből kívinni, azok érdekében szükséges helyreállítások és egyéb munkálatok, továbbá az 50., 53., 57. és 61. §§-ban körülírt esetek kivételével, meg nem engedtetik. Kivételt képez még a tárgyaknak tudományos bemutatások, előadások céljából való kivitele, mely esetben azok épségeért a kölcsönadó osztályvezető felelős; netáni sérülés esetén a Magyar Nemzeti Múzeumnak a kölcsönkérővel szemben kártérítési igénye van. Ilyen előadásokon legalább egy osztálytisztviselő jelen lenni köteles.

A kölcsönkért tárgyak megadása, vagy megtagadása az osztályvezető javaslata alapján az igazgató feltétlen joga.

13. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumot, mint országos közművelődési intézetet, hatóságokkal, intézetekkel, hivatalos és magánszemélyekkel szemben az igazgató, — jogügyleteiben, és pedig úgy a peres, mint a peren kívüli eljárásban, az 1868. LIV. t-cz. 84. §-a szerint, a közalapítványi kir. ügyigazgatóság képviseli.

14. §.

Az osztálytisztviselők egymásközötti viszonyát, az egyes osztályokban elhelyezett gyűjteménytárgyak gondozását, s az osztályok hivatalos ügyeinek ellátását illetőleg minden osztálynak külön-külön ügyrendje van; míg a múzeum épületét és tartozékait illetőleg, a múzeumi házirend szolgál zsinórmértékül.

Ugy az osztályok ügyrendjét, mint a múzeum házirendjét, s az azokban esetről-esetre szükséges változtatásokat, az igazgató javaslataira, a vallás- és közoktatásügyi miniszter hagyja jóvá.

II. A Magyar Nemzeti Múzeumi tanács.

15. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum szervezetének és gyűjteményeinek fejlesztése érdekében magyar nemzeti múzeumi tanács szerveztetik.

A tanács feladata: a Magyar Nemzeti Múzeum iránt az érdek-

lódés fokozása, — a Magyar Nemzeti Múzeum közmívelődési rendeltetésének minél teljesebb megvalósítására alkalmas eszközökről, azok mérvéről, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, és általában a társadalomnak minél alaposabb tájékoztatása; különösen a múzeum javára szolgáló alapítványok és adományok gyarapításának előmozdítása, — a gyűjtemények gyarapításának és czélszerű elhelyezésének, az azokban foglalt tudományos anyag ismertetésének megvitatása, — a tisztviselők szakszerű munkásságának előmozdítása, — a kívánatosnak látszó, s a költségvetési előirányzatok keretében megvalósítható intézkedések javaslatba hozatala.

A tanács elnöke a vallás- és közoktatásügyi miniszter, akadályoztatása esetén helyettese az államtitkár. Mindkettőjük akadályoztatása esetén a tanács üléseit, annak a miniszter által három évre megbízott egyik tagja, mint a tanács másodelnöke, vezeti.

A tanács 14 tagból áll, kiket a Magyar Nemzeti Múzeum ügyei iránt avatott és meleg érdeklődést tanúsító kiváló férfiak köréből (köztük a főrendi háznak és a képviselőháznak legalább két-két tagját), végül egy előadó-jegyzőt, három évi megbizással, a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevez ki.

A tanács ülésein a vallás- és közoktatásügyi miniszterium illetékes ügyosztályának főnöke, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, és, valahányszor az ügy természete megkívánja, a múzeum osztályainak vezetői, hivatalból vesznek részt, a szükséges felvilágosítások adása végett.

16. §.

A Magyar Nemzeti Múzeumi tanács a miniszter meghívására évenként legalább kétszer tart ülést, melyen a múzeumi igazgató részéről közlendők:

- a) a szervezetet, újjárendezést, vagy használatot illetőleg tervezett, vagy foganatosított minden lényegesebb változtatás;
- b) az előző évi zárszámadás kapcsán a jövő évi költségeloirányzat és indokolása;
- c) a beállott személyi változások;
- d) a múzeumi tisztviselők beosztása, ügyköre és az általuk végzett munkák;
- e) a tisztviselők szakszerű működése irodalmi vagy társadalmi téren;
- f) az osztályok gyarapodásai vétel, ajándék, csere, vagy bármi más módon;
- g) a múzeumi összes tőkék, alapok és alapítványok állagának és jövedelmeinek kimutatása.

Tárgyalja továbbá a tanács a miniszter által hozzá utalt ügyeket, és a felmerült indítványokat.

A tanács minden egyes tagja tehet indítványt; s ha berendezésről vagy építkezésről van szó, a tanács testületileg, vagy kiküldöttjei által végzendő helyszíni szemlét is határozhat el.

A tanács tagjai a múzeum gyűjteményeit mindenkor megtekinthetik s a kezelés módjáról meggyőződést szerezhetnek.

17. §.

A tanács elnöke a tanácsot saját elhatározásából bármikor összehívhatja, de a tanács, bármely tagjának, vagy a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójának megokolt előterjesztésére is, összehívható.

A tanács üléseinek napirendjét a miniszter állapítja meg, s arról a tagokat a meghívással egyidejűleg értesíti. A napirend tárgyain kívül a jelenlevők esetleges indítványai is tárgyalandók.

A tanács ülésein tett nyilatkozatok lehető részletességgel, a tanácskozás eredményének elnöki összegezése pedig egész terjedelmében foglalandó a jegyzőkönyvbe, melyet az elnöklőn és a jegyzőn kívül két jelen volt tag is aláír, mint hitelesítő.

E jegyzőkönyvek a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztendők.

III. Az igazgatóság.

18. §.

Az igazgató hatásköre és felügyeleti joga kiterjed a Magyar Nemzeti Múzeum összes gyűjteménytáira, tisztviselőire és szolgaszemélyzetére, épületére s az épületet környező kertre.

Ő felelős a közmivelődési intézet jóléteért gazdasági, tudományos, művészi és fegyelmi tekintetben. Ez okból kötelessége: az intézetre vonatkozó minden törvényt és szabályrendeletet végrehajtani és azok végrehajtását ellenőrizni, a mutatkozó hiányokat megszüntetni s az intézet javára irányuló javaslatokat megtenni.

Az újonnan kinevezett múzeumi tisztviselőket és szolgálkat, a múzeumi személyzet jelenlétében ő esketi fel, állásukba ő vezeti be; a gyűjteménytárak vezetésében történt személyváltozás esetén a gyűjtemények s a leltári tárgyak az ő jelenlétében és közreműködésével adatnak át.

...

19. §.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, a múzeumi tisztviselők és idegen felek számára naponként hivatalos órákat tart.

Székhelyéről előzetes miniszteri engedély nélkül 8 napnál hosszabb időre nem távozhatik.

Akadályoztatása, vagy távolléte esetén a szolgálatban levő legidősebb igazgató-őr helyettesíti. (7. §.)

A múzeum tisztviselőkara és szolgaszemélyzete köteles tisztelettel viseltetik az igazgató személye iránt s engedelmességgel tartozik rendeleteinek végrehajtásában.

20. §.

Az igazgató ellenőrzi a múzeum tisztviselőit hivatali teendőik teljesítésében.

A múzeumi gyűjtemények teljességéről helyszíni szemle-, és a lajstromokkal egyeztető próbák útján magának évenként minél többször, mindenestre pedig az osztályvezető hosszabb időre terjedő távozása előtt s visszaérkezete után, ennek jelenlétében meggyőződést szerezni tartozik.

A száz forintot meghaladó vételek eszközzése az igazgató előzetes hozzájárulásától függ. (24. §.) Kisebb helyreállítási vagy bútorozási munkákat az évi költségelőirányzat keretében elrendelhet.

A Magyar Nemzeti Múzeum érdekében álló rövidebb tartamú hivatalos kiküldetések iránt a felmerülő szükséghez képest az igazgató saját hatáskörében intézkedik. Ezekről az úti számla felterjesztésekor a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak jelentést tesz.

A gyűjtemények növekedéséről s a múzeum látogatottságáról az osztályvezetőktől hozzá érkező kimutatások alapján, a vallás- és közokt. magy. kir. miniszteriumhoz havonként jelentést tesz, s e jelentésnek hírlapokban való közzététele iránt intézkedik.

A múzeum egész működéséről egyszer évenként a miniszteriumnak részletes jelentést tesz.

21. §.

Az igazgató vezetője a múzeum központi irodájának; mint ilyen a múzeum hivatalos érintkezésében kibocsátás alá kerülő ügyiratokat ő adja ki s írja alá; — a bírósági vagy más közhatalósági határozatokat, melyek a múzeum jogi ügyeire vonatkoznak, beérkezésük után azonnal, a közalap. kir. ügyigazgatóságához teszi át. Felügyel a házi pénztárra, mely az e részben kiadott külön szabályzat szerint (42—45. §§.) kezeletik.

Az intézetre vonatkozó javaslatokat saját véleménye kíséretében a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez ő terjeszti fel. Valamely osztályvezető távolléte, vagy akadályoztatása esetében annak helyettesítéséről gondoskodik. Ugyancsak ő terjeszti fel az osztály-tisztviselők kinevezésére vonatkozó javaslatokat az illető osztályvezető írásbeli javaslata alapján.

A Nemzeti Múzeumot érdeklő javadalmi tételek felhasználása iránt, az érvényben levő törvények és rendeletek megtartásával, az igazgató saját hatáskörében intézkedik.

A múzeumhoz beérkezett ajándékokért egy hónap leforgása alatt az ajándékozónak köszönő levelet küld. Fontosabb ajándékokról a vallás- és közokt. miniszternek jelentést tesz.

22. §.

A múzeumi igazgató az osztályvezetőkkel és az örök, segédörök és segédek egy-egy képviselőjével minden naptári évnegyed első napjainak egyikén igazgatósági ülést tart; ilyen ülés azonban az igazgató belátása szerint, vagy legalább két osztályvezető írásbeli megokolt kérelmére ezenkívül is, bármikor egybehívható. Az igazga-

tónak jogában állván az osztályvezetőknek ülés egybehívására irányuló kérelmét esetleg meg is tagadni, kérelmüket ezek a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz felelteszhetik.

Az igazgatósági ülésnek elnöke a múzeumi igazgató, távollétében pedig helyettese; szavazó tagjai az osztályvezetők, egy ór. egy segédőr és egy segéd, kiket tisztársaik minden év első hetében az igazgató által összehívandó ülésben a maguk kebeléből, osztályok szerint váltakozva, titkos szavazattal, megválasztanak; az ülés jegyzője a titkár. Az igazgatósági ülésen, esetről-esetre történt meghívás alapján, egyéb múzeumi tisztviselők, vagy szakférfiak is részt vehetnek, a nélkül azonban, hogy szavazó joguk volna.

Határozatképes az ülés, ha az elnökön kívül legalább 4 szavazó tag van jelen. A határozatok szavazat-többséggel hozatnak. Szavazatok egyenlősége esetén az elnök szavazata dönt.

Az ülésekről szóló jegyzőkönyvek, melyeket az elnökön s a jegyzőn kívül a jelen voltak is aláírnak, jóváhagyás végett, illetve hivatalos használatra, minden ülés után legkésőbb 8 nappal, a vallás- és közokt. magy. kir. miniszteriumhoz hiteles másolatban felterjesztendőek.

23. §.

Az igazgatósági ülés tárgyai:

a) A legutóbbi ülés óta leérkezett miniszteri leiratok, rendeletek s utalványok, vagy egyéb hatósági megkeresések felolvasása a jegyző által, s elintézésök rövid jelzése.

b) Az osztályvezetők jelentése a gyűjteménytáraknak vétel, ajándék, hagyomány, csere stb. útján való negyedévi gyarapodásáról.

c) A negyedév alatt végzett munkák kimutatása osztályonként és személyenként, az osztályvezetők által előadva.

Határozathozatal a következő ügyekben:

d) Az osztályok szakkönyvtárainak gyarapítására felvett összeg felosztási arányában netán szükséges változtatás, továbbá az olyan vételek kérdésében, melyeknek kifizetésére egy másik osztály javadalmából kölcsönvétel válik szükségessé. Az ily kölcsönadás azonban csakis az ez által érdekelt osztály vezetőjének világos beleegyezésével határozható el.

e) Ajándék, vagy hagyomány útján a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába jutott, de keretébe nem tartozó tárgyaknak, letétképen valamely más közművelődési intézetben elhelyezése.

f) A múzeumi tisztviselők és szolgálak, valamint a látogatók sérelmei, a mennyiben rövid úton elintézhetőek nem voltak.

g) A nemzeti múzeumtól kért bírálatok, vagy szakbeli vélemények ügyében, a mennyiben a bírálat, vagy vélemény nem közvetlenül valamely múzeumi tisztviselőtől kéretett.

h) Az évi jelentés szövegének megállapítása.

Az ülés tárgyai továbbá:

i) Az évenkinti tudományos utazásokra, vagy jutalmakra és segélyekre vonatkozó javaslatok, a rögtöni segély eseteit kivéve, valamint a tudományos utazásokról tett írásbeli jelentések.

k) A tisztviselőknek 8 napon túl terjedő szabadságolási ügyei, melyeknél mindenkor olynemű beosztás tartandó szem előtt, hogy az osztály tudományos érdeke csorbát ne szenvedjen.

l) Az intézet állami költségvetésének módosítására irányuló, az intézet szervezetét, házi rendjét vagy állagát érintő, s az osztályoknak egészben vagy részben való újjárendezését vagy bebutorozását célzó minden javaslat.

m) Végül általában, a Magyar Nemzeti Múzeum keretében előforduló minden nevezetesebb mozzanat.

A *d—h*) pontok eseteiben az igazgatósági ülésben hozott határozatok közvetlenül végrehajthatók. Jogában áll azonban az igazgatónak, ha véleménye az ülés határozatától eltér, vagy más okból szükségesnek tartja, a határozat végrehajtása előtt a vallás- és közoktatásügyi minisztertől kérni utasítást.

A ki az igazgatósági ülésen meg nem jelenik, elmaradását kellő időben kimenteni köteles.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

1898 ÁPRIL 1-TŐL JÚNIUS 30-IG.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokból 2212 db., áthelyezés útján 8 db., ajándék útján 306 db., vétel útján 200 db., összesen 2726 db. nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenkívül köteles példányokként beérkezett: Alapszabályok 224 db., halotti jelentések 746 db., hivatalos jellegű iratok 132 db., műsorok 677 db., periratok 23 db., püspöki körlevelek 109 db., szinlapok 1789 db., vegyesek 524 db., zárószámadások és egyesületi jelentések 1050 db., összesen 5274 db. apró nyomtatvány. A vételre fordított összeg 372 frtot és 88 márka 90 fillért tesz ki.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: Altenburger Gyula, Austerlitz Zsigmond Bécsből, Barna Henrik New-Yorkból, a bécsi császári tud. akadémia (2 db.), a bécsi cs. kir. központi statisztikai bizottság (4 db.), a brünni morva iparmúzeum, Budapest főváros statisztikai hivatala, a budapesti ev. magyar német egyház, a Budapesti Orvosegylet igazgatósága (2 db.). Daday Jenő, Darnay Kálmán Sümegről (2. db.), Dömötör László Szegzárdról.

az eperjesi evang. kollégium, Éble Gábor (3 db.), az erdélyi Muzeum-Egylet, Erdélyi Pál, az Erdészeti Lapok szerkesztősége, (15 db.), Fejérpataky László (3 db.), Fenyvessy Ferencz Páparól (12 db.), a főrendiház irodája. (7 db.), Frank M. Highley Philadelphiából, Geréb József, Hampel József, Hauser Otto Zürichből, Havass Rezső, Heya Mihály Kiscestről, Hubert Emil, a m. kir. igazságügyminiszterium (5 db.), a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége, a Magyar Heraldikai és Geneal. Társulat (30 db.), a Magyar Kárpát-Egyesület, a Kath. Paedagogia szerkesztősége, Kelecsényi Károly, a képviselőházi iroda (42 db.), Kéry Gyula, Király Péter Debreczenből, a kolozsvári egyetemi könyvtár (2 db.), Klebersberg Géza (5 db.), Kozma Bernát, a königsbergi Phys.-öcon. Gesellschaft, a Közgazdasági Szemle szerkesztősége, a közös pénzügyminiszterium. Légrády testvérek (2 db.), a Magyar Gazdák Szemléjének szerkesztősége (2 db.), a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle szerkesztősége, a Magyar Könyvszemle szerkesztősége (30 db.), a Magyar Mérnök és Építészegylet szerkesztősége, a Magyar Nemzeti Múzeum irodája (3 db.), a Magyar Tudományos Akadémia (2 db.), az olasz közoktatásügyi miniszterium, az Országos Állatorvos-egyesület (8 db.), az Országos Levéltár (2 db.), az osztrák kereskedelmi miniszterium, az osztrák-magyar bank (4 db.), a m. kir. pénzügyminiszterium (20 db.), Petényi Ottó (4 db.), Polgár Kálmán (5 db.), a Prot. Orsz. Árvaegyesület, Raffay Ferencz Győrből, Rákosy Jakab Uzonból, Récsy Viktor Pannonhalmáról, Rupp Kornél, Sándor szerb király ő felsége, a Stefánia-Egylet, Stewart Charles Saint-Paulból (4 db.), a m. kir. szabadalmi hivatal (5 db.), Szádeczky Lajos Kolozsvárról, Szalay Imre, az eperjesi Széchényi-kör, a sepsi-szent-györgyi Székely-Mikó-kollégium, a széki állami iskola igazgatósága, ifj. Szinnyei József, a technologiai iparmúzeum, a Természettudományi Társulat (4 db.), a tiszáninneni ref. egyházkerület, a budapesti egyetemi könyvtár, a Turul szerkesztősége (2 db.), a Vadász- és Versenylap szerkesztősége, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium (3 db.), a Vendvidéki Közm.-Egyesület Muraszombatról, Walter Gyula Esztergomból, a würzburgi Phys.-med. Gesellschaft.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Szepesi Czombor Márton, *Europica Varietas*. Kassa, 1620. 2. Peczeli Király Imre, *Catechismus*. Lőcse, 1635. 3. Szőnyi István, *Paraditsomi multság*. Kolozsvár 1690. 4. Werőczy Ferencz, *Lelki harcz*. Kolozsvár, 1691. 5. Aristotelous *περι ἀρετῆν*; Coronae, 1555. 6. Aristotelis Libellus de virtutibus et vitiis. Coronae, 1555. 7. *Venustissimae quaedam graecae epistolae*. Coronae, 1555. 8. *ΓΝΩΜΑΙΤΟΝ Γρηγορίου Κορωνη*. 9. *ΓΝΩΜΑΙ νομοετιχοι. Κορωνη*. 10. Philonis iudaei eloquentissimi libellus. De mercede Meretricis. Coronae, 1555. 11. Molinaeus Péter, *Pax animae*, Kolozsvár, 1680.

A könyvtár helyiségeiben 3095 egyén 6960 nyomtatványt, kikölcsönzés útján pedig 330 egyén 609 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben osztályoztatott 960 mű, amelyekről 1113 czédula készítettett. Kötés alá adatott 144 munka 310 kötetben. Reklamáltatott 70 folyóirat.

A tudományos czélra szolgáló köteles példányok beszolgáltatásáról szóló új törvény, mely úgy az 1897. évi december 11-ikétől 30-ikáig, mint a jelen év első negyedében forgalomba hozott nyomdai termékek beszolgáltatásának határidejéül április hó két első hetét tűzte ki. nagy mértékben megszorította a könyvtári tisztviselők teendőit. A beküldött sajtótermékek átvétele az erre a czélra külön berendezett földszinti helyiségben történt és állandóan egy tisztviselőt, egyapidijast és egy szolgát foglalkoztatott. A törvény rendelkezéseinek betartása körül azonban annyi tájékozatlanság mutatkozott az egyes nyomdatulajdonosoknál, hogy a beérkezett anyag tervbe vett feldolgozása lehetetlenné vált. A legtöbb nyomdász későn vevén tudomást a törvény végrehajtása céljából kiadott miniszteri rendeletről, a legjobb akarat mellett sem voltak egyesek képesek beszolgáltatni az 1897. december 11-étől nyomdájukból kikerült sajtótermékeket. Innen van azután, hogy nem csak a múlt év utolsó három hetéről, hanem a folyó évi január, február hónapokról sem mondható teljesnek a beszolgáltatott anyag, bár a nagyobb nyomdák e részben még elég pontosan eleget tettek a törvény követelményeinek. Másrésről a törvény által megkövetelt kimutatás kiállítása, a megállapított határidő betartása, a beszolgáltatásra kijelölt nyomdatermékek megválasztása okozott sok zavart. Daczára annak, hogy minden egyes nyomdatulajdonos kapott egy a beküldés módozatait egész részletesen körülíró figyelmeztetést, és egy mintát a készitendő kimutatásokhoz, a legtöbb helyről vagy helytelenül kiállított kimutatást, vagy csak egy példányban kiállított érkezett be vagy beküldöttek oly nyomtatványokat, a melyeket nem kellett volna és viszont, vagy pedig a helyett hogy évnegyedenként összegyűjtve szolgáltatott volna be a köteles példányokat, havonként adták póstára azokat. Mindennek az elkerülhetlen következménye a sok figyelmeztetés, utbaigazítás, reklamálás lett. A beküldött és véglegesen átvett nyomdatermék-küldemények (csomagok) száma 483-at tesz ki. Részint sajtóterméket, részint pedig kimutatást 320 esetben voltunk kénytelenek reklamálni, kielégítő választ azonban mindezideig csak 156 esetben kaptunk. Minden beérkezett és véglegesen átvett nyomdatermékről az apró nyomtatványok leszámitásával bibliografiai czédula is készült ugyanakkor, a midőn a növedéknaplóba bevezettetett; ezek könyvtári czédulázása azonban, mint a hogy ez tervben volt, nem volt elvégezhető. A nyomdák törzskönyve sem volt még egybeállitható, mivel, bár az egyes

törvényhatóságokat, két ízben is megkerestettek, hogy a területükön fennálló nyomdák kimutatását számunkra megküldjék, Bereg, Gömör-Kis-Hont, Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyéből még maig sem érkezett be a kimutatás.

II.

A *kézirattár* a lefolyt negyedben ajándék útján 8 kéz- irattal, 7 irodalmi levéllel és 7 fényképmásolattal, vétel útján 25 kéz- irattal, 7 irodalmi levéllel, áthelyezés útján 68 irodalmi levéllel gyarapodott: ehhez járul ama 22 kéz- irat, melyet özv. Pulszky Ferenczné egyéb levéltári s kéz- irati anyaggal együtt a múzeumi igaz- gatósággal létrejött megállapodás értelmében a Magy. Nemz. Múzeum- nak átengedett, tehát az összes gyarapodás 56 kéz- irat, 82 irodalmi levél és 7 fényképmásolat, együtt 145 darab.

Ajándékaikkal Ludvig Béla, Kéry Gyula, Setéth Endre, Forster Gyula és a Magyar Könyvszemle szerkesztősége s kívülök özv. Pulszky Ferenczné és Hampel Józsefné gazdagították a gyűjteményt.

A megvásárolt kéz- iratok között Dreller Isáknak XVII. sz. német anabaptista krónikája és Szigligeti Edének *Próbakő* című két szakaszos vigjátéka emelendők ki. Amaz a magyarországi krónikáknak eddig ismeretlennek bizonyuló redakciója, emez Szigligeti kéz- iratainak kitünő gyűjteményéhez értékes kiegészítésül szolgál. Megemlítendők Setéth Károly művei, melyekből eredeti és fordított regények, novellák és szindarabok élénken világítják meg a romantikusok nagy hatását ez író fejlődésére.

Vásárlásra 116 frt 50 kr fordítottatott.

A lefolyt évnegyedben 56 kutató 31 db. kéz- iratot használt.

Az évnegyedi gyarapodás egész anyagát földolgozván s a munka alatt álló Irodalmi Levelek csoportjával foglalkozva, az évnegyedben végzett munka így alakul: Földolgoztatott 29 kéz- irat 54 kötetben 38 új czédulával, 1119 irodalmi levél 521 czédulán, tehát együttesen 1148 darab 559 czédulán s azonkívül javítás, pótlás v. revisio alá 21 czédula kerülvén, összesen 1148 db. s 580 czédula osztatott be végleges rendes helyére. E mai napon az Irodalmi Levelestárban 4215 levél 1688 czédulán földolgozva, áll a kutatók rendelkezésére. Köttetett 40 kötet kéz- irat.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása: köteles példányokból 321 évf. 18.435 száma, ajándék útján 19 évf. 3324 száma, vétel útján Zsilinszky Lajostól (5 frtért), Kerekes Páltól (5 frtért), 5 évf. 335 száma, összesen 345 évf. 22.094 száma.

A Budapest székes főváros könyvtára által átengedett hírlapokból 19 évfolyam 2924 száma vált be és szolgált kiegészítő- sül. Spitzer József úr 400 külföldi hírlapszámot ajándékozott.

A könyvtár helyiségében 611 egyén 1377 kötetet, házon kívül 6 egyén 27 kötetet, összesen 617 egyén 1404 kötet hírlapot használt.

Átnézett 481 hírlap 25,099 száma, czédulázott 61 hírlap 88 évfolyama és a meglevő czédulákra 128 újabb évfolyam iratott.

Reklamáló levél iratott 60, reklamátott az 1897 december 10-ig megjelent hírlapokból 749 hírlapszám; beérkezett (a múlt negyedévben reklamáltakkal együtt) 1194 szám. Kötés alá adatott 255 kötet hírlap. A M. Tud. Akadémiától átengedett nagy mennyiségű hírlappéldányokból a számok kiválogatása folyik.

IV.

A levéltári osztály ajándék útján (Bárky-Berhét Olga, Kéry Gyula, Forster Gyula, özv. Pulszky Ferenczné, Schönherr Gyula, Wachsmann Ferencz és egy ismeretlen ajándéka) 127, vétel útján (3317 frt értékben) 2840, összesen 3997 darabbal szaporodott; ehez járulnak a Bugarin-Horváth család levéltára, melyet Brezoviczai Bugarin-Horváth Géza örök letéteményként helyezett el, és néhai Pulszky Ferencz iratai, melyeket az elhunyt özvegye azon legmagasabb elhatározás ellenében, melylyel özvegyi nyugdíja évi 800 frtnyi kegydíjjal egészített ki, engedett át a Magyar Nemzeti Múzeumnak; mindkét utóbbi gyarapodás darabszáma csak a végleges rendezés kapcsán lesz kimutatható.

A törzsanyag gyarapodásából Pulszky Ferencz most említett iratain kívül kiváló fontossággal bir Szendrei János oklevélgyűjteménye, mely 3 db. XIII., 19 db. XIV., 61 db. XV. és 6 db. XVI. századi, összesen 101 db. mohácsi vész előtti oklevéllel, 12 középkori oklevél másolatával, 318 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 413 db. XVII., 953 db. XVIII., 744 db. XIX. századi és 44 db. vegyes természetű irattal, összesen 2573 darabbal gyarapította a levéltár.

Czímeres leveleink gyűjteménye 10 dbbal gyarapodott; ezek következők:

1. 1533 július 26. Buda. Zárai Lázár czímerlevele János királytól.
2. 1553 márczius 7. Grác. Belényesi Török Mihály czímerlevele I. Ferdinándtól.
3. 1606. aug. 16. Kassa, Buzay Mihály czímerlevele Bocskay Istvántól.
4. 1607. május 30. Gyula-Fejérvár. Hadadi Szász Mihály nemeslevele Rákóczy Zsigmondtól.
5. 1643 május 1. Gyula-Fejérvár. Kozma Lőrincz czímerlevele I. Rákóczy Györgytől.
6. 1659 augusztus 6. Bécs. Dubrawszky János czímerlevele I. Lipóttól.
7. 1660. február 10. Bécs. Johannes Miklós czímerlevele I. Lipóttól.
8. 1669 aug. 10. Bécs. Bárky István czímerlevele I. Lipóttól.
9. 1770 február 1. Hiller János osztrák czímerlevele Mária Teréziától.
10. 1793 augusztus 22. Bécs. Ugyanannak magyar indigenátusi diplomája I. Ferencztől.

Említést érdemelnek még azon fényképek, melyeket a zágrábi horvát-szlavón orsz. levéltár 9 legrégebb, a nemzeti dinasztia idejéből származó, továbbá 2 db. XII. és 2 db. XIV. századi magyar vonatkozású okiratáról, valamint az esztergomi primási levéltárból III. Béla király 1186-iki okleveléről és a párisi nemzeti levéltár egy 1502-iki, Anna királynéra vonatkozó okleveléről Forster Gyula bőkezűsége juttatott a levéltárnak.

A Bugarin-Horváth család levéltárával a 43-ik családi levéltár került örök letéteményként a Magyar Nemz. Múzeumba.

A lefolyt évnegyedben 69 kutató 11,950 db. iratot használt, kikölcsönöztetett 11 téritvényen 60 db. irat.

Az újabb szerzemények a Szendrei-féle gyűjtemény és Pulszky Ferencz iratai kivételével teljesen feldolgoztattak. Utóbbiak rendezése most van folyamatban. Folytattatott Kossuth iratai rendezése. A családi levéltárak közül befejeztetett a gróf Teleki család nagyabláti levéltárának rendezése: e levéltár 2 db, XIV., 13 db. XV., 10 db. XVI. századi, összesen tehát 25 db. középkori iratot, 8 db. mohácsi vész előtti oklevél másolatát, 273 db. XVI. sz. mohácsi vész utáni darabot foglal magában; a XVII.—XIX. századi darabok összeszámítása még nincs befejezve.

Rendezés alatt állanak jelenleg a báró Balassa, Bugarin-Horváth, Melczer és Török családok levéltárai.

SZAKIRODALOM.

Fraknói Vilmos, *Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonosítója Magyarországon.* — (Értekezések a történeti tudományok köréből. XVII. kötet, 7. szám.) Budapest, 1898, 8-rét 21 l. 2 melléklettel.

XIII. Leó pápa nagylelkű elhatározása, melylyel a vatikáni levéltárt a történeti kutatások számára megnyitotta, mind bőségesebben hozza meg a maga gyümölcseit. Úgyszólván az egész történetírás képe megváltozott ez által. Pedig most még mindig inkább csak a rengeteg új adatmennyiség kibányászásával foglalkoznak, melyeknek értékesítése a pragmatikus történetírás szempontjaiból csak későbbi nemzedékeknek — a kik az egész anyagot át fogják tekinthetni, — lesz igazán feladata. Ennek a nagy anyagnak egy paránya az a kis adat is, melyre a vatikáni kutatók egyik legbuzgóbbja s a levéltár egyik legbeavatottabb ismerője, Fraknói Vilmos akadt, a mely azonban hazai kulturánk történetére nézve rendkívüli fontosságú. Ennek révén állapítható meg ugyanis, hogy *Karai László* budai prépost volt hazánkban a könyvnyomtatás meghonosítója s így eloszlik az a több mint évszázados tévedés, mely *Geréb László* nevét azt meg nem illető dicsőség koszorújával vette körül a legutóbbi időkig. Hogy az a László budai prépost, a kinek Hess az 1473-ban kinyomott budai krónikáját ajánlotta, Geréb Lászlóval a későbbi erdélyi püspökkel és kalocsai érsekkel azonos, Wallaszky óta általánosan elfogadott nézete volt a történetíróknak. Még Fraknói nagy munkájában »A Hunyadiak és Jagellók korá«-ban is ő szerepel Hess András pártfogójaként. Kiváló tudósunk azóta a pápai regestakötetek óriási tömegében eljutva a 980-ik kötetig, mely az 1478-ik évet tartalmazza, négy kérvényre akadt, melyeket 1470-ben László budai prépost nyújtott be, mint a szentszékhez küldött királyi követ. Első pillanatra azt hitte, hogy Geréb Lászlóról van szó. Azonban az egyik kérvényen előforduló családnév: *Ladislauus de Kara*, kétségeket ébresztett föl. Ezek eloszlátása végett vizsgálat alá vette azokat az oklevéltárakat, melyek László budai prépostra vonatkoznak. A krakói akadémiától 1894-ben közzétett »*Codex epistolaris saeculi XV.*«-ben meg is találta a budai káptalan 1473 augusztus 4-ikén kelt kiadványát, melyben átírja a német lovagrend nagymesterének ok-

iratát, főlemlítvén, hogy ezt »Ladislaus de Kara« prépost mutatta be. »Mivel pedig a káptalani kiadvány a Czartorisky hercegek könyvtárában őrzött eredeti példányból hiven van másolva: konstatalva láttam azt a tényt, — írja Fraknoi — hogy a budai nyomda felállításának és a budai krónika nyomtatásának idejében Karai László volt a budai prépost.« A jó szerencse úgy hozta magával, hogy a vatikáni levéltár egy másik osztályában *Czaich Gilbert*, ki ott a Fraknoi vezetése alatt dolgozott, ráakadt azokra az eddig ismeretlen bullákra, melyek Geréb László püspökké kineveztetése alkalmából adattak ki. Ezekből megtudjuk, hogy Geréb ebben az időben — (a nyomda alapítás idejében) — élete huszonegyedik esztendejét töltötte be, még csak a tonzurát vette föl, semmiféle javadalmat nem birt, »az erdélyi egyházmegye klerikusa volt; így tehát a budai prépostságot 1473 után sem nyerte el.«

Lehetőleg részletesen ismertettük az értekezésnek azt a részét, a melyben szerző Karai Lászlóra vonatkozó állítását kétségtelenné teszi. A második részben minden törekvése arra irányult, hogy kulturtörténetünk új alakját a kellő világításba helyezze. Kutatásai révén megtudjuk, hogy Karai tudományos kiképzését külföldön nyerte; majd a királyi kancelláriában nyert alkalmazást s 1467-ben mint titkár kísérte uralkodóját, midőn ez az erdélyi lázadás elfojtására útra kelt. 1468 első napjaiban már mint budai prépost szerepel. 1470-ben pedig Mátyás Rómába küldi, hogy a csehországi vállalathoz a pápa anyagi és erkölcsi támogatását kieszközölje. Itt több kedvezéseket eszközölt ki egyháza, saját maga s barátai érdekében s 1471-ben visszatért hazájába. Legnevezetesebb eredménye olaszországi tartózkodásának az, hogy Hess Andrást Magyarországra hívta. Fraknoi valószínűnek tartja, hogy Karai Rómában ismerkedett meg Hess Andrással, a ki ez időben Schweinheim és Pannarez nyomdájában működhetett. S ebben különösen az a rokonság erősíti meg, a melyet a budai nyomtatvány s a római Schweinheim-Pannarez-féle kiadványok mutatnak. Szerző az összehasonlítást az inkunabulumokban leggazdagabb római könyvtárban, a Bibliotheca Casanatensis-ben eszközölte. Fraknoi néhány élénk vonásban mutatja be a budai nyomda rövid történetét, rámutatva az okokra, melyek gyors megszűnését megmagyarázzák, minők Mátyás közönyössége a könyvnyomtatás iránt, Vitéz és Janus Pannonius összeesküvése s a Karaiból valószínűleg hiányzó irodalmi hajlamok és buzgalom. Karai László 1473-ban a királyi személyes jelenlét törvényszéki helytartójává neveztetett ki s valószínűleg 1485 május és szeptember között halt meg, »mindvégig megőrizve uralkodója kegyét«.

A nagybecsű értekezéshez van csatolva a budai krónika ajánlólevele és utolsó lapja a nemzeti múzeumi példány után készült hasonmásban.

E. L.

Magyar Nyomdászok Évkönyve. *Kiadja a Könyvnyomdászok Szakköre. Szerkeszti Tichy Ákos. Tizenharmadik évfolyam. 1898.* Budapest. 16-rét 176 l.

Hazai nyomdászaink e népszerű kiadványának legutóbbi évfolyamát is az eddigieknél megszokott jó ízlés, gondosság és gyakorlati érzék jellemzi. A közlemények egytől egyig érdekes és sok tekintetben gyakorlati fontosságú kérdésekkel foglalkoznak. Az első dolgozat, mely a sajtószabadság félszázados jubileumát üdvözlő bevezető történeti elmetuttatás után olvasható, a korrekturát a nyomdászipar-ráfkfenéjének nevezi s a szerző, *Tanay József*, fejtegetései folyamán arra az eredményre jut, hogy a szerzői korrekturák, melyek stiláris vagy egyéb módosítások miatt állanak elő, a szedőnek fizetendő óradíjak árában külön lesznek fölszámítandók. Méltányossági és egyéb szempontok az illetékes körök figyelmére nagyon érdemessé teszik a kérdés tanulmányozását. Becses dolgozatok a *Schwarz Adolfé* a könyvszedésről, mely a Grafikai Szemle szakcikk-pályázatán dicséretet nyert, és a *Fuchs Zsigmondé* a villamos hajtó erőről. A nyomdászok magasabb kiképzésével foglalkoznak *Lány József*, *Grócz Ernő* és *Radnai Mihály* közleményei. A szorosán vett gyakorlati érdekű részben pedig közli a szerkesztő a nyomdai köteles példányokról szóló 1897. évi XLI. törvénycikk szövegét. Azonban az a néhány sor, a mit a szöveg után olvashatunk, kissé békétlen hangjával nem a legalkalmasabb annak az elégedetlenségnek elenyésztetésére, a mivel a kétség nélkül nagy fontosságú törvényt némely helyeken fogadták. Ilyen esetekben a kölcsönös figyelemtől és az apró érdekeknek bölcs alárendelésétől függ minden. Alig hoztak még olyan törvényt, a melylyel mindenki meglegedett volna azok közül, a kikre vonatkozik. Végül örömmel említjük föl, hogy két a nyomdászat körébe vágó irodalom és művelődéstörténeti tárgyú dolgozat is olvasható a kis kötetben. Az egyik, a *Firtinger Károlyé* »Az első magyar ősnymtatvány« czimen, Szent-Pál leveleinek Komjáthi Benedek által készített s 1533-ban Krakkóban megjelent fordításával foglalkozik s hasonlóban bemutatja a könyv czimlapját és első lapját. Megemlíti a múzeumi töredéket és Heyden Sebald iskolás könyvét is. Mind ebben különösen *Fraknoi* kutatásaira és *Eötvös Lajos* egy régebbi dolgozatára támaszkodik. Kár, hogy nem vetett ügyet *Rupp Kornélnak*, *Décsi Lajosnak* és *Melichnek* újabban megjelent s ezekkel a kérdésekkel foglalkozó dolgozataira. A másik történeti tárgyú cikket *Lubik Zoltán* írta s egy kissé pathetikus hangon szól benne a nyomdászat kifejlődését megakadályozó körülményekről. Képet nyújt a demokratizáló nyomdászat elterjedését nem jó szemmel néző renaissance szellemről, a mint ez olyan mondásokban, mint Federigo orbinoi herczegé is, megnyilatkozik, a ki »szégyelné magát, ha

nyomtatott könyvei volnának könyvtárában.« A művészi díszí kódexek és az első nyomdatermékeknek ez a találkozási pontja s bizonyos tekintetben versenyzése igen nevezetes kulturtörténeti epizód s ismertetése különösen az évkönyv közönsége előtt nagy érdeklődésre számíthat. Az eddigi nagyon helyes szokáshoz híven az elmúlt év nyomdászati szakbibliográfiája is össze van állítva a kötetben. Nem találjuk azonban benne a Magyar Könyvszemlét, mely pedig több közleménye révén helyet foglalhatna ott.

E—r.

A Budai könyvtár-egyesület negyedik évkönyve az 1897. egyesületi évről. A választmány megbízásából összeállította Jurányi Győző h. titkár. Budapest, 1898. 8-rét. 68 l.

Már többször volt alkalmunk fölhívni a figyelmet arra a czéltudatos tevékenységre, a melyet a főváros budai oldalának társadalma egy pár lelkes férfiú irányítása mellett a könyvtárügy érdekében kifejti. S a legutolsó év beszámolóját végig olvasva, valóban csak örülni tudunk, hogy nem mulasztottuk el elismerésünk kifejezését eddig sem. Az a nemes buzgalom és az a rendszeres munka, a miről ez az évkönyv is tanuskodik, igazán följegyzésre méltó. S az elért eredmények dicséretére válnak úgy a vezető férfiaknak, mint annak a közönségnek, a mely siet a maga közreműködésével a nemes ügy előmozdítására. Mert most már világosan látszik, hogy egy nagyszabású nyilvános könyvtár megteremtésével komolyan foglalkoznak a budai oldalon, mely megfelelő épületben elhelyezve s kényelmes olvasóteremmel ellátva az egész városrész szellemi háztartásának igen nevezetes tényezőjévé válnék. Az egyesület egész életében mutatkozó lendület és lelkesedés a legszebb reményeket keltheti föl ennek az igazán nagyjelentőségű eszmének megvalósulására nézve. Az egyesületi buzgóság múlt évi főbb eredményei közül emeljük ki a könyvtár tizenhat ivnyi katalógusát, mely *Jurányi Győző* könyvtárör szorgalmának és hivatottságának újabb bizonyossága. Nevezetes elhatározása az egyesületnek az is, mely a budai oldalon a központi szakkönyvtáron kívül fölláttandó nép-, munkás- és hirlapkönyvtárakra vonatkozik. S a jelentés örömmel említi föl, hogy az egyesület az I. ker. polgári kör 10,000 kötetes könyvtárának birtokába jutva, ebből az első népkönyvtárt a Krisztinavárosban föl is fogják most már állítani. A könyvtár 1897-iki gyarapodásának adatai a következők: A szakkönyvtár gyarapodott 1107 művel 1575 darabban és 326 apró nyomtatvánnyal; a népkönyvtár 105 művel 178 darabban. Ezekon kívül a gyarapodáshoz tartozik 346 be nem sorozott többes példány. A könyvtár mai állománya 10,518 darab. Mindazok, a kik a könyvtári ügynek társadalmi úton való előmozdítása, ennek módjai, eszközei iránt érdeklődnek, igen sok tanulságot és megzívlelendőt találhatnak ebben a kis év-

könyvben. S ez nem megvetendő dolog. Mert igen sok helyen meg volna a jóakarát, de hiányoznak a kivitelhez szükséges érzék és ismeretek. A budai könyvtár vezetőitől minderre nézve igen sokat lehet tanulni. Mint az évkönyvből látható, az egyesület elnöksége, élén dr. Csorba Ferenczcel, mindenre kiterjeszti figyelmét, a mi a könyvtári élet élénkítésére s a könyvtár mentül használhatóbbá tételére szükségesnek mutatkozik. A nemzeti kultúra legnevezetesebb tényezőivel mentül szorosabb összeköttetést akarnak létre hozni, s ebbeli törekvésüket kétségkívül siker fogja koronázni. A közoktatásügyi kormány mellett a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége is élénk rokonszenvvel kíséri működésüket s az évkönyv a sajtóról is hálásan emlékezik meg, mely szintén nem késik buzdító elismerésének kifejezésével. Érdekesnek tartjuk a fölemlítésre, hogy a budai könyvtár egyik nagy fővárosi könyvtárunknál kieszközölte a neki hiányzó műveknek a tagok tudományos használatára való átengedését. (e.)

Mährisches Gewerbe-Museum in Brünn. *Katalog der Buchausstellung.* Brünn, 1898. 8-r IV + 278. l.

A brünni iparmúzeum folyó év december 2-ikán ünnepeli meg fennállásának negyedszázados jubileumát. Ezt a jubileumi esztendőt azzal tette emlékezetessé, hogy márczius 6-ikától április végeig könyvészeti kiállítást rendezett, melynek czélja első sorban a morvaországi emlékek összegyűjtése és kiállítása volt. Azonban az osztrák császárságnak úgyszólván egész területe és Magyarország is képviselve voltak a kiállításon. A monarchián kívül Németországból küldtek még igen érdekes dolgokat. Sok tekintetben hasonlított ez a kiállítás, már a mint katalógusából látszik, a mi 1882-iki könyvkiállításunkhoz. Mindössze abban különbözik, hogy az irás egész körére kiterjeszkedett s okleveleket és pecséteteket is tartalmazott. Ezenkívül specialitása az ex-libris-kiállítás, mely, mint ilyen, a katalógus szerint Ausztriában az első volt. Ez a katalógus a maga egyszerűségében nem is hasonlítható a mi pompás díszművünkhöz. 1497 kiállított tárgyat sorol föl, de csak a legszükségesebb helyeken közöl részletesebb magyarázatokat. Azonban az egyes csoportok előtt élénken megírott kis czikkek olvashatók a könyv történetének különböző kérdéseiről, minden egyes pontnál utalásokkal a kiállításon megtalálható jellemző darabokra. Igen nagy gondosság és szakértelem jellemzi az egész kiadványt. Az első czikket *dr. Bretholz Berthold* írta a pergamentről, a papírról, a kézírásról és az oklevélről. Ez a csoport foglalta magában a pecsétkiállítást is. A második rész középkori képes kéziratokat (kódexeket) mutatott be, melyekről *Leisching Gyula* a brünni iparmúzeum igazgatója írt tájékoztató közleményt. Igen érdekes a következő kisebb csoport, a mely a népies festésű morva énekeskönyvből jött létre. Ezekről *Haudek Viktortól* olvasható egy

kis tanulmány. E szerint a népies művészetnek ez az ága mindössze néhány éve ismeretes. A morvaországi etnografiai kutatások terelték rá a figyelmet s éppen a tanulmány írója volt az, a kinek véletlenül a kezébe került az u. n. boržicai énekeskönyv a mely aztán behatóbb vizsgálódások útját nyitotta meg. Ezeknek eredményéről legvilágosabban a kiállított gyűjtemény beszél, melynek révén most már határozottan állítható, hogy a múlt században a morvaországi tótság körében népies könyvfestő iskola létezett. Ennek a népművészeti ágnek eredetét még nem sikerült kinyomozni. Annyi azonban Haudek szerint bizonyos, hogy a morvaországi és magyarországi tótság egymásra kölcsönhatással voltak. Az eddig ismert magyarországi tót énekeskönyvnek ebben a fajtában a turalukai (Myjava,) mely Liborčenus János evangélikus rektor műve 1684-ből és a Kužka Dánielé 1674-ből vagy 1634-ből. Mindkettőnek jellege azonban elütő a morvaországi könyvekétől. A brünni katalógus következő czikke a könyvnyomdászat kezdetét ismerteti s szerzője *Schram Vilmos*, a brünni Franzensmuseum könyvtárnoka, különösen a morvaországi adatokra fektet nagy súlyt. Az első nyomtatvány morva földön 1486-ban jelent meg Brünnben »Agenda secundum chorum Olomucensum« czímen. 1499-től 1601-ig »csodálatosképen« nem volt Brünnben könyvnyomdászat. Igen érdekes *Leisching* czikke a könyvek illusztrálásáról, mely a sokszorosító művészeteknek dióhéjba foglalt története a legújabb időkig. Megérinti a modern angol iskolát is, különösen Morris és Crane érdemeit emelve ki s érthető büszkeséggel emlékezik meg a világhirre jutott morva születésű művészről, a nálunk is jól ismert és nagyon kedvelt Mucha Alfonzról. A francziák legújabb törekvéseit azonban nem méltányolja eléggé. Mert az az állítása, hogy a jelenkori híres párisi művészek közül Steinlen és Schwabe svájcziai, Carran d'Ache orosz, Vierge spanyol és Mucha morva, nem dönti meg a modern franczia művészet méltó hírét és nagyságát. Mindezek a művészek a franczia hagyományokon fejlődtek azokká, a mik s róluk is elmondható, hogy csak bölesőjük ringott Orosz- vagy Spanyolországban. A kiállításnak ez a része szintén igen tanulságos lehetett. Úgyszintén a könyvkötészeti rész is, melynek meg szemlélését *Schirek Károly* brünni iparmúzeumi őr szép kis dolgozata igen tanulságossá tette. Az ex-libris gyűjteményt *Koch Károly* ismerteti, elmondva röviden e műipari csecebecse történetét attól az evangeliumos könyvtől kezdve, melynek tábláján Theophano császárné és fia III. Ottó arczképei voltak, egészen a Leiningen — Westerburg gróf híres gyűjteményéig, melynek egy része a kiállításon látható is volt. Pálffy Károly és Esterházy Albert grófok ex-librisei is szerepelnek a katalógusban. Amaz a XVIII. századból, ez 1830 körül. Végezetül megemlítjük, hogy Magyarországról a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárából

Mordechai ben Hilel kommentárjának 1373-diki zsidó pergament kézírata és egy inkunábulum (Clementis V. Constitutiones. Mainz, Peter Schöffler von Gernsheim 1471.), az esztergomi érseki könyvtárból szintén egy inkunábulum (Missale Strigoniense, 1491), a kassai Felsőmagyarországi Muzeumból egy antifonale s Ráth György gyűjteményéből: (Peter Schwarz) Stern Messias cz. 1477-iki fametszetekkel díszített inkunábulum voltak kiállítva Brűnben.

E—r.

Outlines of the History of Printing in Finland by Valfrid Vasenius . . . translated . . . (with notes) by E. D. Butler. London, 1898. 8-rét.

Butler, a magyar akadémia és Kisfaludy-társaság tagja, lefordította finn nyelvből angolra dr. Vasenius helsingforsi egyetemi tanárnak a finnországi nyomdászat történetéről tartott ama értekezését, melyet a tipografia odavaló behozatalának 250 éves fordulója alkalmával tartott 1892-ben a helsingforsi egyetemen. Fordító sok érdekes és tanulságos jegyzetet csatolt az eredeti dolgozathoz a finn irodalomban kevésbé járatos olvasó fölvilágosítására.

Dr. Vasenius a bibliografia barátjait már egy előbbi munkájával örök halálra kötelezte volt, értem *Suomalainen Kirjallisuus 1544—1877*. (Finn irodalom 1544—1877) című könyvét, melyben a finn irodalom teljes lajstromát adta a szerzők neveinek alfabetikus rendjében és azonkívül szakmák szerinti csoportosításban is. Utólagos pótlékokkal a jegyzéket az 1895. évig egészítette ki azóta.

Ámbár a finn irodalom története, mint látjuk, már a XVI. század közepével kezdődik, az első nyomdát csak 1642-ben állították föl, még pedig az åboi egyetemen s ez a nyomda hosszabb ideig az egyedüli volt, mely az országban működött.

Szerző érdekesen beszéli el ama számos viszontagságot, melyeket a nyomdászat a lefolyt negyedfél századon átélt.

Kropf Lajos.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXII. évfolyama IV. füzetében** (1898 április) *Kont Ignác* folytatja a mult évi francia filologiai irodalom ismertetését. Az **V. füzetben** (1898 május) az előbbinek folytatásán kívül *Katona Lajos* dolgozata olvasható a *Gesta Romanorum Sztáray-kódexéről*. *Heinrich Gusztáv* az »Igaz barátságna és szíves szeretetnek tüköre« czimen 1762-ben megjelent magyar elbeszélő költe-

ményről ír. *Balassa József* ismerteti Gáspár Elek dr. dolgozatát a Lobkowitz-kódexről. A VI. VII. (kettős) füzet (1898 június. július) folytatja *Kont* dolgozatának közlését. *Heinrich Gusztáv* ismerteti Ráskai Gáspár Vitéz Franciscójának Szilády Áron által eszközölt kiadását. *Gyulai Ágost* arról ír, hogy mi volt a sorsa *Ipolyi Magyar Mythológiájának*? Ez a füzet tartalmazza az 1897. évi magyar filológiai irodalom részletes ismertetését *Hellebrant Árpád* tollából.

Az **Erdélyi Múzeum** XV. kötetének III. füzete (1898 márczius 15.) ismerteti *Ferenczi Zoltánnak* a kolozsvári színház és színészet történetéről irt könyvét. A IV. füzetben (1898 április 15.) *dr. Török István* adalékokat közöl az erdélyi hírlapirodalom történetéhez. *Szádeczky Lajos* a Siebmacher nagy czimerkönyvének az erdélyi nemességre vonatkozó újabban megjelent füzeteit ismerteti. Szó van még a füzetben *Tagányi Károlynak* az erdélyi udvari kancelláriai levéltárt ismertető dolgozatáról. Az V. füzetben (1898 május) *Domján István* a Székely Nemzeti Múzeumról ír. A VI. füzetben (1898 június) *dr. Ferenczi Zoltánnak* a kolozsvári r. kath. lyceum egy jezsuita-dráma-kódexéről irt tanulmánya olvasható.

A **Grafikai Szemle** VIII. évfolyama 3. száma (1898 márczius) közleményeket tartalmaz a könyv- és folyószedéstről *Heller Ignácztól*, a sajtóhibákról *Simonovits Kornéltól* és Berlin nyomdájáról. Mellékletül közli *Vaszary János* egy czimrajzának a Pesti könyvnyomda részvénytársaság litografiai osztálya által készített reprodukcióját. — A 4. szám (1898 április) *Heller* dolgozatának folytatásán kívül szól a plakát-kiállításról és röviden megemlékezik *dr. Falk Zsigmond* kis füzetéről, melyben a hazai sokszorosító ipar állapotait mutatja be s melyhez *Firtinger* nyomdászati-történeti térképe van mellékelve. — Az 5. számban (1898 május) véget ér *Heller* dolgozata, melyen kívül fölemlítendő *F. K. Kazinczy Ferencz* és a hazai könyvnyomtatás című hosszabb közleménye, továbbá a *Faragóé*, mely Gutenberg vagy Brito? ezimen hirt ad *Gilliodts van Severen* nemrég megjelent könyvéről. — A 6. számban (1898 június) *Venkovits Károly* kezd egy dolgozatot a szászsebesi nyomdászokról. Ezenkívül kisebb közlemények olvashatók a lipcsei levelezőlap kiállításról és az indiai nyomdászatról. — A 7. számban (1898 július) a *Venkovits* dolgozatának befejezésén kívül *Faragó* cikke olvasható *Honterusról* és *Smalian Armin* német szakiróé az egységes betűrendszerről. — A 8. számból (1898 augusztus) fölemlítjük *Firtinger Károly* közleményét, melyben a Pesti Hírlap szedői által 1841-ben *Kossuth Lajos* névnapjára irt és meglepetés gyanánt kinyomatott és neki átadott verset bemutatja.

Az Irodalomtörténeti Közlemények VIII. évfolyamának II. füzeté a következő tartalommal jelent meg: *Bayer József*: »Árpád ébredése«-keletkezésének története. — *Erdélyi Pál*: Balassa versek-e? — *Szimmyey Ferencz*: Baicsányi irodalmi működése (Befejező közlemény). — *Dr. Bartha József*: Barcsai Ákos csatájáról való gúnydal. — Adattár: *Hegedüs István*: Irodalomtörténeti tarlózások az olasz könyvtárakban. (I. közlemény.) — *Nagy Iván*: Oklevelek Gyöngyösi István életéhez. (II. közlemény.) — *Demek Győző*: Kazinczy Ferencz egy kiadatlan levele. (A. Regmetz, 1782. július 4.) — *Reza Dezső*: Döbrentei irodalmi munkásságához. (II. közlemény.) — *Dr. Kapossy Luczián*: Régi kritikák. — Petőfi kérvénymintája a szabadszállási követválasztás ellen 1848-ban. (Hasonmással.) — *Bayer József*: A debreczeni színpad műsora 1811-ben. — Ismeretések, bírálatok: *Lánczy Gyula*, A magyarság az Árpádok korában. — *Riedl Friyges*, A magyar irodalom főirányai. — *Wolff Béla*, Az első magyar dramaturg. (Ism. Demek Győző.) — *Dr. Murajda F. Nándor*: Döbrentei Erdélyi Muzeumának kritikái irányá. (Ism. Demek Győző.) — Magyar Kritika, szerkeszti *Benedek Elek*. (Ism. I. M. Gy.) — *Benkó Imre* megjegyzései. — *Binder Jenő*, Egy magyar Lázár dráma. — *Vegyesek*: A tiguromi imádságos könyv. — *Babona* a tizenhetedik században. (D. L.) — Ad vocem: Szittyá. Kokonya. Csollák. — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpádtól*. — A III. füzet tartalma: *Dr. Császár Elemér*: Kisfaludy Sándor mint vigjátékiró. (I. közlemény.) — *Kaufmann Lajos*: A görög és római klasszikusok Kazinczy Ferencz levelezésében. — Adattár: *Dr. Illésy János*: Adatok br. Amadé László élettörténetéhez. — *Hegedüs István*: Irodalomtörténeti tarlózások az olasz könyvtárakban. (II. közlemény.) — *Dr. Dézsi Lajos*: Levelek a göttingai kir. egyetem könyvtárából. — *Vegyesek*: Argirus. — Czömpölye. — Páriz Pápai verses oratiója. (D. L.) — Ad vocem: Szittyá. — Tisztesség. — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpádtól*.

A Századok XXXII. évfolyama 3. füzetében (1898 márczius) *Dézsi Lajos* folytatja a millenaris iskolatörténetek ismeretetését. *Kropf Lajos* ismerteti az *Ecclesiae Londino-Batavae Archivum* című kiadványt, kiemelve a magyar bibliografiai érdekességű adatokat. *Szilágyi Sándor* titkári jelentésében a történelmi társulat múlt évi működéséről szintén sok bibliografiai érdekű adat található. — A 4. füzet (1898 április) *Wertheimer Ede* »A magyarországi cenzura történelméhez« című dolgozatán kívül *dr. Margalits Ede* közlésében *Zrinyinek*, a költőnek ismeretlen leveleit tartalmazza. *Dézsi* folytatja ismeretetését, a kisebb közlemények között pedig szó van a selmeczbányai városi levéltár pusztulásáról és a magyar törvények egy XVI. századbéli másolatáról, az u. n. keszthelyi

törvénygyűjteményről. *Margalits Ede* horvát történelmi repertóriumából a IX. közlemény olvasható. — Az 5. füzetben (1898 május.) *Dézi* dolgozata folytatódik s röviden ismertetve van Poncianus Historiájának *Heinrich Gusztáv* által eszközölt újabb kiadása. — A 6. füzetben (1898 június) *Dézi* és *Margalits* folytatólagos közleményein kívül *Récsey Viktor* egy XV—XVII. századbéli jászóvári kéziratot formulare-ról irt dolgozata olvasható. — Minden füzetben *történeti könyvtár* czímen föl vannak sorolva a történeti irodalom újabb termékei.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Archivalische Zeitschrift. *Uj folyam, VII. kötet.* *Karl Primbs*, Mittheilungen über Wappen- und Adelsverleihungen. — *P. P.* Verzeichnisse der in Ländern der westlichen Hälfte der österreichischen Monarchie von Kaiser Joseph II. 1782—1790 aufgehobenen Klöster. — *Edmund Freiherr von Oefele*, Ueber die Herkunft einiger Bischöfe von Regensburg. — *Dr. Franz Ludwig Baumann*, Siegelbittzeugen in den Urkunden des Stiftes Kempten. — Jahresanfang im Stifte Kempten. — Aus der archivalischen Litteratur der Jahre 1896 u. 1897. — *Dr. Franz Ludwig Baumann*, Zur Geschichte der deutschen Personennamen. — *Karl Primbs*, Mittheilungen über Wappen- und Adelsverleihungen. (Nachtrag.) — *Dr. Franz Ludwig Baumann*, Eine Urkundenüberetzung des 15. Jahrhunderts. — Eine Familie Vogelwaid im Ries. — *F. Falk*, Die Nahegau-Oertlichkeiten nach dem Cod. Lauresh. 2000 bis 2026 und III. 191.

Centralblatt für Bibliothekswesen. *XV. évfolyam, 4. és 5. füzet.* (1898 április-május.) *Richard Beck*, Die Beziehungen des Florentiners Antonio Magliabechi zu Christian Daum, Rektor zu Zwickau. (Schluss.) — *Konrad Haebler*, Zur Drucker-Geschichte Spaniens. — *I. L. Heiberg*, Nachträgliches über Georg Valla. — *Zucker*, Die ehemals in Altdorf befindliche Schwarzsche Bücher-Sammlung. — **Recensionen und Anzeigen:** Katalog der Stadtbibliothek Zürich. (P. G. M.) *Conradus Eubel*, Hierarchia catholica medii aevi sive summorum Pontificum, S. R. E. Cardinalium, ecclesiarum Antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita. (W. Brambach.) **Bibliographie der deutschen Zeitschriften-Litteratur.** (Ernest Roth.) *Frati Carlo*, Bibliografia Malpighiana. Manoscritti della Biblioteca di Bastia attributi a Marcello Malpighi; comunicazione del Barone *Cervoni* (O. Taschenberg.) *Victor Lucien Hahn*, Essai sur la bibliographie médicale. (Ernst Roth.) *Richard Kukula*, Amts-Instruction für die Ausarbeitung des Zettelkataloges der k. k. Öffentlichen und Universitäts-Bibliothek in Prag. *I. Mayer*, Die Amtsinstruction für die k. k. Öffentliche und Universitätsbibliothek

in Prag besprochen. (Fritz Milkau). Max Ortner. Das Problem einer wissenschaftlichen Centralbibliothek Österreichs in Wien. (Dr. Frankfurter.) Festgabe für Franz Susemihl. (Rudolf Klufsmann.) — 6. *füzet.* (1898 június.) Dr. Gustav *Bauch*, Drucke von Frankfurt a. O. — Albert *Maire*, Comment procéder pour déménager une Bibliothèque de plus de 100,000 volumes. — *Recensionen und Anzeigen*: Arnold Mayer u. Heinrich Rietsch, Die Mondsee-Wiener Liederhandschrift und der Mönch von Salzburg. Catalogue general des livres imprimés de la Bibliothèque nationale; Auteurs. Tome I. Aachs-Albyville. (A. Graesel.) — O. *Hartwig*, In eigener Sache. — 7. *füzet.* (1898 július.) Dr. Gustav *Bauch*, Die Urdrucke der Epistolae Obscurorum Virorum. — M. *Ortner*, Die wissenschaftliche Centralbibliothek in Wien noch einmal. — *Recensionen u. Anzeigen*: Hans Lietzmann, Catenen; Mittheilungen über ihre Geschichte und handschriftliche Überlieferung. Mit einem Beitrag von Hermann Usener. (C. Haebelin.) New Book List issued by W. Muller. Vol. II. No. 1—12. Dazu: Cumulative Index of Author, Subject & Title being a monthly supplement to »The New Book List.« (Alfred Schulze.) 8. *füzet.* (1898 augusztus.) O. v. *Gebhardt*, Christian Friedrich Matthaei und seine Sammlung griechischer Handschriften. — Friedrich *Latendorf*, Die zu Wittenberg unter Melanchtons Mitwirkung erschienenen Ausgaben der mecklenburgischen Kirchenordnung und des mecklenburgischen Ordinandenexamens. — E. *Kück*, Über zwei Doppeldrucke des Jahres 1522. — Dr. *Funk*, Das Martyrium des hl. Polykarp. — Max *Ortner*, Zum Generalkatalog der österreichischen Handschriften. — Emil *Heuser*, Aus den Verhandlungen der hessischen Landstände. — *Recensionen und Anzeigen*: George Brown Goode, The Smithsonian Institution 1846—1896. (O. Taschenberg.) Otto Kunzer Katalog der Leopold-Sophien-Bibliothek der ehemaligen freien Reichsstadt Ueberlingen a. B. (Dr. J. R. Asmus.) Dr. phil. Max Güntz, Handbuch der landwirtschaftlichen Litteratur. (Ernst Roth.) Robert Proctor, An Index to the early printed Books in the British Museum. (C. Haebelin.) Dr. J. W. Nagl und Jakob Zeidler, Deutsch-Oesterreichische Litteraturgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Dichtung in Oesterreich-Ungarn. (F. Eichler).

Állandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. — Vermischte Notizen. — Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. — Antiquarische Kataloge. — Personalnachrichten.

Deutsche Litteraturzeitung. XIX. *évfolyam*, 7. *szám.* (1898 február 19.) Fritz *Grimme*, Geschichte der Minnesänger. (Konrad Burdach.) — 8. *szám* (1898 február 26.) Albert *Thierfelder*, System der altgriechischen Instrumentalnotenschrift. (C. von Jan.) — 9. *szám.* (1898 márczius 5.) Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins; XIX. Bd. Festschrift aus Anlass der Eröffnung des Bibliothekgebäudes

der Stadt Aachen (F. X. Kraus). — 13. szám. (1898 április 2.) Ferdinand *Eichler*, Bibliothekspolitik am Ausgange des 19-en Jahrhunderts. (Armin Graesel.) — 14. szám. (1898 április 9.) Ed. *Heyck*, Die Allgemeine Zeitung 1798—1898. (Dr. Rudolf Fürst.) — 15. szám. (1898 április 16.) Die Hofbibliothek in Wien. (Dr. E. Renard.) — 16. szám. (1898 április 23.) Codex Bernensis 363. (O. v. Gebhardt.) — 17. szám. (1898 április 30.) Aegyptische Urkunden aus den königlichen Museen zu Berlin. (Dr. Martin Hartmann.) — 19. szám. (1898 május 14.) R. *Proctor*, A Classified Index to the Serapeum. (K. Dziatzko.) Monumenta historica Societatis Jesu. (Eberhard Gothein.)

Le Bibliographe Moderne. I. évfolyam. 1897 november-december i füzet. (6. szám.) Maurice *Tourneux*, Les sources bibliographiques de l'histoire de la Révolution française (fin). — Ch. *Schmidt*, Le fonds »France« aux archives de Bâle. — La conférence bibliographique de Milan. — A. M. P. *Ingold*, Les manuscrits des anciennes maisons religieuses d'Alsace. — Actualités bibliographiques: Henri *Stein*, Bibliographie de Hans Holbein. — Chronique des Archives: France. Italie. Suisse. — Chronique des Bibliothèques: Belgique. — Chronique bibliographique: La bibliothèque de Jean d'Angouleme. Bibliographie de la littérature italienne. Bibliographie géographique. — Nécrologie: A. D. *Jørgensen*. (E. Gigas.) Justin Winsor. (H. S.). — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. De l'Estourbeillon, Inventaire des archives des chateaux bretons VI. 2.; Inventaire des archives du chateau de Sainte Verge, pres Thouars. (H. S.) Silvio Lippi, L'archivio comunale di Cagliari. (H. S.) E. Lambrecht, Catalogue de la bibliothèque de l'École des langues orientales vivantes. (H. S.) A. Claudin: Antiquités typographiques de la France; origines et débuts de l'imprimerie à Poitiers. (H. S.) — **II. évfolyam. 1898. január-februári füzet.** (7. szám) Henri *Stein*, Introduction au »Manuel de bibliographie générale.« — C. M. *Briquet*, Anciennes papeteries et filigranes du pays barrois. — L. G. *Pélissier*, Autographes français à Turin — Gabriel *Marcel*, Les acquisitions de la Bibliothèque Nationale (cartes et collectiones géographiques) en 1897. — Henri *Stein*, Les archives de la Préfecture de police à Paris. — Actualités bibliographiques: Henri de *Curzon*, Bibliographie de M. J. Sedaine. — Chronique des archives: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. Espagne. France. Italie. — Chronique des Bibliothèques: Allemagne. Espagne. États-Unis d'Amérique. France. — Chronique bibliographique: Histoire du papier. Histoire de l'imprimerie. Une bibliographie courante de l'art italien. Une nouvelle bibliographie provinciale. Le système décimal en Amérique. Cartographie de l'Asie. Une collection d'anciennes reliures. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Max Bruchet, Notice sur l'ancien cadastre de Savoie. (H. S.) Fruin Th. Rijks

Archief-Depot in de Provincie Zeeland. (H. S.) Georges Bengesco. Essai d'une notice bibliographique sur la question d'Orient; Orient européen (1821--1897). (H. S.) Dr. Lucien Hans: Essai de bibliographie médicale; études analytique des principaux répertoires bibliographiques concernant les sciences médicales. (H. S.) Juan Enrique O'Ryan Bibliografie de la imprenta en Guate mala en los siglos XVII. y XVIII. (H. S.) -- *Márctzius-áprilisi füzet.* (8. szám.) Pierre *Arnauld*, Les associations d'imprimeurs et de libraires à Mantone au XV. siècle. -- M. P. *Ingold*, Les manuscrits des anciennes maisons religieuses d'Alsace. (suite). -- Eugène *Capet*, La nouvelle bibliothèque de New-York. -- Jos. *Berthelé*, Un projet de classement d'archives municipales au XVIII. siècle. -- Chronique des archives: Allemagne. France. Italie. Pays-Bas. Suisse. -- Chronique des bibliothèques. -- Chronique bibliographique: Cours de bibliographie. Une bibliographie bibliographique périodique. -- Comptes rendus et livres nouveaux: Revue spéciale. G. Mazzatini, Gli archivi del storia d'Italia Vol. I. Fasc. 1. 2. (H. S.). F. Dietrich: Bibliographie der deutschen Zeitschriften-Litteratur. (H. S.) Georg M. Wrong, Review of historical publications relating to Canada. (H. S.) Charles E. S. Phillips, Bibliography of X-Ray literature and research. (H. S.) Joseph Szinnyi père, Jókai Mór (Maurice Jókai; étude bio-bibliographique). (J. Kont.) *Május-júniusi füzet.* (9. szám.) E. *Bloch*, Catalogue des manuscrits mazdéens de la Bibliothèque Nationale de Paris. -- Henri *Stein*, La collection Dufresne et les archives lorraines. -- J. A. *Brutails*, Nouvelles recherches sur les origines de l'imprimerie à Bordeaux. -- H. S. Une lettre inédite de Bossuet sur la liberté de la presse. -- Em. *Motta*, Le bagage d'un étudiant de Pavie en 1479. -- Chronique des Archives: Allemagne. France. Grande-Bretagne. -- Chronique des Bibliothèques: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. Espagne. France. Grande-Bretagne. Indo-Chine. Italie. -- Chronique bibliographique: Histoire de l'imprimerie. Histoire du papier. Une bibliographie dauphinoise. Les titres et la bibliographie. -- Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Dem. Marzi: Notize storiche intorno ai documenti ed agli archivi piu antichi della Republica fiorentina (sec XII.—XIV.) (H. S.) Louis Dufour-Vernes, Les archives d'État de Genève 1814—1896. (H. S.) Pierre de Nolhac, Le Virgile du Vatican et ses peintures. (H. S.) Geographischer Jahresbericht über Österreich. (H. S.) Baudrier, Bibliographie lyonnaise; recherches sur les imprimeurs, libraires, relieurs et fondeurs de lettres de Lyon au XVI. siècle. (H. S.) A. de La Bouralière, Chapitre rétrospectif sur les débuts de l'imprimerie à Poitiers. A. Claudin, Les origines et les débuts de l'imprimerie à Poitiers; nouvelles recherches. (H. S.)

Revue des Bibliothèques. VIII. *évfolyam.* 1. 2. *füzet* (1898 január-február.) E. *Bloch*, Inventaire et description des miniatures

des manuscrits orientaux conservés à la Bibliothèque nationale. — Louis *Thomasne*, François Fouquet et les miniatures de la Cité de Dieu de saint Augustin. — W. H. James *Weale*, Jean Le Breton, prototypographe français. — M. L. *Polain*, Notes sur deux impressions Poitevines du XVI. siècle. — Nécrologie: Carlo Castellani. (Léon Dorez.) — Bibliographie: Henri Omont, Bibliothèque nationale; Catalogue des collections manuscrites et imprimées relatives à l'histoire de Metz et de la Lorraine, légués par August Prost. (Léon Dorez.) Henri Omont, Bibliothèque Nationale: Catalogue des manuscrits grecs, latins, français et espagnols et des portulans recueillis par feu Emmanuel Miller. (Léon Dorez.) Louis Gilliodts-Van Severen, L'oeuvre de Jean Brito, prototypographe brugeois. (Léon Dorez.) — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Angleterre. Belgique. États-Unis d'Amérique. France. Italie. — 3. 4. 5. *füzet.* (1898 márczius, április, május.) Emile *Picot*, Des Français qui ont écrit en italien au XVI. siècle. — Albert *Réville*, Antiquités Mexicaines: les aventures de la collection Aubin Goupil. — Louis Gilliodts *Van Severen*, La question de Jean Brito — E. *Blochet*, Inventaire et description des miniatures des manuscrits orientaux conservés à la Bibliothèque nationale. — Franz *Ehrle*, Sur la conservation et la restauration des anciens manuscrits. — Nécrologie: Giuseppe Ottino. (Carlo Frati.) — Bibliographie: Carlo Frati, Bibliografia Malpighiana. Catalogo descrittivo delle opere à stampa di Marcello Malpighi e degli scritti che lo riguardano. (Léon Dorez.) Dott. Ludovico Frati, I codici Morbio della R. Biblioteca di Brera. (Léon Dorez.) Esposizione nazionale di Torino MDCCCXCVIII. Manoscritti e libri a stampa musicati esposti della Biblioteca nazionale di Torino. (Léon Dorez.) Chroniques des bibliothèques: Allemagne. Angleterre. Belgique. France. Italie.

Állandó rovat: Personnel des bibliothèques. Melléklet: Henri Omont, Inventaire sommaire des portefeuilles de Fontanieu conservés à la Bibliothèque Nationale.

Zeitschrift für Bücherfreunde. I. *évfolyam*, 10. *füzet.* (1898 január.) J. *Meier-Graefe*, Die moderne Illustrationskunst in Belgien. II. Die Neueren. — Karl *Lory*, Friedrich der Grosse in der süd-deutschen Flugschriften-Litteratur. — Klaus von *Rheden*, Der »Pan.« — Konrad *Hübner*, Die Druckermarken mit dem V. — Rudolf *Beer*, Der Papyrus Erzherzog Rainer. — Kritik: Paulys Real-Encyclopädie. (W. L. Schreiber.) Nagl u. Zeidler, Deutsch-Österreichische Litteraturgeschichte (—kt). Oldendorp: Ratmannen-Spiegel. Wahrhaftige Entschuldigung. (—f.) Die Handschrift des Redentiners Osterspiels. (—f.) Charles. The Assumption of Moses. (—tz.) Hausschatz moderner Kunst. (—m.) — Meinungs-austausch: Zu Casanova (Ch. d'A.) Zu Casanova (H. H. Meier.) Zu Napoleon und der Gothaer Almanach. (E. W. Moes.) Zur Stormschen Gesamtausgabe. — 11. *füzet.*

(1898 február.) Eduard *Grosse*, Ein vergessenes Illustrationsverfahren. — Rudolf *Beer*, Der Papyrus Erzherzog Rainer (Schluss). — Gustav *Karpeles*, Heines Buch der Lieder. — Eduard *Fuchs*, Noch einige Jahn-Karikaturen. — Ernst *Rowe*, Zur Litteratur über Friedrich Wilhelm II. — Otto von *Schleinitz*, Die zweite Ashburnam-Auktion. — Kritik: Aus Worpsswede. (—z.) Marcks, Königin Elisabeth. (—v.) Haitz, Die Büchermarken. (S.) Fromm, Festschrift zur Eröffnung des Aachener Bibliotheksgebäudes. (—Z.) Eckmann Neue Formen. (D.) Werle, Ein malerisches Bürgerheim V.-M. J. Gradl und C. Schlotke, Kleinkunst I. (—a.) Keats, Poems und Browning, Poems. (—mf.) Gyp: Totote (—a.). — Mittheilungen: Daudet in der Karikatur (E. F.) Aus der Sammlung Moser. (—Z.) Hungers deutsche Übersetzung der »Emblemata« Alciatos. (M. Rubensohn.) Ein Baseler Druck von 1520. (F. Falk.) — Meinungs austausch: Naumanns »Philosophischer Bauer« und Lottingers »Coucou«. (P. Leverkühn.) — 12. füzet. (1898 márczius.) Georg *Frick*, Die Elzevirschen Republiken. — Viktor *Ottman*, Die erotische Litteratur und die Bibliotheken. — Paul *Adam*, Das »Vorsatz« im Buche und die Innenseite des Deckels. — Oskar *Doering*, Reste der Ilsenburger Klosterbibliothek. — Robert *Eitner*, Der Musiknotendruck und seine Entwicklung. — F. v. Z., Neuere deutsche Drucker-, Verleger- und Antiquariatsmarken. — K. v. R., Hermann Vogel als Illustrator. — Kritik: Pan, III. 2. (R.) Bolte, Die schöne Magelone. (A. L. J.) Köhler, Entwicklungsgeschichte des Buchgewerbes. (—R.) Bibliothek für Bücherliebhaber. (—f.) Heinse, Petron. (—z.) Sacha Schneider, Faust. (—R.) — Mittheilungen: Titelblatt von P. P. Rubens. (Frantz Weinitz.) — Meinungs austausch: Dichtungen ohne R. (Philipp M. Halm.) Druckerfamilie Le Rouge. (P. Hierte.) Casanova dramatisiert. (A. L. Jellinek.) Bücher Ott Heinrichs von der Pfalz. (H.) — II. évfolyam, 1. füzet. (1898 április.) Walter von zur *Westen*, Moderne deutsche Notentitel. — Moriz *Sondheim*, William Morris. — Adolf *Hauffen*, Über die Bibliothek Johann Fischarts. — Ernst *Schur*, Ziele für die innere Ausstattung des Buches. — K. E. Graf zu *Leiningen-Westerburg*, Neue Ex-Libris. — Kritik: Grönvold, Friedrich Wasmann. (—R.) Adam, Die praktischen Arbeiten des Buchbinders. (—bl—) Uzanne, L'Art dans la décoration extérieure des livres. (K. R.) Holmes, Queen Victoria. (—s.) Forrer, Les imprimeurs de tissus. (—Z.) — Mittheilungen: Neue Einbände. (—z.) Die Buchformate nach ihrer historischen und ästhetischen Entwicklung. (G. Milchsack.) — Meinungs austausch: Zu Karpeles »Heines Buch der Lieder.« (H. Oswald.) Blumauer über die Buchausstattung. (Dr. D.) Zu Rowe »Litteratur über Friedrich Wilhelm II.« (L. Geiger.) — 2. füzet. (1898 május.) R. *Forrer*, Mittelalterliche und neuere Lesezeichen. — Theodor *Goebel*: Vom Fortschritt in der graphischen Kunst und Technik. — Julius *Aufseesser*, Ein ungedrucktes Annalenwerk der Litographie. — Rudolf *Genée*, Das Notenskizzen-

buch Mozarts aus London 1764. — Dr. Arend *Buchholz*, Die Berliner Litteratur von 1848. — F. v. Z. Neue Illustrationswerke. — Otto v. *Schleinitz*, Caxton im British Museum. — Kritik: Werkmeister, Das XIX. Jahrhundert in Bildnissen. (v. R.) Heierli, Die Schweizer Trachten vom XVII. bis XIX. Jahrhundert. (—n.) Pan. III. 2. (—f.) Meisterwerke der Holzschnidekunst IV. (— L.) — Mittheilungen: Die Weigelsche Miniaturensammlung. (C. A. Grumpelt.) Druckermarken aus Speier und Neustadt an d. H. (F. W. E. Roth.) L'Oeuvre de Jean Brito. — Meinungs-austausch: Verfasser des »Patriotischen Kaufmanns«. (M. Freund.) Casanovabrief in der Morrison Sammlung. (H. H. Meyer.) — 3. fűzet. (1898 június.) Eduard *Fuchs*, Lola Montez in der Karikatur. — F. *Grunwald*, Wie logieren wir unsere Bücher? — Dr. Arend *Buchholtz*, Die Berliner Litteratur von 1848. (Schluss). — Ernst *Schur*, Ziele für die innere Ausstattung des Buches. II. Neue Typen. — Kritik: Kaufmann, Geschichte der deutschen Universitäten. Zarncke, Aufsätze zur Kultur u. Zeitgeschichte. Der Leipziger Student vor 100 Jahren. Bock, Aus einer kleinen Universitätstadt. (A. L. Jellinek.) Heitz und Zarnetzky, Die Kölner Büchermarken bis Anfang des XVII. Jahrhunderts. (P. E. R.) Berner. s' Freindl. (—f.) Bogvenuen (D.) Proctor. Early Printed Books. (v. S.) — Mittheilungen: Eine Büchersammelnde Bauerfamilie. (H. Müller-Branel.) Wer hat Luthers Thesen gedruckt? (—r.) Meinungs-austausch: Geschichte eines patriotischen Kaufmanns. (G. Weisstein.) Annalenwerk der Lithographie. (J. A.) Fischarts Bibliothek. (A. Hauffen.)

Állandó rovatok: Chronik. — Von den Auctionen. — Kleine Notizen. — Beiblatt.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezések és előléptetések a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1898 július 3-ikán 41,042. sz. a. kelt elhatározásával dr. *Aldásy Antal* nemz. múzeumi segédet segédőrré, *Kováts László* könyvtári napidijast nemz. múzeumi segédévé nevezte ki; 1898 július 11-ikén 30,909. sz. a. dr. *Esztegár László* múzeumi segédet a X. fizetési osztály II. fokozatából annak I. fokozatába, dr. *Barta József* múzeumi segédet ugyan-e fizetési osztály III. fokozatából annak II. fokozatába léptette elő, augusztus 3-ikán 34,307. sz. a. ugyanőt a budapesti VIII. kerületi állami főgimnáziumban rendes tanára nevezte ki s végül augusztus 7-ikén 41,043. sz. a. kelt elhatározásával dr. *Schönherr Gyula* nemzeti múzeumi segédőrt a IX. fizetési osztály III. fokozatából a II-ikba léptette elő.

Változások a budapesti egyetemi könyvtárban. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1898 április 30-án 24299. sz. a. kelt elhatározásával dr. *Máté Sándor* első őrt a VIII. fizetési osztály I. fokozatából a VII. fizetési osztály II. fokozatába, *Kudora Károly* másodőrt a VIII. fiz. oszt. I. fokozatába, július 26-ikán 45,754. sz. a. dr. *Dedek Crescens Lajos* első tisztet a IX. fizetési osztály III. fokozatából a II. fokozatába léptette elő, és június 10-ikén 27,193. sz. a. *Tetzel Lőrincz* végzett joghallgatót a X. fizetési osztály III. fokozatának megfelelő illetményekkel III. könyvtártisztté nevezte ki.

Múzeumi könyvtári tisztviselők tanulmányúttjai. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának tisztviselői közül a múzeumi alaplóból ennek az évnél nyarán ketten tettek kutatások és szakismereteik gyarapítása céljából tudományos utazásokat. *Dr. Sebestyén Gyula* a bécsi, seitenstetteri, párisi, baseli, luzerni, einsiedelni, zürichi, sanct-galleni, sanct-pauli és a gráci könyvtárak kézírattáraiban kutatótt magyar vonatkozású emlékek után; *dr. Esztegár László* pedig Páris nagyobb könyvtárainak szervezetét és működését tanulmányozta, s a Bibliothèque Nationale-on kívül különösen az Arsenal könyvtárát, a

Mazarin- és Sainte-Geneviève könyvtárakat szemlélte meg. Kutatásaik eredményéről a miniszterhez intézendő jelentésen kívül folyóiratunk hasábjain is be fognak számolni.

Vidéki könyvtáraink tanulmányozása. A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének egyik főfeladatát az országban létező gyűjtemények rendszeres látogatása képezvén, *dr. Fejérpataky László* orsz. felügyelőre, mint a főfelügyelőségben a könyvtári ügy képviselőjére vár a feladat, hogy a vidéki könyvtárak berendezését, anyagát, szervezetét és kezelését közvetlen szemlélet útján tanulmányozza. Az országos felügyelő ebbeli hivatásából kifolyólag ez év nyarán az *alsókubini* Csaplovics-könyvtárát, *Aradon* az *Orczy-Vásárhelyi-könyvtárt* és a *Kölcsey-egyesület* könyvtárát és ereklye-múzeumát, a *bécsi m. kir. testőrség* könyvtárát, *Debreczenben* a ref. főiskola könyvtárát, *Gyula-Fejérvárt* a *Batthyány-könyvtárát*, a *jászói* prépostság könyvtárát, *Kassán* a felsőmagyarországi múzeum-egylet könyvtárát és a jogakadémiai könyvtárát, *Kolozsvárt* az erdélyi múzeum-egylet és az egyetem egyesített könyvtárát, az ev. ref. kollegium, az unitárius kollegium könyvtárait és az 1848/49-es ereklye-múzeumot az azzal kapcsolatos unio-kiállításal együtt: a *komáromi* Kulcsár-könyvtárt, a *losonczi* városi közkönyvtárát, *Marosvásárhelyen* a ref. kollegium könyvtárát és a *Teleki-könyvtárt*, *Nagy-Szebenben* a *Bruckenthal-múzeum* könyvtárát, *Nagyváradon* a kir. jogakadémia könyvtárát s a biharmegyei tört. és rég. társulat gyűjteményét s a vele kapcsolatos *Ipolyi-gyűjteményt*, *Nyíregyházán* a létesítendő törvényhatósági-könyvtár alapját képező könyvgyűjteményt, a *pápai* ev. ref. kollegium, a *pozsonyi ág.* ev. lyceum könyvtárait, a *pozsonyi* városi könyvtárát, *Sárospatakon* a ref. főiskola könyvtárát és a jogakadémiai könyvtárát, a *szabadkai* és *szegedi* városi könyvtárakat, *Temesvárt* a délmagyarországi tört. és régészeti múzeum, a természettud. társulat, a város, a jogász-egyesület és a különböző kaszinók könyvtárait, *Turóc-Szt.-Mártonban* a múzeumi tóttársaság könyvtárát és egyéb gyűjteményeit és végül *Zomborban* a városi és a főgymnáziumi tanári könyvtárakat és a bácsbodrogmegyei tört. társulat könyvtárát látogatta meg, s azonkívül tájékozást szerzett *Selmeczbányán* a létesítendő városi múzeum és könyvtár ügyének állapotáról. Hivatalos utairól részletes jelentéseket terjesztett az országos főfelügyelőség elé, s ezek alapul fognak szolgálni azon akcióhoz, melyet *Fraknoi Vilmos* országos főfelügyelő a vidéki könyvtári ügy fejlesztése érdekében megindítani szándékozik, s melyről már a legközelebbi füzetünkben részletesen reméljük olvasóinkat tájékoztatni.

Bács-Bodrog megyei könyvtárak. E folyóirat második füzetében *dr. Morvay Győző* megkezdte a középiskolai könyvtárak statisztikájának közlését. Habár szűkebb körben, de némileg hasonló feladatra vállalkozott *Dudás Gyula*, a ki a »Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat Évkönyve« XIV. évfolyamában a *bácsmegyei régi*

könyvtárak ismertetését kezdte meg. Eddig megjelent első közleménye a következő könyvtárakat sorolja föl: 1. Horváth-féle magánkönyvtár. 2. Majoros-féle magánkönyvtár. 3. Karácson István-féle magánkönyvtár. 4. Dudás Endre-féle magánkönyvtár: mind a négy Zentán. 5. Deák János-féle magánkönyvtár Baján. 6. Rigyiczai Kovách Imre könyvtára. 7. Latinovics-könyvtár. Nem lehet eléggé helyeselni Dudás vállalkozását, bár követnék minél többen példáját, csakis hasonló előmunkálatok után lesz összeállítható hazánk teljes könyvtári statisztikája. Ugyancsak e folyóiratban egy másik érdekes közlemény is van a »*bácskai kincstári levéltárról*«. (zs.)

A hontvármegyei történelmi kiállítás katalógusában, mely *Pongrácz Elemér* buzgólkodása folytán augusztus hó második felében Ipolyságon tartatott meg, épen 1000 kiállított tárgyat jelöl meg, melyek között több könyvészeti érdekességű darab is van. Természetes, hogy a hamarosan készült jegyzékben az egyes tárgyak tudományosabb leírására nem terjeszkedhettek ki. A szerkesztő, *Pongrácz Elemér* ilyesmire nem is törekedett. Ámbár némely helyeken a szófukarság úgyszólván lehetetlenné teszi a legszükségesebb tájékozódást is. Pl. ilyen megjelölések, »*inkunabulum 1497-ből*« vagy »*Magyarország egy régi történetkönyve*« igazán semmit sem mondanak. A kiállított könyvészeti anyag egyébként elég gazdagnak mondható. Különösen br. Majthényi László, Sembery Imre és neje és Pongrácz Elemér gyűjteményeiből került a kiállításra több érdekes darab. Hont vármegye történeti és szellemi élete igen élénken tükröződik vissza az egész kiállításból, melynek rendezői jó szolgálatot tettek a történet és régiségtudománynak. (—ó.)

Honter János emlékezete. A »*Verein für Siebenbürgische Landeskunde*« folyó év augusztus havában tartotta meg Brassóban 50-ik közgyűlését, melynek különös jelentőséget kölcsönzött az a körülmény, hogy azzal kapcsolatban leplezték le a szász egyház és tanügy lelkes buzgalmú munkásának, Honter Jánosnak ércszobrát. Németországot *dr. Virchow* képviselte az ünnepélyen, ki nagyszabású beszédben foglalkozott a magyarországi szászág antropologiai, történeti és nemzetiségi problémáival. A magyar tudományos világ szintén megjelent a kegyelet ünnepén, letéve koszorúját annak emlékezetére, a ki Erdélynek általa készített térképével igen becses történeti adalékot szolgáltatott a történetírásnak s a ki különösen a brassói nyomda megalapításával a nemzeti kultúra egyik legérdemesebb alakjává lett. A Magyar Tud. Akadémia nevében *Böhm Károly*, az Erdélyi Múzeum nevében *dr. Márki Sándor*, a Magyar Tört. Társulat képviselőjében pedig *Szádeczky Lajos* tartottak üdvözlő beszédeket. *Herman Antal*, mint az Erd. Kárpátégylet küldöttje csatlakozott az ünnepi szónokokhoz. A Honter könyvnyomtatói tevékenységére vonatkozó alkalmi kiadványokat ismertetni fogjuk. (—ó.)

Mátyás király törvénykönyvének 1488-iki lipcsei kiadását ismerteti az Akadémiai Értesítő 1898. júliusi számában *dr. Borovszky Samú*, a ki a ritka becsű nyomtatvány teljes példányát a Szirmay-családnak eddig Kassán őrzött, de ujabban Budapestre került levéltárában fölfedezte. Tudósaink már régóta kutattak Mátyás király törvénykönyvének nyomtatott kiadása után. »Már Kovachich Márton sejtette, — mondja Borovszky ez ismertetésében — hogy lenni kell ily nyomtatott példányoknak s fia Kovachich József későbbben ki is derítette, hogy a törvénykönyv előbb Lipcsében, majd év és hely megjelölése nélkül másodszer is megjelent nyomtatásban.« A »Tudományos Gyűjtemény« 1833. évfolyamában Horváth István szól egy XV. századi ősnymtatvány elején és végén levő négy levélről, melyek Mátyás király 1486-iki törvénykönyvének nyomtatott töredékét tartalmazzák. Jankovich Miklós később még fontosabb fölfedezést tett. Egy prédikációs könyv elején és végén szintén ennek a nyomtatványnak töredékét találta meg, de ebben szerencsére azt a levelet is, a mely a nyomtatás idejére és helyére nézve is fölvilágosítást nyújtott. Mindezek az 1488-iki lipcsei kiadás töredékei, s mint egykorú lipcsei nyomtatványok révén megállapítható, Brandiz Móríz lipcsei könyvnyomtató műhelyében készültek. A törvénykönyvnek az ingolstadti könyvtárban őrzött ama példányáról pedig, melyre Seemiller Sebestyén már 1792-ben fölhívta a tudományos körök figyelmét s mely azóta a müncheni könyvtárba került megállapítható, hogy »nem más, mint a constitutioknak azon kiadása, melyből a múzeumi, budapesti egyetemi stb., de kivált a lengyelországi könyvtárak fele számú példányokat őriznek s mely minden valószínűség szerint pár évvel, a lipcsei kiadó szövege alapján Krakókban nyomtatott.« A Borovszky által a Szirmay levéltárban fölfedezett egyetlen teljes példány, melyet Szirmay Andor nagylelkűen az Akadémiának ajándékozott, egy Dobai Székely Sámuelről az 1730-as években egybekötött kolligátum első darabja. Kivüle még két ősnymtatvány és egy 13 levélből álló XVI. sz. kézirat van a kolligátumban. A törvénykönyvet tartalmazó ősnymtatvány negyedréte alakú s összesen 65 számozatlan levélből vagyis 130 lapból áll. Megemlítjük még, hogy Borovszky ugyanott, a hol e nagy értékű fölfedezést tette, ráakadt többek közt Sóvári Soós Kristóf 1598-ban Bártfán nyomtatott s eddig hét példányban ismert Postillájára is. (c.)

Ráday Pál naplója. *Thaly Kálmán* a Rákóczi Tár I. kötetében közli Ráday Pál naplóját, és pedig Ráday Pál Naplóírása czímen, mint a bevezetésben maga is megírja, a Múzeum példánya után. A költeménynek két része van, az egyik autobiográfia, a másik diárium, amaz Ráday Pálnak a maga életéről szóló rövid följegyzéseit, emez benderi diáriumát tartalmazza. A két értékes emlék eredetije, a bevezetésben Thaly mondja, a Rádayak péczeli levéltárát díszíti. *Négyesy* László Ráday Pál műveinek kiadásához írt életrajzában és jegyzeteiben teljesen Thaly adataira támaszkodik, de

bővíti azzal, hogy a Múzeum másolatát megkeresve, annak könyvtári jegyét (51. Quart. Hung.) is megadja.

Ez a kézirat Jankovich Miklósnak második gyűjteményével 1852-ben került a Múzeumba s mint annyi más, ez is idegen gyűjteményekben őrzött eredeti után vett másolat, a milyent Jankovichnak gyűjtői gondossága oly sokat szerzett össze. Az ő kezéből való a kötet czíme: »Ráday Pál Naplóírása 1693—1720. esztendeig«, a mely különben egy szóval sem árulja el, hogy honnan s mikor másolatott. Az eredetit Thaly szerint Péczelen kellene keresnünk, de alig hiszem, hogy ott megtalálnók, legfeljebb a kiadott műnek második részét, a benderi naplót, mert az elsőnek, az önéletrajznak eredetijét a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára őrzi.

»Novum Testamentum Domini Nostri J. Chr. Interprete Theodoro Beza, Anestel. A° CIQ IQ CXXXIX, 16-rétben, (Bibl. 714.) annak a pompás kis új testamentumnak a czíme, melynek elején a hozzákötött tiszta leveleken Ráday Pál a maga életére vonatkozó promemoriát följegyezte. Promemoriáit 1713-tól kezdve, 1712-ig rövid életrajzi kompendiumát. Ez az eredeti, 7 levélen, Rádaynak ismert kis, de tiszta kézírásával irt Önéletrajz, ebben a kis zsebbevaló könyvecskében maradt meg, nem valószínű, hogy még egy *eredetiben* Péczelen volna. Thalyt a Jankovich másolatán talált czim vezethette téves nyomra, s talán csak a benderi naplóra vonatkozva értette ő is, hogy eredetije a gróf Rádayak péczeli levéltárában van, a mint hogy az Négyesy és Thaly szerint csakugyan ott is van. E. P.

Ipolyi Mithológiájáról ismét sok beszéd folyt különböző tudományos folyóiratokban. Ezúttal nem a tudós fejtegetései és állításai idézték elő a vitát, hanem magának a könyvnek sorsa, melyről a hagyomány azt tartja, hogy szerzője a Csengery bírálata után a forgalomból visszavonta és megégette. Ez a nézet az irodalomban is elterjedt, különösen a Beóthy képes irodalomtörténete óta, melyben *Sebestyén Gyula* »A magyar népköltészet és gyűjtőiről« írva, Petrik Géza 1711.—1860-ig terjedő könyvészete (II. k.) alapján főlemlitette a könyv visszavonását és megégetését. Ugyanezt tette később *Katona Lajos* is a nevezetes könyvről irt tanulmányában. (Ethnographia, 1897. évf.) Azonban *Gyulai Ágost* tanárnak alkalma volt ujabbán *Csaplár Benedek* egészen más eredményre jutó és kétség nélkül nagy jelentőségű nyilatkozatát hallani a szóban forgó kérdésre nézve, s ezeket ismerteti is az Egy. Phil. Közlöny VI—VII. füzetében. Ezek szerint Ipolyi a Mythológiát csak 300 példányban nyomatta ki s ez a szám egymagában elegendő magyarázata annak, hogy a könyv meglehetősen magas árú ritkasággá lett. Különbözik »Ipolyinak soha eszéágában sem volt könyvét a forgalomból kivonni, nem is tehette, mert a kiadás nem volt az övé s nem volt kezén egy eladó példány sem; elégetni sem volt soha szándékában, mert vajjon hol kereste volna össze elszórt példányait? Ellenkezőleg a 70-es évek elején tényleg foglalkozott azzal a gondolattal, hogy újabb tanulmányok alapján

átdolgozva újra kiadja, ettől a tervétől azonban archeologiai és műtörténelmi tanulmányai végre is teljesen elvonták.« Csaplárnak ezek a nyilatkozatai körülbelül megnyugtathatnak mindenkint a Mithológia sorsára nézve. Érdekes Horovitz Lajos antiquáriusnak az az adata. — melyet a kérdés mostani újabb napirendre kerülése alkalmából írt egy kis cikkében (»Corvina« 20. sz.) közöl, — hogy a Rudolf trónörökös számára nagy bajjal előkerített példány volt az első. mely a ritka könyv árát 50 forintra fölverte. (e.)

A bécsi nyilvános könyvtárak ügye ismét napirendre került. A császárvárosban ugyanis már régóta érzik egy olyan nagy központi könyvtár hiányát, a melyben a hazai és külföldi irodalomnak lehetőleg minden jelentékenyebb terméke megtalálható volna. Volt már arról is szó, hogy az udvari és az egyetemi könyvtárakat egyesíteni kellene; egy másik terv szerint az egyetemi könyvtárt kellene nagy központi könyvtárrá fejleszteni. Legújabbán *Ortner* Miksától jelent meg egy füzet (Das Problem einer wissenschaftlichen Central-Bibliothek Österreichs in Wien. Ein Beitrag zur Bibliothekspolitik des 20. Jahrhunderts. Klagenfurt. Kleinmayr. 1898.), a melyben a kétségkívül fontos kérdésnek egészen más megoldási módja olvasható. Szerző szerint mindaddig, a míg egy külön e célra emelt épületben a tagadhatatlanul szükségesnek mutatkozó központi könyvtár fölállítható volna, a két nagy nyilvános könyvtárnak »kartellszerződésre kellene lépni, melynek értelmében 1901-től kezdve a történeti, filologiai és theologiai irodalom termékeinek összegyűjtése az udvari, a természettudományi, orvosi, jog- és társadalomtudományié az egyetemi könyvtárra bízathaték«. Ilyen módon egy és ugyanazon művek két helyen való megszerzése nem fordulna elő és így mindkét könyvtár a maga szakmáira sokkal többet áldozhatna. — Nem hisszük, hogy ezt az első tekintetre elég praktikusnak látszó megoldási módozatot bármelyike is a szóban forgó könyvtáraknak szívesen elfogadná. Egyáltalán igen nehéz egyetemes könyvtárakat szakkönyvtárakká változtatni. Hanem azt, hogy a két könyvtár újabb szerzeményeiről, ha nem is 14 naponként, mint dr. Frankfurter ajánlja, hanem bizonyos időközökben egymást értesítse, s egyes drágább művek megszerzése előtt egymás között állapotjanak meg, minden nagyobb nehézségek nélkül meg lehetne valósítani. Egyébként azt hisszük, hogy Bécs szellemi életének méretei, mindkét nagyobb nyilvános könyvtára egyetemes jellegének megőrzését indokoltta teszik. Akkora egyetem, mint a bécsi, úgy szólván magának lefoglalja könyvtárát. Magára a városra pedig szintén ráfér egy nagy könyvtár. (e.)

A népkönyvtárak eszméjével újabban Németországban foglalkoznak igen nagy előszeretettel, az amerikai és angolországi hasonló intézmények üdvös eredményeinek hatása alatt. A Centralblatt idei 4. 5. számában *Graesel* ismerteti a charlottenburgi városi népkönyvtárt, kifejtve ennek az egész vállalkozásnak nagy jelentőségét. Adataiból kiemeljük, hogy a könyvtár olvasóterme köznapokon d. e. 10—1-ig

és este 5—9-ig, vasárnapon d. e. 10—1-ig, a kölcsönkönyvtár délben 12—1-ig és este 6—8-ig nyitva van. Minden 16 éven felüli egyén használhatja. 1898 január 3-ikától márczius 2-ikáig 8921 kölcsönző és 5173 látogató vette igénybe. 1471 látogató között 233 munkás, 252 kereskedő és iparos, 215 hivatalnok, 150 tanító és 621 más foglalkozású egyén volt. A könyvtár a szépirodalom különös érvényre jutása mellett az ismeretek minden ágára kiterjedő általános érdekű, tehát nem szorosan szakszerű és jól megválogatott művekből áll. Szervezetével és különösen a mintájául szolgáló amerikai és angol népkönyvtárakéval igen tanácsos behatóbban is megismerkedni azoknak, a kik a nálunk újabban oly örvendetesen megindult könyvtárügyi mozgalomban sikeres tevékenységet akarnak kifejteni. (e.)

Egy érdekes könyvbejegyzés. A British Museum még 1892-ben az 1501-ben nyomtatott *Missale Strigoniense* (Régi magyar könyvtár III. 102. sz.) egy példányát vásárolta meg, mely egykorú bejegyzés szerint eredetileg a győri székesegyházé volt, melynek a Szent-András kápolnájának alapítója adományozta azt 1503-ban. A bejegyzés kétszer fordul elő a könyvben; egyszer a mostani legelső lapon a január havára szóló naptár fölött, másodizben a fekete máltai keresztrel jelölt ívek első lapján, és a következő: »Anno 1503 Missale hoc donavit fundator capelle sancti Andree apostoli, orate pro benef. . . .« A többit lenyirta a könyvkötő. Egy más régi kéz alúl ezt jegyezte föl: »Ecclesiae Jauriensis«, egy jóval későbbi kéz pedig alája ezt: »Cathedr. eccl. Jaurinensis.« A kötet régi, bársonnyal bevont fatáblákba van kötve és a levél széleken még látszik az egykori aranyozás nyoma. A hosszú használat, a szű és könyvmoly, nedvesség és penész, könyvkötő és idő csunyan megviselték a könyvet, mely ma több helyen csonka; az volt réges-régen is, mert régi kéz egyes helyeken kéziratban pótolta a hiányzó lev leket. Miután e példány összehasonlításából nem ismerek arra, mely Szabó Károly említett munkájában közölve van, itt adom a magamét. Az első levél hiányzik; tizenkét lapon a naptár; további hat lapon (az ívek fekete máltai keresztrel vannak megjelölve) Tabulae breves és Registrum; ezután 234 számozott levél (a—z és A—F ívek). Ezután még 6 levél (vörös máltai keresztrel), melyekből az utolsó három lap üres. *Kropf Lajos.*

A magyar bibliografiai irodalomról igen elismerő sorokat közöl a *Le Bibliographe moderne* cz. párisi szakfolyóirat (1898. 8. sz.), *id. Szinnyei József*nek nemrég megjelent Jókai-életrajzát ismeretve. A cikk írója, *Kont Ignác* a magyar bibliografia legjelentékenyebb munkásai gyanánt *Szabó Károlyt*, *Petrik Gézát* és *Szinnyei Józsefet* említi föl s röviden megjelöli mindhármuk munkásságának irányait és körét. Azonban a Régi Magyar Könyvtárról egy téves adat is becsuzott a kis cikkbe. Ugyanis cikkíró a nagy mű Hellebrant által bővített s most épen megjelenőben levő második kiadá-

sáról beszél, holott tudvalevő, hogy az Akadémia kitünő könyvtárnokának a mű III. kötetét s nem az egésznek második kiadását köszönhetjük. Erre a második kiadásra még egy kissé várunk kell. Szinyeyi József bibliografiai tevékenységét, a folyóiratok és hírlapok repertoriumát s különösen a Magyar Irók Élete és Munkái című nagy vállalatát egészen helyes szempontokból itéli meg s kellő fölvilágosításokat nyújtva a mi irodalmi és tudományos viszonyainkról, egyszersmind szélesebb körök figyelmét is fölhívja arra a lankadhatlan tevékenységre, melynek a Jókairól készült biobibliografiai tanulmány is egy újabb bizonyossága s a mely igazán méltóvá teszi Szinyeyit arra a »place d'honneur«-re, a melyet részére Kont a hazai bibliografusok között kijelöl. (e).

A köteles példányok beszolgáltatásáról szóló 1897. XLI. törvénycikket a hallei Centralblatt für Bibliothekswesen 1898 április—májusi száma német fordításban, minden megjegyzés nélkül, egész terjedelmében közli.

Rövid válasz Szinyei Gerzsonnak. Azon »helyreigazító és részben kiegészítő megjegyzésekre,« melyeket Sz. G. az én előzőleg mejelent két rövid közleményemre, e folyóirat f. évi 2. füzetében közzé tett, mindenek előtt megjegyzem, hogy én nem »Maresius és Sz. Baka Péter irodalmi harcát ismertetem,« hanem csupán *egyetlen adatot* közöltem ahoz; ennél fogva egyáltalában nem láttam szükségessé, a magyar puritán mozgalom eredetére s a Tolnayék főbb elveire vonatkozó, közönségesen ösmert dolgokat a »Magyar Könyvszemlében« elismételni. A mi már a punctum salientisre illeti, hogy t. i. a »*Popularis ad popularem*« nem a Knollarothzi, hanem a Maresius munkája, ezt sem a »Sárospataki Füzetek« 1865. évfolyamának 630. lapján, sem pedig most Sz. G. által, e folyóiratban, bebizonyítottnak nem tarthatom. Szerintem ugyanis az a körülmény, hogy a szóban forgó kis munka, a Maresius hasonló tárgyú művei közt 1659-ben újra kiadatott, még sem feltétlen bizonyíték arra nézve, hogy amazt is Maresius írta; hiszen a »*Quaestionum aliquot theologiarum . . . decisio academica*« című, szintén Maresius által és az ő neve alatt kiadott munkának is jó részben magyar tanulók: Ujvári Tamás és Diószegi Bónis Mátyás a szerzői. Ennél fogva ezt a következtetést: »nem tehetjük fel, hogy a nagyhirű tudós a maga neve alatt más munkáját adta volna ki,« döntő bizonyítékul egyáltalában nem tekinthetem; annyival inkább, mert azzal szemben viszont ezt a következtetést állíthatom fel: nem lehet feltenni, hogy a nagyhirű tudós *nem is egy, de két különböző álnév alá* rejtőzve írjon meg egy kis munkát. A vitás kérdés eldöntése, szerintem, csakis a Sz. Baka Péter 1653-ban mejelent válaszában (*Vindiciae*) átolvasása után történhetik meg; mert ebből kétségtelenül megtudhatjuk, létező, vagy költött személyiség volt-e Knollarothzi?
Révész Kálmán.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. le dr. Jules Schönherr.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. VI. volume. 3. livraison.
3 florins = 6 francs = 5 mares. | Juillet-Septembre 1898.

Sommaire.

La séance extraordinaire de la direction du Musée National Hongrois à l'occasion de la mort de S. M. la reine Elisabeth	209
Ladislás Esztegar. L'enseignement professionnel des bibliothécaires	212
Dr. Paul Erdélyi. Le supplément de Gyöngyös	225
Louis Abafi. Les efforts bibliographiques de Charles Kerlbeny (fin.)	234
Victor Morvay. Les bibliothèques des gymnases en Hongrie (fin.)	246
Coloman Szily. La première revue hongroise économique	270
Dr. Jean Illéssy. Documents à l'histoire de l'imprimerie	273
Bibliothèque hongroise. (Nouvelles pièces relatives au Répertoire des vieux livres hongrois imprimés jusqu'à l'année 1711.) Feuilles volantes imprimées dans l'église réformé à Kolozsvár. Par Louis Dézsi	277
Indicateur officiel. L'organisation et l'instruction de service de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois (1. partie.)	282
Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois dans la 2. trimestre 1898	291
Littérature. Guillaume Fraknoi, Ladislás de Kara, l'introduit de l'imprimerie en Hongrie. Par L. E. — Annuaire bulletin des imprimeurs hongrois. Par E-r. — Annuaire bulletin (le 4.) de la Bibliothèque de Buda. Par e. — Mährisches Gewerbe-Museum in Brünn. Katalog der Buchausstellung. Par E-r. — Outlines of the History of Printing in Finland by Valfrid Vasenius. Par Louis Kropf. Revue des périodiques: I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	297
Notes divers. Avancements dans la bibliothèque du Musée National Hongrois. Changements personnels dans la bibliothèque de l'université à Budapest. Voyages d'étude des employés de la bibl. du Musée Nat. Hongr. Visite des bibliothèques provinciales. Les bibliothèques du comitat Baes-Bodrog. (Zs.) Catalogue de l'exposition historique du comitat Hont. (—ó.) Souvenir de Jean Honter. (—ó.) Edition de 1488. des lois du roi Mathias. (e.) Journal de Paul Raday. (P. E.) Le sort de la «Mithologie» de Ipolyi (e.) Les bibliothèques publiques de Vienne. (e.) Les bibliothèques du peuple en Allemagne. (e.) Une intéressante inscription dans un livre. (Louis Kropf.) La littérature bibliographique hongroise. (e.) La loi sur exemplaires obligatoires des imprimés. Réponse à G. Szinnyei. (Coloman Révész.)	313

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle.*
Budapest, Musée National Hongrois.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az égyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 3 frt; a könyvtárosi forgalomban 4 frt; egy-egy füzet ára 1 frt.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő címére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

Megjelent és a szerkesztőségénél, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1897-ben. I. Szinnyei József, A magyar hírlapirodalom. II. Kereszty István, A nem magyar nyelvű hírlapirodalom.* Ára 40 kr., a könyvtárosi forgalomban 50 kr.

A Magyar Könyvszemle régi folyamának két teljes példányát (I—XVI. kötet) 25 frtjával, a II—XVI. köteteket egyenként 2 frton, együtt 20 frton bocsátjuk előfizetőink rendelkezésére. Megrendelések a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához intézendők, mely az összeg előzetes beküldése esetén a szállítást bérmentesen eszközli.